

Nr 94

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ekonomiska villkor för rusdrycksutskänkningsvinsten, m. m.; given Stockholms slott den 1 mars 1957.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att *dels* godkänna av föredragande departementschefen enligt samma protokoll förordade grunder för de ekonomiska villkoren för utskänkning av rusdrycker;

dels antaga härvid fogade förslag till

- 1) förordning angående skatt å spritdrycker och vin;
- 2) förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maltdrycker;
- 3) förordning om ändrad lydelse av 9 § förordningen den 22 december 1939 (nr 919) om skatt å läskedrycker;

dels ock bifalla de förslag i övrigt, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

G. E. Sträng

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av 1953 års utskänkingsvinstkommittés betänkande framlägges i propositionen förslag angående de ekonomiska villkoren för utskänkning av sprit, vin och starköl.

Förslaget innebär, att den nuvarande s. k. utskänkingsvinsten på sprit, varav staten tar huvuddelen, skall slopas. Hela prisskillnaden mellan utminuterade och utskänkta spritdrycker skall i stället utgöra utskänkings-skatt. Denna skall utgå med 1/3 av utminuteringspriset. Härigenom kommer priserna på utskänkta spritdrycker att återföras till ungefär samma nivå som före den på hösten 1956 verkställda höjningen av spritskatterna.

I stället för den utskänkingsvinst resp. de utskänkingsersättningar, som nu tillkommer restauratörerna och som i genomsnitt inte motsvarar

de direkta omkostnaderna för spritutskänkningsrestauratörerna skola få en enhetligt bestämd ersättning för spritserveringen med 15 procent av det nya utskänkingspriset. Den föreslagna ersättningen har avvägrats med ledning av en undersökning rörande de med spritutskänkningsrestauratörerna förknippade särkostnaderna.

En särskild spärregel föreslås av innebörd att ersättning inte erhålles för den spritutskänkning som överstiger 35 procent av den sammanlagda omsättningen av sprit, mat, vanligt öl och alkoholfria drycker.

Ersättningsbeloppen avses skola kunna jämkas vid mera väsentliga ändringar i priser och omkostnader.

Utskänkningskatten på starka viner föreslås slopad. Likaså framlägges förslag om att nu gällande bestämmelser om vinstandelar och indragen utskänkningsvinst skall upphöra att gälla. Restauratörerna skall liksom hittills själva äga bestämma priserna på utskänkta viner. Det förutsättes dock, att här angivna åtgärder skall föranleda sänkningar i utskänkingspriserna på viner.

I servisavgiftsfrågan redogöres för en mellan arbetsmarknadens parter träffad överenskommelse att servisavgiften skall sättas på notan och att garantilöneperioden skall minskas från två månader till en månad. Vidare åtgärder i denna fråga föreslås ej.

Förslagen innebär ett inkomstbortfall för staten och systembolaget om tillhoppa drygt 30 miljoner kronor för år, varav ca 23 miljoner kronor belöper på utskänkningskatten på spritdrycker. Dessa belopp bör jämföras med de mångdubbelt större intäktsökningar som uppkommit genom stegrad utminuteringsavskattning av sprit och den under hösten 1956 genomförda skattehöjningen.

Förslag
till
förordning angående skatt å spritdrycker och vin

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

För spritdrycker och vin, som försäljas här i riket, skall omsättningsskatt erläggas till staten i den utsträckning och i den ordning nedan sägs. För spritdrycker skall tillika erläggas utskänkningsskatt i enlighet med bestämmelserna i denna förordning.

Omsättningsskatt

2 §.

1 mom. Omsättningsskatt upptages vid detaljhandelsbolagets inköp av spritdrycker och vin och utgår, där ej annat i 2 mom. stadgas,

a) för spritdrycker dels med en grundavgift av 10 kronor för liter, om dryckens alkoholhalt överstiger 40 volymprocent, 9 kronor för liter, om alkoholhalten är lägst 35 volymprocent och högst 40 volymprocent, samt 7 kronor 50 öre för liter, om alkoholhalten understiger 35 volymprocent, och dels med en procentavgift motsvarande 50 procent av utminuteringspriset; samt

b) för vin, vars alkoholhalt överstiger 14 volymprocent (starkvin), dels med en grundavgift av 2 kronor för liter och dels med en procentavgift motsvarande 25 procent av utminuteringspriset samt för annat vin (lättvin) med en procentavgift motsvarande 33 procent av utminuteringspriset.

Utminuteringspriset utgöres av det belopp, som, skatten inberäknad, betingas vid varornas utminutering.

2 mom. För här i riket tillverkat vin skall omsättningsskatt därjämte utgå med en särskild tillverkningsavgift av 50 öre för liter, om vinets alkoholhalt överstiger 14 volymprocent eller vinet är mousserande eller därmed jämförligt, men eljest av 20 öre för liter. Vid beräkning av procentavgiften för vin, varom nu är fråga, skall i utminuteringspriset inräknas jämväl tillverkningsavgiften.

3 mom. För spritdrycker, som inköpas hos partihandelsbolaget eller införas till riket jämlikt bestämmelser, meddelade av Kungl. Maj:t med stöd av 6 § 3 mom. eller 12 § 5 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen, skall omsättningsskatt utgå med en grundavgift av 2 kronor 70 öre för liter. Sådan skatt skall dock icke utgå för spritdrycker, som skola användas för tillverkning av varor, vilka enligt apoteksvarustadgan äro att hänföra till apoteksvaror, eller för spritdrycker, som av apotek skola utlämnas mot vederbörligt recept.

3 §.

1 mom. Sker inköp av spritdrycker och vin hos partihandelsbolaget, skall vid dryckernas betalning omsättningsskatt för desamma erläggas till detta bolag; och åligger det bolaget att i den ordning, Kungl. Maj:t bestämmer, till statsverket inleverera omsättningsskatten.

2 mom. Vid inköp av spritdrycker och vin annorledes än hos partihandelsbolaget åligger det detaljhandelsbolaget att senast den femtonde dagen i månaden näst efter den, under vilken inköpet ägt rum, antingen å kontrollstyrelsens postgirokonto eller å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning insätta å dryckerna belöpande omsättningsskatt. Till grund för procentavgiften skall läggas varans beräknade utminuteringspris. Detaljhandelsbolaget skall senast den tjugonde dagen i månaden näst efter den, under vilken inköpet ägt rum, till kontrollstyrelsen avlämna en till riktigheten bestyrkt uppgift rörande köpeskillingsens storlek, däri inberäknad tull- och fraktkostnad.

3 mom. Den, som enligt kontrollstyrelsens i föreskriven ordning meddelade tillstånd till riket inför spritdrycker för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål, skall genom insättning antingen å kontrollstyrelsens postgirokonto eller å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning erlägga å dryckerna belöpande omsättningsskatt. Importören har att, om så påfordras, i samband med ansökning om införseltillstånd hos kontrollstyrelsen ställa av styrelsen godkänd säkerhet för å spritdryckerna belöpande omsättningsskatt. Det åligger kontrollstyrelsen att vid beviljandet av tillstånd till införseln meddela de föreskrifter, som erfordras för erhållande av en betryggande kontroll å utgörandet av omsättningsskatten, ävensom att övervaka, att skatten vederbörligen inbetalas till statsverket.

4 §.

Näringsidkare, som vill ur riket utföra i Sverige framställda tillverkningar, hänförliga under förordningen den 1 juli 1918 angående vissa alkoholhaltiga preparat m. m., må i den omfattning och under de villkor Kungl. Maj:t bestämmer kunna erhålla rätt att vid utförsel av sålunda framställda vara återbekomma sådan omsättningsskatt, som i 2 § 3 mom. avses och som erlagts för den i exportvaran ingående spriten.

Utskänkningskatt

5 §.

Den å vilken rätt till utskänkning av spritdrycker överlåtits (utskänkningsinnehavare) skall för utskänkta spritdrycker erlägga utskänkningskatt med belopp, motsvarande 25 procent av utskänkningsvärdet.

6 §.

Utskänkningsinnehavare må icke i sin rörelse utskänka andra spritdrycker än som inköpts i den ordning detaljhandelsbolaget bestämmer för förvärf av sådana drycker till utskänkningsändamål.

7 §.

Kontrollen av utskänkningskattens behöriga utgörande utövas av kontrollstyrelsen.

För skattekontrollen äger kontrollstyrelsen anlita biträde av särskilda kontrolltjänstemän.

Kontrolltjänsteman äger att på anfordran när som helst erhålla tillträde till lokaler och utrymmen, som användas för utskänkningsrörelsen, däri inbegripna lokaler och utrymmen för lagerhållning av rusdrycker eller andra varor, avsedda att tillhandahållas i rörelsen.

8 §.

Utskänkningsinnehavare är pliktig att ordna sin bokföring och kassa-redovisning på sådant sätt, att de enligt kontrollstyrelsens beprövande möjliggöra kontroll över utskänkningskatten, samt att vid anfordran tillhandahålla kontrollstyrelsen eller kontrolltjänsteman sina handelsböcker jämte kassaredovisning och övriga tillhörande handlingar.

Det åligger vidare utskänkningsinnehavare att ställa sig till efterrättelse de särskilda föreskrifter, som kontrollstyrelsen meddelar för att erhålla en betryggande kontroll över utskänkningskattens behöriga utgörande, även om de anvisningar som kontrolltjänsteman i enlighet med kontrollstyrelsens föreskrifter kan komma att lämna.

Utskänkningsinnehavare skall utan ersättning ställa för kontrollen nödiga hjälpmedel till förfogande och lämna behövlig handräckning.

9 §.

Detaljhandelsbolaget åligger att vid anfordran till kontrollstyrelsen lämna till riktigheten bestyrkta uppgifter rörande försäljningen av spritdrycker för utskänkningsändamål.

10 §.

Utskänkningsinnehavare skall senast å femtonde dagen i varje kalendermånad till kontrollstyrelsen avlämna en på tro och heder upprättad deklaration angående de spritdrycker som av honom utskänkts under nästföregående månad. När fråga är om utskänkning enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen skall dock deklaration senast å tredje dagen efter det utskänkningen ägt rum för kontrollstyrelsens räkning avlämnas till intendenten för utskänkningsärenden i länet.

Deklaration skall upprättas å blankett enligt formulär som fastställles av kontrollstyrelsen.

11 §.

I deklaration äger utskänkningsinnehavare från den utskänkningskatt, som belöper å deklarerat utskänkningsvärde, göra avdrag för den ersättning för kostnader i samband med utskänkningen, som tillkommer honom enligt vad därom är stadgat.

12 §.

Underlåter utskänkningsinnehavare att avlämna deklaration eller finnes inkommen deklaration oriktig, äger kontrollstyrelsen fastställa den utskänkningskatt som rätteligen skall utgå. I fall av underlåtenhet att avgiva deklaration må kontrollstyrelsen jämväl, om särskilda skäl därtill äro, meddela utskänkningsinnehavaren förbud tills vidare, till dess deklaration avgivits, att utskänka spritdrycker.

13 §.

Utskänkningsinnehavare skall, när deklaration avlämnas, tillika erlægga enligt deklarationen upplupen skatt genom insättning å kontrollstyrelsens postgirokonto.

I fall som avses i 12 § ankommer det på kontrollstyrelsen att bestämma tid inom vilken skatten skall erläggas.

När särskilda skäl därtill äro, må kontrollstyrelsen medgiva anstånd med skattens erläggande.

14 §.

Erlägges ej utskänkningskatt i vederbörlig tid, må kontrollstyrelsen, när särskilda skäl därtill äro, meddela utskänkningsinnehavaren förbud tills vidare, till dess skatten guldits, att utskänka spritdrycker.

15 §.

Utskänkningsinnehavare är skyldig att, då kontrollstyrelsen det påfordrar, hos styrelsen ställa säkerhet för skattens behöriga erläggande till belopp som styrelsen finner erforderligt.

Ställes ej vid anfordran sådan säkerhet, skall vad i 14 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

16 §.

Försummar någon att inbetala utskänkningskatt, må denna på framställning av kontrollstyrelsen omedelbart utmätas.

17 §.

Finnes vid granskning av deklaration att utskänkningskatt erlagts med högre belopp än som rätteligen bort utgå, skall det överskjutande beloppet så fort ske kan återbetalas till utskänkningsinnehavaren, dock att, om så finnes lämpligare, kontrollstyrelsen må föreskriva, att beloppet skall avdragas vid nästkommande skatteinbetalning.

18 §.

När synnerliga skäl därtill äro, må Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, kontrollstyrelsen medgiva befrielse från eller återbäring av utskänkningskatt.

19 §.

Den som utskänker spritdrycker i strid med förbud, som meddelats med stöd av 12 eller 14 § eller 15 § andra stycket, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Försummar utskänkningsinnehavare att fullgöra vad honom åligger enligt denna förordning eller med stöd av densamma meddelade föreskrifter, straffes med böter högst trehundra kronor. Vad nu sagts gäller dock icke åliggande att inbetala skatt.

Till straff som i andra stycket sägs skall dömas, om spritdrycker utskänkas i strid med bestämmelsen i 6 §.

20 §.

Husbonde ansvarar för brott som avses i 19 § och som begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore brottet begånget av honom själv, såframt ej omständigheterna göra sannolikt, att brottet skett utan hans vetskap och vilja.

21 §.

Kontrollstyrelsen må vid vite förelägga utskänkningsinnehavare att fullgöra vad som åligger honom enligt denna förordning eller med stöd av densamma meddelade föreskrifter, dock att föreläggandet icke må avse inbetalande av skatt.

22 §.

Om ansvar i vissa fall för den, som i deklaration lämnat oriktig uppgift, stadgas i skattestrafflagen.

23 §.

Vad som inhämtats vid kontroll enligt denna förordning av utskänknings-skatt må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med kontrollen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader, där ej gärningen är belagd med straff i strafflagen.

Brott som nu sagts må, där det ej innefattar ämbetsbrott, av åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsägande.

24 §.

Förseelse, som avses i 19 § andra och tredje styckena, må av åklagare åtalas allenast efter anmälan av kontrollstyrelsen.

Denna förordning träder i kraft den 1 oktober 1957, då förordningen den 26 februari 1954 (nr 72) angående omsättnings- och utskänknings-skatt å spritdrycker och vin skall upphöra att gälla; dock att sistnämnda förordning alltjämt skall äga tillämpning beträffande förhållanden, som hänföra sig till tiden dessförinnan.

I samband med ikraftträdandet skall följande iakttagas.

1. Detaljhandelsbolaget må åtnjuta anstånd intill den 15 januari 1958 med inbetalande av utskänknings-skatt som belöper på spritdrycker och starkvin, vilka från bolaget under tiden 1 juli—30 september 1957 försålts för utskänkingsändamål.

2. Detaljhandelsbolaget skall till innehavare av tillstånd till annan utskänkning av rusdrycker än som avses i 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen återbetala belopp, motsvarande den skillnad som kan uppkomma mellan å ena sidan anskaffningsvärdet av spritdrycker och vin, som finnas i lager hos tillståndsinnehavaren vid utskänkningens upphörande den 30 september 1957, och å andra sidan det belopp vartill inköpspriset för samma varor skulle hava uppgått den 1 oktober 1957 vid tillståndsinnehavarens inköp från detaljhandelsbolaget.

3. Detaljhandelsbolaget äger vid inbetalandet till kontrollstyrelsen av utskänknings-skatt för spritdrycker och starkvin som från bolaget under tiden 1 juli—30 september 1957 försålts för utskänkingsändamål avdraga belopp som enligt vad nyss sagts återbetalats till innehavare av tillstånd till utskänkning av rusdrycker.

Förslag

till

**förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887)
angående tillverkning och beskattning av maldrycker**

Härigenom förordnas, att 3, 13, 15, 27, 29, 32 och 33 §§ förordningen den 15 december 1939 angående tillverkning och beskattning av maldrycker¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.

3 §.

Maldrycker indelas i tre klasser.

Maldrycker indelas i följande klasser och grupper.

Första klassen — — — — — viktprocent (lättöl).

Andra klassen — — — — — viktprocent (öl).

Tredje klassen — — — — — viktprocent (starköl).

Starköl, vars alkoholhalt icke överstiger tre och sex tiondels viktprocent, hänföres till grupp A.

Starköl, vars alkoholhalt överstiger tre och sex tiondels viktprocent, hänföres till grupp B.

13 §.

13 §.

Skatten utgår med fyrtyotvå öre för liter öl och en krona trettiofem öre för liter starköl.

Skatten utgår med fyrtyotvå öre för liter öl, åttiofyra öre för liter starköl, hänförligt till grupp A, samt en krona trettiofem öre för liter starköl, hänförligt till grupp B.

Vid varje — — — — — eller starkölsbryggeri.

Kontrollstyrelsen må — — — — — bryggeri igångsatts.

15 §.

15 §.

Öl och starköl må icke utföras från bryggeri annorledes än på flaskor av den storlek, som kontrollstyrelsen bestämmer, eller på andra slutna kärl eller behållare, vilka med avseende å rymden blivit märkta på sätt i 14 § lagen om mått och vikt sägs.

Öl och starköl må icke utlämnas från bryggeri annorledes än på slutna kärl, vilka av kontrollstyrelsen godkänts eller ock med avseende å rymden blivit märkta på sätt i 14 § lagen om mått och vikt sägs.

¹ Senaste lydelse av 3, 27, 29, 32 och 33 §§ se 1954:524, av 13 och 15 §§ se 1954:525.

(Nuvarande lydelse)

27 §.

Maltdrycker må från bryggeri utlämnas endast på kärl, som äro stämplade och försedda med etikett. Beträffande flaska må stämplingen ske å kork, propp eller annan förslutning. Såväl stämpel som etikett skola innehålla uppgift om namnet å det bryggeri, där tillverkningen skett, samt *sifferbeteckning* (I, II eller III) för den klass, till vilken maltdrycken är hänförlig. I stället för bryggeriets namn må användas en såsom ursprungsbeteckning lämplig, av kontrollstyrelsen godkänd förkortning av namnet eller bryggeriets inregistrerade varumärke.

Sifferbeteckning erfordras icke för starköl, som utlämnas för utförsel ur riket eller till svensk frihamn. I stämpel å flaska eller propp till flaska, varå utlämnas färskt lättöl, erfordras icke uppgift om bryggeriets namn.

Etikett må icke innehålla benämning, som är ägnad att giva maltdrycken sken av att vara av annan klass än den, till vilken *densamma* är hänförlig.

Överstiger stamvörtstyrkan — — — — — uppgift därom.

Kontrollstyrelsen äger — — — — — å etikett.

Vad i — — — — — öppet kärl.

Angående märkning — — — — — i livsmedelsstadgan.

29 §.

Den, som — — — — — med dagsböter.

Bedrives tillverkningen — — — — — sex månader.

Den, som fälles till ansvar jämlikt andra stycket, skall ock dömas skyldig att för den tillverkade myckenheten gälda skatt, vilken skall beräknas efter den i 13 § för starköl bestämda skattesatsen, såvitt icke visas, att de tillverkade maltdryckerna varit att hänföra till öl, då skatten skall beräknas efter skattesatsen för denna vara. I intet fall må dock skatten utgå med mindre belopp än tvåhundrafemtio kronor.

(Föreslagen lydelse)

27 §.

Maltdrycker må från bryggeri utlämnas endast på kärl, som äro stämplade och försedda med etikett. Beträffande flaska må stämplingen ske å kork, propp eller annan förslutning. Såväl stämpel som etikett skola innehålla uppgift om namnet å det bryggeri, där tillverkningen skett, samt *beteckning* (I, II, III A eller III B) för den klass och i förekommande fall *grupp*, till vilken maltdrycken är hänförlig. I stället för bryggeriets namn må användas en såsom ursprungsbeteckning lämplig, av kontrollstyrelsen godkänd förkortning av namnet eller bryggeriets inregistrerade varumärke.

Beteckning för klass och grupp erfordras icke för starköl, som utlämnas för utförsel ur riket eller till svensk frihamn. I stämpel å flaska eller propp till flaska, varå utlämnas färskt lättöl, erfordras icke uppgift om bryggeriets namn.

Etikett må icke innehålla benämning, som är ägnad att giva maltdrycken sken av att vara av annan klass eller *grupp* än den, till vilken den är hänförlig.

29 §.

Den, som fälles till ansvar jämlikt andra stycket, skall ock dömas skyldig att för den tillverkade myckenheten gälda skatt, vilken skall beräknas efter den i 13 § för starköl, *hänförligt till grupp B*, bestämda skattesatsen, såvitt icke visas, att de tillverkade maltdryckerna *utgjorts av starköl, hänförligt till grupp A, eller öl*, då skatten skall beräknas efter den för *sålunda ifrågakommande varuslag i 13 § bestämda* skattesatsen.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

I intet fall må dock skatten utgå med mindre belopp än tvåhundra-femtio kronor.

Vad i — — — — — i 3 kap.

32 §.

32 §.

1. Befinnes alkoholhalten — — — — — med dagsböter.

2. Befinnes alkoholhalten i malt-dryck, som tillverkats i starkölsbryggeri och som utlämnats därifrån på kärl, stämplat med beteckning för maltdryck av tredje klassen grupp A, överstiga tre och sex tiondels viktprocent, straffes bryggeriföreståndaren som i 1 mom. sägs.

2. Befinnes alkoholhalten i malt-dryck, som tillverkats i öl- eller starkölsbryggeri och som utlämnats därifrån på kärl, stämplat med beteckning för maltdryck av andra klassen, överstiga två och åtta tiondels viktprocent, straffes bryggeriföreståndaren som i 1 mom. sägs.

3. Befinnes alkoholhalten i malt-dryck, som tillverkats i öl- eller starkölsbryggeri och som utlämnats därifrån på kärl, stämplat med beteckning för maltdryck av andra klassen, överstiga två och åtta tiondels viktprocent, straffes bryggeriföreståndaren som i 1 mom. sägs.

3. Befinnes alkoholhalten i malt-dryck, som tillverkats i lättölsbryggeri eller som tillverkats i öl- eller starkölsbryggeri och därifrån utlämnats antingen på kärl, stämplat med beteckning för maltdryck av första klassen, eller på öppet kärl, överstiga två viktprocent,

4. Befinnes alkoholhalten i malt-dryck, som tillverkats i lättölsbryggeri eller som tillverkats i öl- eller starkölsbryggeri och därifrån utlämnats antingen på kärl, stämplat med beteckning för maltdryck av första klassen, eller på öppet kärl, överstiga två viktprocent,

eller befinnes alkoholhalten i dylik maltdryck överstiga en och åtta tiondels men icke två viktprocent och äro omständigheterna sådana, att det måste antagas, att åtgärd avsiktligt vidtagits för att alkoholhalten skulle bliva högre än en och åtta tiondels viktprocent,

eller befinnes alkoholhalten i dylik maltdryck överstiga en och åtta tiondels men icke två viktprocent och äro omständigheterna sådana, att det måste antagas, att åtgärd avsiktligt vidtagits för att alkoholhalten skulle bliva högre än en och åtta tiondels viktprocent,

straffes bryggeriföreståndaren med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

straffes bryggeriföreståndaren med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Överstiger alkoholhalten — — — — — med dagsböter.

4. Bryggeriföreståndare i lättölsbryggeri, som fälles till ansvar enligt denna paragraf, skall ock förpliktas att gälda skatt enligt vad i 29 § sägs.

5. Bryggeriföreståndare i lättölsbryggeri, som fälles till ansvar enligt denna paragraf, skall ock förpliktas att gälda skatt enligt vad i 29 § sägs.

33 §.

33 §.

Fullgöres icke — — — — — med dagsböter.

Användes vid tillverkningen av öl eller starköl råämne, vars användande icke är tillåtet,

Användes vid tillverkningen av öl eller starköl råämne, vars användande icke är tillåtet,

(Nuvarande lydelse)

eller fullgöres icke ordentligen skyldigheten att föra den i 24 § 1 mom. föreskrivna journalen eller den bok, som avses i 24 § 2 mom.,

eller iakttagas icke föreskrifterna i 25 eller 27 § och är förseelsen ej straffbar enligt 32 §,

straffes bryggeriföreståndaren såsom i första stycket sägs; dock må straff för angivande av oriktig *sif-ferbeteckning* i stämpel eller å etikett eller annan oriktig uppgift å etikett icke ådömas, med mindre förseelsen varit uppsåtlig.

(Föreslagen lydelse)

eller fullgöres icke ordentligen skyldigheten att föra den i 24 § 1 mom. föreskrivna journalen eller den bok, som avses i 24 § 2 mom.,

eller iakttagas icke föreskrifterna i 25 eller 27 § och är förseelsen ej straffbar enligt 32 §,

straffes bryggeriföreståndaren såsom i första stycket sägs; dock må straff för angivande av oriktig *beteckning* i stämpel eller å etikett eller annan oriktig uppgift å etikett icke ådömas, med mindre förseelsen varit uppsåtlig.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1957; dock att äldre bestämmelser alltjämt skola äga tillämpning med avseende å förhållanden, som äro hänförliga till tiden dessförinnan.

Förslag
till
förordning om ändrad lydelse av 9 § förordningen den 22 december 1939
(nr 919) om skatt å läskedrycker

Härigenom förordnas, att 9 § förordningen den 22 december 1939 om skatt å läskedrycker skall erhålla följande ändrade lydelse.

(Nuvarande lydelse)

9 §.

Läskedrycker må icke utlämnas från tillverkningsställe annorledes än på *flaskor av den storlek, som kontrollstyrelsen bestämmer, eller på andra slutna kärl och behållare, vilka* med avseende å rymden blivit märkta på sätt i 14 § lagen om mått och vikt sägs.

(Föreslagen lydelse)

9 §.

Läskedrycker må icke utlämnas från tillverkningsställe annorledes än på *slutna kärl, vilka av kontrollstyrelsen godkänts eller ock* med avseende å rymden blivit märkta på sätt i 14 § lagen om mått och vikt sägs.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1957.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 1 mars
1957.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, HEDLUND, PERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, NÄSGÅRD, KLING, ELIASSON.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *de ekonomiska villkoren för rusdrycksutskänknigen, m. m.* samt anför därvid följande.

I. Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 5 juni 1953 tillkallade dåvarande chefen för finansdepartementet, statsrådet Sköld, såsom utredningsmän med uppdrag att verkställa utredning rörande verkningarna på restaurangnäringen av utskänkingsvinstens avveckling m. m. dåvarande överdirektören och chefen för kontrollstyrelsen, numera verkställande direktören i Nya systemaktiebolaget H. Älmeby, tillika ordförande, verkställande direktören i Aktiebolaget Stockholmssystemet, f. d. överdirektören S. G. Almgren, ordföranden i Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund A. Axelsson, ledamoten av riksdagens andra kammare, målarmästaren J. G. V. Engkvist, studierektorn hos Landsorganisationen T. O. Karlbom, ordföranden i Sveriges hotell- och restaurantförbund direktören, friherre O. J. C:son Rudbeck och verkställande direktören i Sveriges centrala restaurangaktiebolag A. V. Wadell. Sedan Almgren avlidit, uppdrog departementschefen genom beslut den 22 oktober 1954 åt dåvarande t. f. verkställande direktören i Aktiebolaget Stockholmssystemet, numera direktören i Nya systemaktiebolaget S. Hafström att i Almgrens ställe vara utredningsman. Departementschefen uppdrog vidare genom beslut den 29 februari 1956 åt byråchefen i kontrollstyrelsen A. D. H. Wistrand att såsom expert biträda utredningsmännen.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 13 januari 1956 erhöll utredningsmännen i uppdrag att jämväl verkställa utredning rörande utskänkingskatten. Utredningen har antagit benämningen *1953 års utskänkingsvinstkommitté*.

Med skrivelse den 19 december 1956 har kommittén överlämnat betänkande rörande ekonomiska villkor för rusdrycksutskänknigen. Till kom-

mitténs förslag har fogats två reservationer, dels en gemensam av herrar Axelsson, Rudbeck och Wadell, dels en av herr Wadell.

Över betänkandet har, efter remiss, *yttranden* inkommit från kontrollstyrelsen, statskontoret, riksräkenskapsverket, mynt- och justeringsverket, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Västmanlands och Jämtlands län, länsnykterhetsnämnderna i Stockholms, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, Svenska nykterhetsvårdsförbundet, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, Sveriges storloge av IOGT, Nationaltemplarorden, De kristna samfundens nykterhetsrörelse, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, Aktiebolaget Trafikrestauranger, Nya systemaktiebolaget, Sveriges hotell- och restaurangförbund, Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund, Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger, Svenska turisthotellens riksförbund, Svenska turisttrafikförbundet, Landsorganisationen i Sverige, Riksförbundet Landsbygdens folk, Kooperativa förbundet och Bygdegårdarnas riksförbund.

Överståthållarämbetet har överlämnat yttrande från polismästaren i Stockholm, länsstyrelserna i Östergötlands och Kristianstads län yttranden från länsnykterhetsnämnden i vederbörande län. Länsstyrelsen i Malmöhus län har inhämtat yttranden från nykterhetsnämnden, poliskammaren och drättselkammaren i Malmö, poliskammaren och stadskollegiet i Hälsingborg, drättselkammaren i Trelleborg, Södra Sveriges hotell- och restaurangförening, Skånska landsortens restauratörförening, Skånes handelskammare, Föreningen Malmöhus läns landsfiskaler samt kommunalfullmäktige i Brunnby kommun. Länsstyrelserna i Västmanlands och Jämtlands län har bifogat yttranden från intendenterna för utskänkningsärenden i respektive län.

Yttrande har vidare inkommit från Stockholms handelskammare.

Slutligen har i särskilda skrifter utskänkningsvinstkommitténs majoritet och Sveriges centrala restaurangaktiebolag anfört vissa synpunkter i avslutning till remissbehandlingen av kommitténs förslag.

I samband med de olika förslag, som framlagts av utskänkningsvinstkommittén avser jag att i det följande jämväl upptaga till behandling en den 5 december 1956 dagtecknad skrivelse från *Sveriges centrala restaurangaktiebolag* angående retroaktiv ändring i den till bolaget utgående utskänkningsersättningen. Över centralbolagets framställning har yttranden avgivits av kontrollstyrelsen, Nya systemaktiebolaget och Sveriges hotell- och restaurangförbund. Centralbolaget har härefter inkommit med ytterligare en skrivelse i ärendet.

Innan jag övergår till de sålunda aktualiserade frågorna vill jag nämna, att jag denna dag vid anmälan av 1956 års rusdrycksförsäljningsutrednings betänkande upptager några närstående frågor samt att vissa av de förslag som jag i det följande framlägger är föranledda av mitt ställningstagande till nämnda betänkande.

II. Prissättning, skatt och vinster på spritdrycker och vin

Gällande ordning

Rättighetssystemet

Rätten att bedriva utskänkning av rusdrycker förutsätter alltid särskilt tillstånd såvitt fråga icke är om utskänkning vid enstaka tillfällen till slutet sällskap. Tillståndsgivande myndighet är vederbörande länsstyrelse, utom beträffande s. k. turistutskänkning, vartill medgivande lämnas av Kungl. Maj:t.

Utskänkningstillstånd kan meddelas endast till Nya systemaktiebolaget. Detta kan emellertid icke bedriva någon egen utskänkingsrörelse utan måste överlåta erhållet tillstånd på annan. Restauranginnehavare som önskar rätt till utskänkning har att före tillståndsprövningen anmäla sig hos intendenten för utskänkingsärenden i länet, vilken också är systembolagets distriktschef. Rätten att söka tillstånd tillkommer i princip endast systembolaget.

Tillstånd kan avse vanlig utskänkning, turistutskänkning eller trafikutskänkning.

Vanlig utskänkning bedrivs antingen såsom årsutskänkning eller såsom tillfällig utskänkning. Med årsutskänkning förstås utskänkning som bedrivs året runt eller årligen under viss tidsperiod. Tillfällig utskänkning äger rum vid enstaka tillfällen eller under enstaka tidsperiod. *Årsutskänkningen* är i princip bunden vid fyraåriga fasta oktroyperioder med början den 1 oktober. Övergångsvis omfattar den nu löpande perioden två år från den 1 oktober 1955 till utgången av september 1957. Tillstånd till årsutskänkning är underkastat kommunal vetorätt. Till utskänkning, som avstyrkts av kommunens fullmäktige, må länsstyrelsen sålunda icke meddela tillstånd. Länsstyrelsen kan icke heller, om fullmäktige föreslagit visst högsta antal utskänkingsställen eller förbud mot utskänkingsställes förläggning till viss del av kommunen, meddela tillstånd i strid mot fullmäktiges beslut.

Tillfällig utskänkning följer i huvudsak samma regler som årsutskänkning. Förfarandet är dock på vissa punkter modifierat och förenklat. Några tidsbestämmelser gäller självfallet icke. En särställning intar, såsom nyss antytts, tillfällig utskänkning till slutet sällskap. Systembolaget har här direkt erhållit rätt till sådan utskänkning, och tillstånd från länsstyrelsen erfordras sålunda ej, utan överlåtelse till vederbörande restauratör kan ske omedelbart efter prövning av distriktschefen.

Med institutet *turistutskänkning* har man avsett att bereda turistföretag möjlighet att erhålla utskänkingsrättighet även om de kommunala myndigheterna avstyrker att tillstånd meddelas. Ingen turistutskänkingsrättighet föreligger för närvarande.

Med *trafikutskänkning* avses utskänkning på passagerarfartyg, i restau-

rangvagn på tåg eller på luftfartyg som i linjefart befordrar passagerare. Tillstånd till trafikutskänkning kan avse antingen årsutskänkning — och meddelas då liksom vanliga tillstånd för fasta oktroyperioder — eller tillfällig utskänkning. Någon kommunal vetorätt föreligger icke beträffande trafikutskänkning. Tillstånd meddelas av länsstyrelsen i det län där trafikföretaget har sitt säte.

Som regel skall utskänkningstillstånd, som icke avser trafikutskänkning, avse antingen alla slag av rusdrycker — sprit, vin och starköl — eller enbart vin. Då fråga är om välskötta vinrestauranger, som i fråga om ordning, trevnad och allmän standard är jämförbara med spritrestauranger, kan dock tillstånd ges att förutom vin utskänka även starköl. Påpekas må i detta sammanhang, att kommunens fullmäktige — i den mån kommunal vetorätt föreligger — må begränsa en rättighet till att avse utskänkning av endast vin och starköl eller endast vin. Trafikutskänkning i inrikes trafik får icke omfatta spritdrycker.

De allmänna drag i det sedan den 1 oktober 1955 gällande rättighetssystemet för vilket nu redogjorts överensstämmer i stort sett med de principer som gällde enligt 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning.

Utskänkningen av rusdrycker bedrivs nu liksom tidigare till större delen av enskilda företag. En icke obetydlig del ombesörjes emellertid genom allmänna företag. De allmänna företagens utskänkning har tillkommit bl. a. som ett led i strävandena att begränsa det enskilda vinstintressets inflytande och i syfte att bedriva utskänkning på ett sätt, som tillgodoser sociala synpunkter. Efter att från början ha ombesörjts av systembolagen bedrivs den ifrågavarande utskänkningen numera genom ett år 1945 bildat statligt riksbolag, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, med fem, i olika delar av landet verksamma dotterbolag.

Före 1937 förekom ingen författningsmässig reglering av utskänkningens uppdelning mellan systembolag och enskilda. Som regel bedrev emellertid bolagen utskänkning på billigare, för de breda lagren avsedda ställen, s. k. folkrestauranger eller tredjeklassrestauranger. I 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning stadgades att utskänkning av spritdrycker skulle förbehållas de allmänna restaurangföretagen på restaurang eller restaurangavdelning, som med hänsyn till sin allmänna beskaffenhet och varupris eller kundkrets var att anse som folkrestaurang. Utskänkning skulle också bedrivas av allmänna restaurangföretag i sådana fall där det till främjande av nykterhet eller ordning eljest skulle finnas påkallat att utskänkning handhades av sådant företag. Motsvarande bestämmelser återfinns i 1954 års försäljningsförordning.

Under de tre första kvartalen 1955 — alltså före den nya ordningens ikraftträdande — utgjorde totala antalet begagnade tillstånd 1 197. Härav representerade de fullständiga rättigheterna 65 procent och vinrättigheterna 35 procent. Av de fullständiga rättigheterna utgjorde helårsrättigheterna med utskänkning till allmänheten 68 procent. Dessa sistnämnda fördelade sig

med 28 procent på allmänna restaurangbolag och 72 procent på enskilda företag.

Efter den nya oktrojperiodens ingång den 1 oktober 1955 ökade antalet enskilda helårsrättigheter med fullständig utskänkning till allmänheten med 11 till 389. De allmänna företagens helårsrättigheter uppgick oförändrat till 150. Samtliga dessa tillstånd innefattade nu rätt att också utskänka starköl. Av de 393 vinrättigheter som meddelats efter den 1 oktober 1955 innebär 151 rätt att också utskänka starköl.

De fullständiga rättigheterna visar en koncentration till fyra områden — Stockholms stad, Malmöhus, Kristianstads samt Göteborgs och Bohus län — vilka tillsammans under de tre första kvartalen 1955 representerade 49 procent av hela antalet. Större delen av tillstånden avser utskänkning i städerna.

Ett utskänkningstillstånd kan av tillståndsinnehavaren utnyttjas för drivande av restauranger med flera avdelningar i olika prisklasser. Flertalet av de allmänna företagens utskänkningstillstånd utnyttjas också på detta sätt. Enskilda restauranger med flera avdelningar förekommer däremot endast undantagsvis.

De olika restaurangerna har tidigare av kontrollstyrelsen i samband med reglering av rusdryckernas utskänkingspris klassificerats med hänsyn till standard. Någon dylik klassificering från kontrollstyrelsens sida föreligger dock icke från och med den 1 oktober 1955.

För de olika undersökningar som verkstälts av utskänkingsvinstkommittén har använts den klassindelning, som tidigare upprättades av priskontrollnämnden för dess priskontroll på restaurangområdet. Denna innebär att avdelningar vid enskilda företag betecknades med A 1, A 2 eller B och avdelningar vid allmänna företag med A 1, A 2, B 1, B 2 eller B 3 (de två sistnämnda beteckningarna avsåg närmast folkrestaurangavdelningar).

De enskilda restaurangerna hänförs sig i övervägande antalet fall eller till närmare tre fjärdedelar till prisklass A 2. Hos de allmänna företagen — helt naturligt med hänsyn till de för dem givna direktiven — dominerar till motsvarande grad avdelningar av B-klass, bland vilka i sin tur huvuddelen är folkrestauranger. Antalet folkrestaurangavdelningar var vid årsskiftet 1955/56 123, och vid slutet av november 1956 108. Vid sistnämnda tidpunkt utgjorde de drygt 40 procent av de allmänna företagens samtliga avdelningar. Praktiskt taget alla folkrestauranger är belägna i städerna.

Utskänningsskatt och prissättning på spritdrycker

Utskänkingspriset på spritdrycker har sedan länge varit föremål för offentlig reglering. Sedan 1920-talet har priset på de vanligaste spritsorterna direkt fastställts av kontrollstyrelsen. För övriga varor har gällt vissa maximiprisbestämmelser. Efter den 1 oktober 1955 har kontrollstyrelsen direkt bestämt utskänkingspriset för samtliga spritsorter.

Priset på de utskänkta dryckerna har legat på en betydligt högre nivå än utminuteringspriset. Den relativa skillnaden har emellertid under de senaste tio åren visat en sjunkande tendens, som ytterligare accentuerats genom de i november 1956 genomförda ändringarna av utminuterings- och utskänkningspriserna. Under försäljningsåret 1955/56 låg utskänkningspriset i genomsnitt 70 procent över utminuteringspriset på de utskänkta dryckerna. För närvarande kan skillnaden beräknas vara reducerad till i genomsnitt omkring 55 procent.

Utskänkningskatten på spritdrycker infördes på 1920-talet huvudsakligen av finanspolitiska skäl men har sedan alltmer till sin utformning och närmare avvägning kommit att bestämmas av nykterhetspolitiska hänsyn. Den har under större delen av tiden utgått med visst belopp per liter. Till skillnad från omsättningsskatten har förändringar i skatteuttaget skett endast vid ett fåtal tillfällen. Från 1923 till 1943 utgick skatten sålunda med oförändrat belopp per liter. Efter en skärpning sistnämnda år skedde ingen ytterligare förändring förrän år 1954, då utskänkningskatten fastställdes till 40 procent av utminuteringspriset på samtliga spritsorter. Från och med den 5 november 1956 har skattesatsen sänkts till 33 procent på det samtidigt höjda utminuteringspriset.

De nu gällande bestämmelserna innebär sammanfattningsvis följande. Uppbördens av skatten — vilken som nyss nämnts för närvarande utgår med 33 procent av varornas utminuteringspris — sker genom systembolaget i samband med försäljningen. Systembolaget ansvarar för utskänkningskatten och inlevererar densamma månadsvis till statsverket. Bolaget åligger vidare att till kontrollstyrelsen lämna uppgifter om försäljningen till de olika restaurangföretagen. Kontrollen över beskattningen utövas av kontrollstyrelsen och för detta ändamål har styrelsen befogenhet att granska restaurangernas kassaredovisning, notor m. m. Styrelsen kan också ålägga restauratörerna att anskaffa kassaapparater och vidtaga de åtgärder i övrigt som kan finnas erforderliga för kontrollens utövande.

Utskänkningskatt och prissättning på viner

Utskänkningskatt uttages för närvarande också på *starka viner*. Skattesatsen utgör 30 procent av varornas utminuteringspris. Vad beträffar prissättningen gäller sedan föregående försäljningsår vissa av kontrollstyrelsen utfärdade provisoriska föreskrifter. Tidigare har emellertid restauratörerna haft full frihet att själva bestämma utskänkningspriset.

På *lätta viner* uttages icke någon utskänkningskatt. Sådan beskattning har dock förekommit åren 1943—1954. Slopandet av skatten på lätta viner sammanhänger med strävandena att främja en övergång från alkoholstarkare till alkoholsvagare drycker.

Någon offentlig reglering av utskänkningspriserna på lätta viner förekommer icke för närvarande. Ett visst inflytande på restauratörernas prissättning utövas dock genom det av kontrollstyrelsen fastställda och sedan länge

tillämpade s. k. vinstandelssystemet. Detta innebär, att systembolagets handelsvinst icke uttages genom pålägg av en viss handelsmarginal på partihandelspriset. I stället erhåller bolaget en viss andel — 15 procent för svaga och 25 procent för musserande viner — av den totala utskänkningsvinsten, dvs. skillnaden mellan det av restauratören bestämda och hos systembolaget registrerade utskänkingspriset samt partihandelspriset (systembolagets inköpspris).

I detta sammanhang må påpekas att utskänkningen av starköl, sedan denna blivit tillåten den 1 oktober 1955, är föremål för särskild maximiprisreglering. För bestämmelserna rörande starkölet kommer att redogöras närmare i annat sammanhang.

Beträffande den hittillsvarande utvecklingen av prissättning och vinster vid utskänkningen av lätta viner lämnar kommittén följande sammanfattande redogörelse.

Prisutvecklingen har i stort sett företett samma trend inom allmänna och enskilda företag. Prisnivån hos de allmänna företagen har dock hela tiden varit avsevärt lägre än hos de enskilda. Räknat i oförändrat penningvärde har utvecklingen för de enskilda företagen i stort sett inneburit att priset steg från år 1939 till ett högsta värde år 1945, då det låg 62 procent över 1939 års nivå. Prisets realvärde sjönk därefter på grund av uteblivna skattehöjningar och borttagande av utskänkningsskatten år 1954 så att det sistnämnda år låg under 1939 års nivå. Försäljningsåren 1954/55 och 1955/56 var realpriset drygt 10 procent lägre än år 1939. De allmänna företagens genomsnittliga pris motsvarade under de första åren av 1940-talet drygt 86 procent av de enskilda företagens. Skillnaden ökade därefter så, att motsvarande andel försäljningsåret 1954/55 var 55 procent. Försäljningsåret 1955/56 motsvarade det genomsnittliga priset hos de allmänna företagen 73 procent av priset hos de enskilda företagen. Genomsnittspriset per liter var då 14 kronor 92 öre hos de allmänna företagen och 20 kronor 37 öre hos de enskilda.

De enskilda företagens sammanlagda vinster på lättvinsutskänkningen steg från 3,6 miljoner kronor år 1937 till i det närmaste 11 miljoner kronor försäljningsåret 1954/55, vilket sålunda innebar mer än en tredubbling. Bruttovinsten för försäljningsåret 1955/56 var ca 10,1 miljoner kronor. Den sammanlagda vinstens realvärde låg försäljningsåret 1954/55 45 och försäljningsåret 1955/56 27 procent högre än år 1937.

Utskänkningsvinsten per liter utgjorde för de enskilda företagen år 1937 4 kronor 54 öre och var försäljningsåren 1954/55 och 1955/56 9 kronor 16 öre respektive 9 kronor 35 öre. I oförändrat penningvärde låg vinsten under större delen av tiden från år 1937 över detta års nivå, men hade försäljningsåret 1954/55 sjunkit något (3 procent) därunder; därefter har ytterligare minskning ägt rum. Utskänkningsvinstens andel i utskänkingspriset var år 1939 45 procent och sjönk därefter. Under åren 1940 t. o. m. 1953 varierade den men låg hela tiden under 40 procent (lägst 32 procent). Från och med år 1954 har den utgjort 46 procent av utskänkingspriset. Bruttovinstpålägget motsvarade år 1939 83 och år 1953 64 procent av anskaffningspriset samt steg försäljningsåret 1955/56 till 85 procent.

De allmänna företagens utskänkningsvinst på lätta viner har uppgått till avsevärt mindre belopp än de enskilda företagens. Före 1950 låg den i stort sett mellan 300 000 och 400 000 kronor, men steg sedan till 986 000 kronor

försäljningsåret 1954/55. Försäljningsåret 1955/56 utgjorde den 829 000 kronor. Sistnämnda belopp representerade i oförändrat penningvärde en ökning med 9 procent jämfört med 1939 års vinst.

Liksom utskänkingspriset har också utskänkingsvinsten per liter hos de allmänna företagen legat lägre än hos de enskilda företagen (1939 3 kronor 29 öre, 1954/55 3 kronor 45 öre och 1955/56 5 kronor 31 öre per liter). De allmänna företagens vinst per liter motsvarade år 1939 65 procent av de enskilda företagens. Under senare år har skillnaden varit ändå större. Försäljningsåret 1954/55 var relationstalet 38 procent och försäljningsåret 1955/56 57 procent.

Utskänkingsvinst på spritdrycker och starkvin

Såsom av det föregående framgätt, har sedan länge olika åtgärder vidtagits i form av beskattning och prisreglering för att i nykterhetspolitiskt syfte reglera de ekonomiska villkoren för rusdrycksutskänkningen. Den mest betydelsefulla regleringen på utskänkningens område har emellertid varit de åtgärder, som vidtagits i syfte att direkt begränsa utrymmet för det enskilda vinstintresset vid utskänkning av spritdrycker och starka viner. Även om vissa åtgärder i sådant syfte vidtogs redan vid mitten av 1800-talet blev något av mera generell betydelse genomfört först efter antagandet av 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning. I denna förordning och dess efterföljare infördes bestämmelser som gav de berörda myndigheterna befogenhet att begränsa vinstmöjligheterna. De bestämmelser i sådant hänseende som influerat i de olika författningarna har i sak varit av likartat innehåll. I den nu gällande 1954 års försäljningsförordning stadgas, att systembolaget vid överlåtelse av utskänkingsrättighet skall — med iakttagande av de föreskrifter kontrollstyrelsen utfärdar — bland annat stadga sådana villkor, att innehavarens ekonomiska fördel, så långt ske kan, icke göres beroende av myckenheten utskänkta spritdrycker och starka viner. Med stöd av de berörda bestämmelserna har successivt genomförts en begränsning av utskänkingsvinsten på dessa drycker.

De direkt vinstbegränsande åtgärderna inleddes år 1920 med införandet av det s. k. vinstkvantitetssystemet för de enskilda företagens utskänkning. Detta innebar, att varje restaurang fick rätt till vinst endast på en viss kvantitet av sin utskänkning av spritdrycker och starkviner. Då kvantiteterna kom att bestämmas så att någon mera betydande begränsning av vinstmöjligheterna icke från början genomfördes och då någon ytterligare minskning av kvantiteterna icke — såsom från början torde ha förutsatts — kom till stånd, fick detta system för vinstbegränsning icke någon större betydelse. Trots den begränsade omfattning de vinstreglerande åtgärderna sålunda kom att få, visade sig systemet ha ytterst ojämna verkningar och överhuvudtaget vara förbundet med åtskilliga olägenheter.

Först genom beslut av 1937 års riksdag fullföljdes i mera betydande utsträckning tanken på eliminerandet av det enskilda vinstintresset inom utskänkningen. Beslutet innebar att all egentlig vinst på spritdrycker och

starkvin såväl för de enskilda som för de allmänna företagens del skulle avvecklas, ehuru redan från början den möjligheten antydde, att en omprövning av regleringen skulle kunna ske, varvid frågan närmast skulle kunna bli om ersättning skulle lämnas för de med utskänkningsförenade kostnaderna. Motiven för beslutet var i huvudsak två. Å ena sidan ansågs det enskilda vinstintresset vara ett hinder för att utskänkningsförenade kostnaderna på ett ur nykterhetssynpunkt gagneligt sätt. Å andra sidan motive- rades vinstnedskrivningen med att en utskänkingsrättighet i och för sig betydde ett ekonomiskt värde för innehavaren genom de indirekta vinster rättigheten möjliggjorde och att denna monopolvinst rätteligen borde tillfalla det allmänna.

Den närmare utformningen av vinstavvecklingen innebar för de enskilda företagens del en nedskrivning under en tjugofemårsperiod från den 1 oktober 1938 med 4 procent årligen av den *kvantitet* spritdrycker och starkviner på vilken de fick tillgodoräkna sig vinst. Vid inköp inom vinstkvantiteten skulle det s. k. vinstandelssystemet för fastställande av systembolagets handelsvinst och restauratörens utskänkingsvinst tillämpas. Detta innebar i förevarande sammanhang att systembolaget tillgodofördes 25 och restauratören 75 procent av utskänkingsvinstens bruttobelopp. Vid inköp av spritdrycker och starkviner för den del av utskänkningsvinstens bruttobelopp, som överstigit vinstkvantiteten, erlades gällande utskänkingspris med avdrag av spillmångersättning på 2 procent av utskänkingspriset.

För de *allmänna restaurangföretagen*, som icke tidigare omfattats av vinstkvantitetssystemet, måste utgångspunkten för vinstavvecklingen fastställas särskilt. Tidigare hade hela bruttovinsten av utskänkningsvinsten vid dessa restauranger tillfallit systembolagen, som sedan tillgodoförde restaurangerna vissa fasta ersättningsbelopp. I anslutning härtill valde man år 1938 att låta de allmänna restaurangerna inköpa hela sitt behov av spritdrycker och starkvin till utskänkingspris för att sedan från systembolagen erhålla särskild kostnadsersättning för handhavandet av utskänkningsvinsten. Såsom grundtal för vinstavvecklingen fastställdes för varje restaurang ett kostnadsersättningsbelopp, som sedan skulle nedskrivas med $1/25$ varje försäljningsår. Dessa belopp bestämdes av kontrollstyrelsen till viss procent av systembolagens bruttovinst på den egna utskänkningsvinsten av spritdrycker respektive starkviner under år 1937. Beloppen varierade efter restaurangernas standard och sattes lägst för folkrestauranger. Anmärkas bör, att de allmänna företagens ersättningsbelopp omräknade per liter i utgångsläget sattes avsevärt under den nivå på vilken de enskilda företagens vinster låg vid motsvarande tidpunkt.

Någon spillmångersättning utgick att börja med icke till de allmänna restaurangerna. År 1946 medgavs emellertid också dessa rätt till sådan ersättning med en procent av utskänkingsvärdet på hela omsättningen av spritdrycker och starkvin.¹ De allmänna företagens inköp av dessa drycker

¹ Vinstkvantitetsnedskrivningen för de enskilda företagen hade vid denna tidpunkt nått hälften av grundtalen. En spillmångersättning med två procent å utskänkingsvärdet av de enskilda företagens omsättning utom vinstkvantiteten ansågs då för de allmänna företagens del motsvaras av en procent å hela utskänkningsvinsten.

skedde därefter till utskänkningspris med avdrag för spillmånsersättning. Vad nu sagts har avsett företag med vanlig årsutskänkning. Beträffande den *tillfälliga utskänkningen* genomfördes också en nedskrivning av utskänkningsvinsten. Härvid måste nödvändigtvis i viss mån särskilda regler tillämpas. Såväl vid allmänna som privatägda restauranger erhöll företaget en vinstmarginal motsvarande 75 procent av bruttovinsten såväl för spritdrycker som starkviner. Detta procenttal nedskrevs från den 1 oktober 1938 i samma takt som vinstkvantiteten, det vill säga med $1/25$ per försäljningsår.

Innehavare av tillstånd till *turistutskänkning* erhöll ingen utskänkningsvinst för spritdrycker och starkviner, bortsett från spillmånsersättning med 2 procent på utskänkningspriset.

För *trafikutskänkningens* del infördes ingen vinstbegränsning.

Den år 1938 införda ordningen gällde — bortsett från att också de allmänna företagen år 1946 erhöll spillmånsersättning — i oförändrat skick intill den 1 oktober 1955. Vinstavvecklingen hade då fortskridit så långt att restaurangernas utskänkningsvinst under det närmast föregående försäljningsåret nedskrivits till $8/25$ eller 32 procent av grundtalen.

För försäljningsåret 1955/56 infördes genom riksdagsbeslut våren 1955 en ändring av vinstberäkningen för spritdrycker och starkvin så tillvida, att nedskrivningen för de enskilda företagen skedde med 10 procent på det vinstbelopp som åtnjuts under föregående försäljningsår i stället för på vinstkvantiteterna. Därjämte fick dessa företag åtnjuta spillmånsersättning med 2 procent på hela försäljningsvärdet i stället för tidigare endast på den del därav som fallit utanför vinstkvantiteterna. För de allmänna företagens del företogs endast den förändringen att spillmånsersättningen höjdes från 1 till 1,2 procent av (hela) utskänkningsvärdet. De nya vinstberäkningsreglerna innebar i och för sig en något förmånligare ställning för restauratörerna, i synnerhet för de enskilda företagarna. Den nya ordningen innebar sålunda att ersättningen för utskänkningen utgår oberoende av försäljningsvolymen, vilken efter den 1 oktober 1955 i betydande grad nedgått.

Frågan om vinstnedskrivningen behandlades härefter ånyo av 1956 års riksdag på framställning av restaurangnäringens organisationer, vilka bland annat hemställde att den pågående nedskrivningen måtte avbrytas till dess en slutlig reglering av ersättningsfrågan kunde komma till stånd. Till stöd för framställningarna åberopades främst de svårigheter som uppkommit för restaurangnäringen efter den 1 oktober 1955. Statsmakternas beslut innebar också att nedskrivningen skulle avbrytas tills vidare från och med den 1 oktober 1955. Härvid framhölls dock att det i huvudsak måste ankomma på restaurangnäringen själv att anpassa sig efter de ändrade förhållandena. Beslutet innebär, att såväl de allmänna som de enskilda företagens ersättning för utskänkning av spritdrycker och starkvin för försäljningsåret den 1 oktober 1956—den 30 september 1957, i princip utgår med samma belopp som för det närmast föregående, oavsett omsättningens storlek. I samband med de nu berörda åtgärderna ändrades också de allmänna restaurangbolagens spillmånsersättning så, att den från och med den 1 oktober 1956 tills

vidare kommer att utgå med 2 procent av utskänkingsvärdet för hela omsättningen av spritdrycker och starkvin.

För utvecklingen av restaurangernas utskänkingsvinster efter 1937 har närmare redogörelse lämnats i betänkandet s. 70—85. I detta sammanhang lämnas därför endast vissa sammanfattande uppgifter.

Den metod för restauratörvinstens avveckling, som kom att väljas 1937, visade sig medföra allvarliga svårigheter och problem, som till stor del icke synes ha förutsetts. Härom uttalar kommittén bland annat följande.

Sålunda kom vinstavvecklingen att innebära väsentligt skilda villkor för den enskilda och den allmänna restaurangnäringen. De enskilda företagen fick genom de successiva prisstegringarna ökande vinster inom vinstkvantiteterna och kunde ytterligare förbättra villkoren genom att koncentrera inköpen av dyrare och mer vinstgivande varor inom dessa och sålunda i avsevärd grad neutralisera nedskrivningens verkningar. De allmänna företagen åter fick sina krympande kostnadsersättningar ytterligare reducerade genom penningvärdets fall. Ersättningsbeloppens storlek kunde för dessa företags del icke påverkas av vare sig prisförändringar, ändringar i försäljningsvolymen eller ändringar i strukturen på inköp och försäljning. Det förhållandet att de allmänna företagen från början icke erhöll någon spillmånsersättning och att denna ersättning då den infördes 1946 beräknades efter lägre procenttal än för de enskilda företagen har inneburit en ytterligare skillnad i villkoren för de båda företagstyperna.

Bortsett från de nu berörda olikheterna mellan allmänna och enskilda företag har formerna för vinstavvecklingen under den gångna nedskrivningstiden kommit att medföra starkt varierande ekonomiska villkor också från företag till företag. Sålunda har ojämnheter uppkommit genom att de justeringar av grundtalen som företags i samband med om- och tillbyggnad av restauranger m. m. respektive fastställandet av grundtal för nya restauranger icke kunnat göras på sådant sätt, att ens tillnärmelsevis full rättvisa kunnat upprätthållas i förhållande till andra företag. Den allvarligaste olägenheten av den 1937 införda ordningen är emellertid att progressiva och skickligt ledda företag, som icke utvidgat sina lokaler, men ändå ökat sin matomsättning mera än genomsnittet och i anslutning därtill även sin spritomsättning, fått väsentligt försämrade konkurrensbetingelser genom lägre inkomster från utskänkningen än de företag fått, vilkas matförsäljning icke har ökat eller rent av gått tillbaka.

De enskilda restauratörernas sammanlagda inkomst av spritdrycksulskänkningen uppgick år 1937 till 8 392 000 kronor, försäljningsåret 1954/55 till 8 429 000 kronor och försäljningsåret 1955/56 till 7 709 000 kronor. I fast penningvärde utgjorde de sistnämnda försäljningsårens inkomster 48 respektive 42 procent av 1937 års belopp. För de allmänna företagens del kan jämförelser endast göras från år 1939. Detta års inkomst belöpte sig till 2 513 000 kronor. 1954/55 och 1955/56 uppgick motsvarande belopp till 2 057 000 respektive 1 715 000 kronor eller i fast penningvärde 41 respektive 33 procent av 1939 års belopp. År 1946, då spillmånsersättning första gången utgick till de allmänna företagen, utgjorde kostnadsersättningen 80 och spillmånsersättningen 20 procent av den sammanlagda ersättningen.

Utvecklingen av den genomsnittliga vinsten per liter sammanfattas av kommittén på följande sätt.

De enskilda företagens sammanlagda bruttovinst på utskänkningen av spritdrycker hade försäljningsåret 1954/55 gått ned till 55 procent av 1939 års belopp i oförändrat penningvärde. Motsvarande procenttal för de allmänna företagen var 41. Den sammanlagda ersättningen per liter var för de enskilda företagen 4 kronor 92 öre år 1939 och 3 kronor 24 öre försäljningsåret 1954/55, eller i oförändrat penningvärde 67 procent lägre än förstnämnda belopp. De allmänna företagens ersättning per liter, som redan från början var avsevärt lägre än de enskilda företagens eller 1 krona 35 öre, sjönk till 79 öre försäljningsåret 1954/55, vilket innebar en minskning i oförändrat penningvärde med 70 procent. I förhållande till värdet av spritdrycksutskänkningen utgjorde de enskilda företagens vinst år 1939 28,2 och de allmänna företagens 11,9 procent, medan motsvarande siffror för försäljningsåret 1954/55 var 7,5 respektive 2,3 procent.

Tilläggas kan, att bruttovinsten på spritdrycker under försäljningsåret 1955/56 utgjorde, för de enskilda företagen 4 kronor 14 öre per liter och för de allmänna en krona 7 öre per liter.

Bruttovinsten på starkvin uppgick för de enskilda företagen år 1939 till 1 178 000 kronor (4: 50 per liter), 1954/55 till 1 081 000 kronor (4: 17 per liter) och 1955/56 till 1 016 000 kronor (4: 24 per liter). Motsvarande belopp för de allmänna företagen utgjorde 118 000 (1: 14 per liter), 47 000 (0: 68 per liter) och 38 000 kronor (1: 14 per liter).

Uppgången av bruttovinsten per liter såväl för spritdrycker som starkvin under det sistförflutna försäljningsåret beror på att kostnadsersättningen för såväl enskilda som allmänna företag under denna period utgått oberoende av utskänkningens volymen, som nedgått betydligt efter den 1 oktober 1955.

I förevarande sammanhang bör beaktas att de allmänna restaurangerna vid sidan av de nu berörda inkomsterna av systembolagen erhållit ersättning för sina kostnader för ordningsvakhållningen. Ifrågavarande poster belöpte sig år 1953 till 1,95 miljoner kronor, år 1954 till 1,85 miljoner kronor och kan för försäljningsåret 1955/56 beräknas till 1,71 miljoner kronor. Uträknet per liter spritdrycker utgjorde ordningsvaktkostnaderna år 1953 65 öre, år 1954 69 öre och försäljningsåret 1955/56 1 krona 7 öre.

Till slut må här också påpekas, att den offentliga statistikens uppgifter rörande restaurangföretagens försäljning och vinst icke innefattar s. k. övermål. Med övermål förstås i första hand den mervinst som uppkommer vid utskänkning av spritdrycker och vin glasvis, därigenom att flaskorna i vissa fall innehåller större volym än den för vilken restauratören debiteras. Knapp uppmätning av de enligt kontrollstyrelsens serveringsbestämmelser fastställda kvantiteterna för utskänkning glasvis kan även med ett till synes obetydligt underskridande av föreskrivna centilitertal ge överskott åt restauratören. Efter nu gällande debiteringsregler medför utskänkning av billigare lättviner i karaff eller glas i allmänhet ett visst överskott.

Enligt de uppgifter som insamlats vid utskänkningens vinstkommitténs kostnadsundersökning motsvarade övermålet år 1953 vid utskänkning av

spritdrycker i genomsnitt för samtliga restauranger 3,9 procent av utskänkningensvärdet. Vid utskänkning av viner uppgick övermålet till 2,5 procent. De allmänna företagens övermål vid utskänkning av spritdrycker var 3,1 procent, medan de enskilda företagens övermål var högre eller 4,8 procent. Beträffande övermålet vid utskänkning av viner var förhållandet mellan de båda företagstyperna omvänt — de allmänna företagens övermål uppgick till 4,3 procent, de privatalägda företagens till 2,2 procent. Övermålet vid utskänkning av spritdrycker synes vara större vid restauranger av högre prisklass.

Det förhållandet att övermålet vid spritdrycksutskänkningen är högre hos de enskilda företagen än hos de allmänna är bland annat en följd av den olikartade sammansättningen av de utskänkta varorna. Den högre siffran för de allmänna restaurangernas, särskilt B-företagens, övermål vid vinutskänkning sammanhänger med att den vid dessa restauranger kvantitativt obetydliga utskänkningen i huvudsak sker glasvis, varvid övermål uppkommer som en följd av prissättningsgrunderna.

Allmänna synpunkter

Kommittén

Utskänkningstvinstkommittén erinrar inledningsvis om att regleringen av utskänkningen sedan gammalt tillmätts stor betydelse vid fullföljandet av de nykterhetspolitiska målsättningarna, och att härvid de ekonomiska regleringarna — särskild beskattning av utskänkta drycker, prisreglering på spritdrycker och begränsning av restauratörernas utskänkningstvinst på spritdrycker och starkvin — spelat en väsentlig roll.

När det gäller att ta ställning till den framtida utformningen av den ekonomiska regleringen av utskänkningen uppställer sig givetvis i första hand — framhåller kommittén — frågan i vilken mån nykterhetspolitiska hänsyn alltfört nödvändiggör samhällseliga ingripanden på detta område. Särskild uppmärksamhet har härvidlag ägnats utvecklingen efter den 1 oktober 1955 och speciella undersökningar har verkställts i syfte att få restaurangernas omsättningsförhållanden efter den nya ordningens genomförande närmare belysta. Resultatet av de verkställda undersökningarna sammanfattas på följande sätt.

Den väsentliga faktorn bakom den utveckling som ägt rum är självfallet slopandet av den tidigare spritdrycksransoneringen inom utminuteringen. För utminuteringens del har utvecklingen inneburit en ökning av spritdrycksförsäljningen med omkring en tredjedel, medan lättvinsförsäljningen ökat obetydligt och starkvinsförsäljningen gått tillbaka. I fråga om utskänkningen har omsättningen av såväl spritdrycker som vin legat på en betydligt lägre nivå än tidigare. För spritdryckerna har minskningen varit omkring en tredjedel, för de starka vinerna något över och för de lätta vinerna något under en femtedel. Nedgången har varit mindre för de enskilda företagen än för de allmänna, mindre för företag i högre prisklass än för företag i lägre

prisklass. Störst har den varit för allmänna B3-företag (folkrestauranger). Vad beträffar lättvinsutskänknigen bör dock påpekas, att den minskning som förekommit för de enskilda företagens del endast inneburit, att den under senare år ökade utskänknigen sjunkit något tillbaka men fortfarande volymmässigt ligger 26 procent över 1953 års nivå. För de allmänna företagen synes omsättningen på lättvin ligga något under 1953 års nivå, men skillnaden är icke anmärkningsvärt stor.

För mat och andra varor än spritdrycker och vin — av vilka endast starköl är föremål för prisreglering — har förändringarna för andra än B-restaurangerna varit relativt obetydliga och i vissa fall inneburit ökad omsättning. Genomsnittligt sett låg omsättningen för dessa varor under tiden 1/10 1955 — 30/6 1956 i de enskilda företagen 0,6 procent högre än motsvarande period ett år tidigare. (Livsmedelsprisindex steg från den 1/10 1955 till den 30/6 1956 med 5,4 procent.) En mera betydande omsättningsminskning har uppkommit endast för restauranger i B-prisklassen. För de enskilda B-företagen är denna dock relativt måttlig, medan den för de allmänna företagens folkrestauranger varit i det närmaste lika stor som för spritdrycker och vin (32 %). Olikheterna i omsättningsutvecklingen för de olika företagsformerna totalt sett — med en stark omsättningsminskning för de allmänna företagen och oförändrad omsättning av andra varor än sprit och vin för enskilda företag — beror på den dominerande roll B3-restaurangerna (folkrestaurangerna) haft hos de allmänna företagen och den blygsamma del av omsättningen som B-företagen haft hos de enskilda företagen.

Tabell 1. Försäljningsvolymen för spritdrycker och vin under tiden den 1 oktober 1955—den 1 juli 1956¹

Rubriker	4:e kv 1955		1:a kv 1956		2:a kv 1956	
	1 000-tal liter	Procentuell förändring i jämförelse med motsvarande tid ett år tidigare	1 000-tal liter	Procentuell förändring i jämförelse med motsvarande tid ett år tidigare	1 000-tal liter	Procentuell förändring i jämförelse med motsvarande tid ett år tidigare
<i>Utskänkning</i>						
Spritdrycker	915	— 35	812	— 30	899	— 34
Därav:						
Allmänna företag .	418	— 40	384	— 34	412	— 39
Enskilda företag ..	497	— 29	428	— 26	487	— 30
Starkvin	78	— 18	60	— 23	84	— 17
Därav:						
Allmänna företag .	10	— 52	7	— 58	10	— 46
Enskilda företag ..	68	— 9	53	— 13	74	— 11
Lättvin	306	— 16	268	— 19	377	— 14
Därav:						
Allmänna företag .	39	— 39	32	— 50	49	— 42
Enskilda företag ..	267	— 11	236	— 11	328	— 7
<i>Utminuterung</i>						
Spritdrycker	14 982	+ 42	13 100	+ 58	13 500	+ 35
Starkvin	1 941	— 28	1 101	— 34	940	— 51
Lättvin	1 788	+ 3	1 647	+ 18	1 861	+ 12

¹ Uppgifterna i tabellen avser systembolagets försäljning, varför exempelvis restaurangernas lagerförändringar icke återspeglas i siffrorna.

Omsättningsutvecklingen belyses närmare i de av utskänkingsvinstkommittén sammanställda tabellerna 1—3.

Den strukturförändring som sålunda förekommit inom restaurangnäringen är emellertid enligt kommitténs mening icke av sådan art att den kan påverka det principiella ställningstagandet till de föreliggande regleringsfrågorna. Sin bedömning av utvecklingen formulerar kommittén sålunda.

En granskning av den hittills föreliggande utvecklingen efter den 1 oktober 1955 ger klart vid handen, att nedgången i utskänkningen direkt sammanhänger med sloandet av ransoneringen inom utminuteringen. Den har inneburit en stark nedgång omedelbart efter försäljningsreformens ikraftträdande, medan några större variationer därefter icke förekommit, vare sig man ser till den genomsnittliga utvecklingen för samtliga företag eller till utvecklingen inom de särskilda prisklasserna. I själva verket har förhållandena efter övergången i oktober 1955 visat sig anmärkningsvärt stabila. Vad som bortfallit för restaurangernas del är uppenbarligen konsumtionen från de gästers sida som besökte restaurang enbart av det skälet att motboks-ransonen icke var tillräcklig. Detta bortfall kom på en gång. Situationen illustreras också av att minskningen i utskänkningen varit störst på de res-

Tabell 2. Förändringar i omsättningens värde för olika varuslag efter den 1 oktober 1955

Tidsperiod	Procentuell förändring i förhållande till motsvarande period ett år tidigare				
	Total omsättning	Summa rusdrycker (inkl. starköl)	Spritdrycker och vin	Summa andra varor än rusdrycker	S:a andra varor än spritdrycker och vin (starköl inräknat)
Samtliga företag:					
Oktober 1955	- 12,9	- 10,9	- 24,6	- 14,5	- 4,1
November 1955	- 15,4	- 17,6	- 26,7	- 13,7	- 6,7
December 1955	- 17,8	- 21,6	- 28,7	- 14,8	- 9,1
Januari 1956	- 17,5	- 21,3	- 27,4	- 14,3	- 9,3
Februari 1956	- 16,0	- 21,6	- 27,4	- 11,5	- 7,0
Mars 1956	- 13,0	- 20,6	- 26,5	- 7,3	- 2,8
April 1956	- 10,1	- 19,3	- 25,1	- 3,3	+ 1,0
Maj 1956	- 13,9	- 22,0	- 27,5	- 8,3	- 4,5
Juni 1956	- 15,3	- 23,1	- 28,9	- 10,2	- 6,6
4:e kv. 1955	- 15,4	- 16,8	- 26,7	- 14,3	- 6,6
1:a kv. 1956	- 15,4	- 21,2	- 27,1	- 10,9	- 6,3
2:a kv. 1956	- 13,2	- 21,5	- 27,2	- 7,5	- 3,6
1/10 1955—30,6 1956	- 14,6	- 19,7	- 27,0	- 10,8	- 5,4
Allmänna företag:					
4:e kv. 1955	- 23,2	- 20,9	- 30,3	- 25,3	- 16,5
1:a kv. 1956	- 24,2	- 26,7	- 31,1	- 21,8	- 17,6
2:a kv. 1956	- 23,3	- 27,3	- 31,4	- 19,7	- 16,2
1,10 1955—30,6 1956	- 23,5	- 24,8	- 30,9	- 22,3	- 16,7
Enskilda företag:					
4:e kv. 1955	- 10,3	- 13,6	- 24,0	- 8,1	- 1,0
1:a kv. 1956	- 10,6	- 17,5	- 24,4	- 5,7	- 0,9
2:a kv. 1956	- 6,8	- 16,9	- 23,8	- 0,8	+ 3,4
1/10 1955—30,6 1956	- 9,2	- 15,9	- 24,1	- 4,7	+ 0,6

Tabell 3. Förändringar i omsättningens värde för olika varuslag efter den 1 oktober 1955

Tidsperiod	Procentuell förändring i förhållande till motsvarande period ett år tidigare				
	Total omsättning	Summa rusdrycker (inkl. starköl)	Spritdrycker och vin	Summa andra varor än rusdrycker	S:a andra varor än spritdrycker och vin (starköl inräknat)
Allmänna företag:					
<i>A 1 och A 2</i>					
4:e kv. 1955	- 10,9	- 14,6	- 24,8	- 8,4	- 1,2
1:a kv. 1956	- 11,8	- 20,7	- 26,8	- 5,6	- 1,2
2:a kv. 1956	- 10,0	- 19,5	- 25,7	- 4,1	- 0,3
1/10 1955—30,6 1956.....	- 10,8	- 18,0	- 25,7	- 6,0	- 0,8
<i>B 1 och B 2</i>					
4:e kv. 1955	- 15,1	- 14,1	- 24,3	- 16,2	- 6,3
1:a kv. 1956	- 19,7	- 25,2	- 30,1	- 14,0	- 9,0
2:a kv. 1956	- 20,3	- 26,4	- 31,0	- 14,9	- 10,8
1/10 1955—30,6 1956.....	- 18,2	- 21,5	- 28,3	- 15,1	- 8,7
<i>B 3</i>					
4:e kv. 1955	- 35,3	- 28,0	- 36,5	- 43,3	- 34,1
1:a kv. 1956	- 32,5	- 29,7	- 33,2	- 35,5	- 31,7
2:a kv. 1956	- 32,7	- 31,3	- 34,2	- 34,1	- 31,2
1/10 1955—30,6 1956.....	- 33,5	- 29,6	- 34,7	- 37,7	- 32,3
Enskilda företag:					
<i>A 1</i>					
4:e kv. 1955	- 4,9	- 8,2	- 17,7	- 2,9	+ 3,1
1:a kv. 1956	- 3,4	- 9,0	- 16,4	+ 0,2	+ 4,9
2:a kv. 1956	+ 2,2	- 5,9	- 13,8	+ 6,5	+ 10,7
1/10 1955—30,6 1956.....	- 1,9	- 7,7	- 16,0	+ 1,5	+ 6,4
<i>A 2</i>					
4:e kv. 1955	- 12,4	- 15,6	- 26,4	- 10,2	- 2,4
1:a kv. 1956	- 13,7	- 21,1	- 27,8	- 8,4	- 3,4
2:a kv. 1956	- 10,7	- 21,1	- 27,8	- 4,1	+ 0,1
1/10 1955—30,6 1956.....	- 12,2	- 19,2	- 27,3	- 7,4	- 1,8
<i>B</i>					
4:e kv. 1955	- 22,0	- 23,1	- 34,3	- 21,2	- 13,2
1:a kv. 1956	- 21,5	- 27,7	- 33,2	- 16,6	- 12,4
2:a kv. 1956	- 22,0	- 32,2	- 37,3	- 14,8	- 11,2
1/10 1955—30,6 1956.....	- 21,8	- 27,7	- 35,0	- 17,5	- 12,2

taurangtyper som haft den största kompletteringsförsäljningen. De förändringar som sålunda inträtt inom utskänknigen har åtminstone såvitt avser spritdryckerna i själva verket varit en naturlig och från början — ehuru icke till sin storlek — förutsedd konsekvens av den reformerade försäljningslagstiftningen. Vad som har skett är, att den för vissa restauranger mer eller mindre förmånliga faktor som ransoneringsystemet inom utminuterungen inneburit bortfallit. Den sålunda inträdda förändringen har emeller-

tid med nuvarande provisoriska regler för vinstregleringen på spritdrycker och starkvin hittills icke medfört några större ekonomiska förändringar för enskilda företag, varjämte de provisoriska reglerna begränsat verkningarna för de allmänna företagen.

Att utskänkningens betydelse statistiskt sett begränsats — genom minskad utskänkningsvolym och minskad andel i den totala rusdrycksförsäljningen — medför enligt kommitténs mening icke att utskänkningen ur nykterhets-synpunkt kan anses vara en fråga av mindre vikt än tidigare.

Att börja med måste man beakta, att den inträffade minskningen av utskänk-ningsvolymen av spritdrycker uppkommit efter en kontinuerlig och till sin storlek betydande ökning av omsättningen under tiden sedan 1937 års riksdags-beslut fattades rörande vinstavvecklingen. De enskilda restaurangföretagen uppvisar sålunda en ökning i utskänkningen av spritdrycker från 1,66 miljoner liter år 1937 till 2,8 miljoner liter år 1953 eller med 70 procent och de allmänna företagen en ökning från 1,62 till 3,0 miljoner liter, motsvarande 85 procent, medan utminutereringen samma tid steg med 31 procent. 1954 års skatte-skärpning medförde i förhållande till 1953 års toppläge en minskning i utskänkningen med endast 6 procent för de enskilda och 11 procent för de allmänna företagen. Den minskning i spritdrycksförsäljningen som skett efter den 1 oktober 1955 innebär sålunda icke att någon anmärkningsvärt låg nivå uppnåtts.

Vidare får icke förbises, att det nykterhetspolitiska läget — åtminstone tillfälligt — i mycket allvarlig grad försämrats. I denna ur nykterhetssynpunkt bekymmersamma situation intar restaurangerna en viktig position. De har liksom tidigare enligt allmän erfarenhet en avgörande betydelse genom sitt inflytande på dryckesvanornas uppkomst och utformning. I all synnerhet gäller detta i avseende på ungdomen. Kommittén vill sålunda betona att det sätt varpå restaurangerna bedriver sin utskänkning har den allra största betydelse för alkoholvanornas utveckling på längre sikt. Den roll restaurangerna kommer att spela i förevarande avseende kommer dessutom att bli av än större betydelse i framtiden, i och med att allt vidare folkgrupper på grund av stigande levnadsstandard får ökade möjligheter till restaurangbesök.

I detta sammanhang erinrar kommittén om att man från vissa håll hävdar, att det i nuvarande läge skulle vara önskvärt att den alkoholkonsumtion, som sker under kontroll på restaurangerna, genom lättnader i regleringarna främjades på bekostnad av den okontrollerbara konsumtionen av utminuterad sprit. Kommittén anser sig emellertid för sin del icke kunna ansluta sig till denna åsikt. Härvidlag anföres följande.

Det kan enligt kommitténs mening icke vara en ur nykterhetssynpunkt rimlig åtgärd att söka främja en ökad spritdryckskonsumtion på restaurangerna i förhoppning att minska konsumtionen av utminuterad sprit, med åberopande av att man därmed överför en del av denna konsumtion till mer godtagbara och kontrollerade former. Det måste nämligen starkt betvivlas, att någon nykterhetspolitisk vinst skulle uppnås på sådant sätt. Det synes tvärtom ligga närmare till hands att vänta sig att följden skulle bli en ytterligare ökning av den totala spritdryckskonsumtionen. Om en ökad restaurangförsäljning således ej kan väntas få till följd en minskad total försäljning, blir frågan närmast den huruvida det ur andra synpunkter kan anses vara en förbättring, om inom ramen för en oförändrad sammanlagd konsum-

tion en ökning skulle ske på restaurangerna och en minskning komma till stånd i utminuteringsen. Det kan starkt ifrågasättas, om en överflyttning av spritkonsumtionen från hemmen till restaurangerna kan vara önskvärd ur ekonomiska synpunkter för den enskilde och hans familj. Därvid blir ju nämligen utskänkningsskatten som kostnadsstegrande faktor av mindre betydelse. I stället kommer övriga utgifter för restaurangbesöket att genom den åtföljande måltidskostnaden spela den större rollen. Vid en måttlig alkoholförtäring på restaurang överstiger måltidskostnaden mångfaldigt gästens kostnad för utskänkningsskatten. Också andra skäl torde tala mot den under senare tid ofta framkommande tesen, att det skulle vara bättre, om förtäringen skedde på restaurang än i hemmen.

Kommittén betonar att varje faktor som kan tänkas medverka till en begränsning av rusdryckskonsumtionen och en övergång från alkoholstarkare till alkoholsvagare drycker noggsamt måste beaktas. Målsättningen bör vara att försäljningen av mat och alkoholfria drycker ökar och att publiken blandas på ett sådant sätt, att de alkoholförtärande gästerna icke utgör ett dominerande inslag. I enlighet härmed hävdar kommittén för sin del, att en samhällelig reglering av prissättning och vinster inom utskänkningens alltfört måste utgöra ett grundläggande element i de nykterhetspolitiska strävandena.

Vad som från restaurangnäringens sida anförts rörande ekonomiska svårigheter för restaurangföretagen efter den 1 oktober 1955 kan enligt kommittén icke ge anledning till modifiering av den nu angivna principiella ståndpunkten. Härvidlag betonas återigen, att förändringarna i vad de avser restaurangernas totala omsättning och deras omsättning av andra varor än spritdrycker och vin genomsnittligt sett i flertalet fall varit mycket måttliga och därför knappast kan anses ha överskridit de gränser för omsättningsvariationer, som måste anses normala inom den i och för sig konjunkturläkliga restaurangnäringen. Det måste i första hand ankomma på restaurangnäringen själv att anpassa sig efter de ändrade förhållandena. Ett betydelsefullt stöd i denna anpassning har för övrigt lämnats av statsmakterna redan i och med de provisoriska regleringar av vinsten på utskänkningens av spritdrycker och starkvin som införts för försäljningsåret 1956/57. Oavsett i vilken mån det må anses berättigat att medgiva restaurangföretagen ersättning eller vinst i samband med utskänkningens av rusdrycker, får man för övrigt — framhåller kommittén — icke utgå ifrån att utskänkningens skall vara ett bärande element i restaurangnäringens ekonomi. Det är därför nödvändigt, att denna del av verksamheten icke bedömes efter vanliga företagsekonomiska synpunkter. Dessutom bör beaktas, att själva förekomsten av rätt till utskänkning av rusdrycker innebär ett mycket betydande ekonomiskt värde för restaurangföretagen, icke minst genom den ökade omsättning av icke vinstreglerade varuslag, som är förbunden därmed.

Vid sina överväganden har kommittén sålunda genomgående haft den målsättningen att den framtida ekonomiska regleringen på utskänkningsområdet skall vara så utformad, att den i största möjliga mån bidrar till att begränsa alkoholkonsumtionen överhuvudtaget och att den på ett effektivt

sätt främjar en övergång från alkoholstarkare till alkoholsvagare drycker. Utifrån dessa principiella utgångspunkter har kommittén kommit till den uppfattningen att frågan om avvägningen av utskänkingspriserna på de olika alkoholdryckerna är av lika stor betydelse som utformningen av spritdrycksersättningen. En lämplig prisavvägning också inom utskänkningen i anslutning till de olika dryckernas alkoholhalt synes nämligen kommittén vara en oundgänglig förutsättning för en mer allmän övergång till svagare drycker.

Avslutningsvis framhåller kommittén att den i övrigt vid utformningen av sina förslag rörande restauratörernas ersättning för utskänkningen, så långt möjligt sökt åstadkomma enkelt utformade regler, som innebär rättvisa och lika grunder för olika företag och företagstyper. Därjämte har kommittén sökt utforma förslaget så att det icke skall verka hämmande på, utan tvärtom främja en sund konkurrens i positivt nykterhetsfrämjande riktning de olika restaurangföretagen emellan.

Reservanterna understryker, att den nya ordningens genomförande i grund förändrat den nykterhetspolitiska bilden. Det försämrade nykterhetstillståndet sammanhänger med den frisläppta utminuterings — icke med utskänkningen. Restaurangerna har icke nu en avgörande betydelse för dryckesvanornas uppkomst och utformning, och utskänkningen måste ur nykterhetssynpunkt nu anses som en fråga av mindre vikt än tidigare. I det förändrade läget saknas, uttalar reservanterna, anledning att genom olika restriktioner onödigt försvåra den nödvändiga funktion i samhällslivet, som restaurangerna har att fylla. Det måste vara ett allmänt intresse att sådana ekonomiska villkor skapas för restaurangnäringen att den kan bli bärkraftig och upprätthålla en god standard samt ge sin personal konkurrenskraftiga avlönings- och anställningsförhållanden, som tryggar bästa möjliga rekrytering. Dessa krav uppfylles enligt reservanterna icke av majoritetsförslaget.

Remissyttrandena

Utskänkningsvinstkommitténs allmänna synpunkter på utskänkningens betydelse ur nykterhetssynpunkt och målsättningen i stort för de ekonomiska regleringarna på området delas i huvudsak av statskontoret, länsstyrelsen i Kalmar län, länsnykterhetsnämnden i Göteborgs och Bohus län, Svenska nykterhetsvårdsförbundet, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, IOGT, Nationaltemplarorden, De kristna samfundens nykterhetsrörelse, Nya systemaktiebolaget och Kooperativa förbundet. I fråga om avvägningen av utskänkingspriserna på de olika rusdryckerna uttalar sig dock länsstyrelsen i Kalmar län och flertalet nykterhetsorganisationer starkt kritiskt mot tanken på en prisavvägning som innebär generellt sänkta vinpriser.

Överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Östergötlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Jämtlands län, länsnykterhetsnäm-

den i Kristianstads län, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, Aktiebolaget Trafikrestauranger, Sveriges hotell- och restaurangförbund, Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund, Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger, Svenska turisthotellens riksförbund, Svenska turisttrafikförbundet, Stockholms handelskammare och Riksförbundet Landsbygdens folk ansluter sig i stort sett till kommittéreservanternas synpunkter.

En medlande ståndpunkt intas av kontrollstyrelsen och länsnykterhetsnämnderna i Stockholms och Östergötlands län. *Kontrollstyrelsen* anser att restaurangernas roll i nykterhetspolitiskt hänseende överdrivits av kommittén. Styrelsen betonar dock att en nykterhetspolitisk reglering av utskänkningen alltfört måste spela en betydande roll i de samhälleliga åtgärderna på nykterhetsområdet och framhåller särskilt att utskänkningens relativa betydelse måste antas stiga på längre sikt. Särskild uppmärksamhet måste ägnas utskänkningens därest måltidstvånget slopas. I likhet med kommittén understryker kontrollstyrelsen för övrigt, att varje faktor som kan länkas medverka till en begränsning av rusdryckskonsumtionen och en övergång från alkoholstarkare till alkoholsvagare drycker måste beaktas.

De remissinstanser, som ansluter sig till de av kommittén anförda synpunkterna betonar bland annat att man icke skall underskatta utskänkningens betydelse för uppkomsten av alkoholmissbruk. *Svenska nykterhetsvårdsförbundet* anför sålunda följande.

Under den tid, som den nya försäljningslagstiftningen hittills tillämpats, har det visat sig att utminuteringskonsumtionen överstigit även pessimistiska förhandsbedömanden, medan utskänkning — kvantitativt mindre betydande — fått en väsentligt minskad omfattning. Samtidigt har man kunnat konstatera ett i hög grad stegrat alkoholmissbruk. Denna stegring har dock så långt hittills kunnat utrönas varit mindre för rattfylleriet än ifråga om de flesta andra missbrukskriterier. Man har här en ny bekräftelse på restauranternas negativa inflytande på trafiknykterheten. Det har syntts förbundet angeläget att fästa uppmärksamheten härpå, eftersom rattfylleriet onekligen är en av de allvarligaste yttringarna av alkoholmissbruk.

De synpunkter, som av kommittémajoriteten anförts rörande förhållandet mellan utminuterings och utskänkning, synas vara i allt väsentligt riktiga. Det av reservanterna framförda påståendet, att restaurantlivet icke skulle ha någon andel i den tillvänjningsprocess, som ökar alkoholförbrukarnas antal, förtjänar icke tilltro. Det förhåller sig säkerligen tvärtom så, att restauranterna spelar en större roll vid rekryteringen av alkoholkonsumenter, än som betingats av utskänkningens andel i den totala spritförsäljningen. — — — Det bör också som en iakttagelse från nykterhetsvårdens arbetsfält framhållas, att restaurantsprit och i butik inköpta rusdrycker alltjämt är en vanlig kombination bland missbruksfallen. I den mån som åtgärder till försvårande av alkoholmissbrukares åtkomst av utminuterade rusdrycker komma att genomföras, måste man räkna med att missbruksfallen i ökad utsträckning vända sig till restauranterna för att tillfredsställa sitt alkoholbegär. Det förhållandet att de mest iögonen fallande skadorna av alkoholmissbruket för närvarande förorsakas av utminuteringsen är sålunda intet bevis för att utskänkning blivit en oskadlig företeelse. Ur nykterhetssynpunkt är således intet att vinna genom en överflyttning av spritkonsumtionen från utminuteringsvis inköpta varor till restaurantföräring.

Sveriges nykterhetsvänners landsförbund uttalar följande.

Restaurangerna torde på lång sikt ge normer för individernas alkoholvanor, som sprider sig på ett markantare sätt än de, som kan tänkas sammanhånga med en mera isolerad förtäring t. ex. i hemmen. Den direkta orsaksfaktorn bakom flertalet av alkoholskadorna är obestridligen utminutereringen, som i vårt land under lång tid haft en kvantitativ övervikt. Att så är förhållandet bör dock icke aktualisera strävanden att öka utskänkningens omfattning. Restauranglivet är icke enbart en faktor av betydelse för dryckesvanornas uppkomst och utformning utan har dessutom förmågan att konservera dessa vanor. Landsförbundet instämmer således i kommitténs åsikt, att utskänkning ur nykterhetssynpunkt icke kan anses vara en fråga av mindre vikt än tidigare och ställer sig liksom kommitténs majoritet avvisande till tanken att vidtaga åtgärder, som leder till ökning av utskänkning på utminuteringsens bekostnad.

I andra yttranden med samma grunduppfattning pekar man särskilt på utskänkningens roll i samband med rattfylleri och vissa former av kriminalitet.

I de yttranden som går på reservanternas linje hävdas att utskänkingsregleringarnas nykterhetspolitiska betydelse avsevärt minskat efter 1954 års nykterhetsreformer. I stället betonas vikten av att restaurangnäringen ges sådana ekonomiska villkor att den får tillräcklig bärkraft, möjlighet att höja standarden och över huvud ge fullgod service icke minst för den betydelsefulla turisttrafiken.

Sveriges hotell- och restaurantförbund sammanfattar sina synpunkter sålunda.

Gentemot den negativa inställning till restaurangnäringen, som majoriteten givit uttryck åt, vilja vi i likhet med reservanterna kraftigt understryka det allmänna intresset av att restaurangnäringen får sådana villkor, att den kan bli bärkraftig och fullgöra sina viktiga funktioner i samhället. Även om det anses nödvändigt att underkasta utskänkning viss reglering, behöver detta icke ske så, att restaurangnäringens vitala ekonomiska intressen äventyras. Allt för starkt ekonomiskt tryck kan fresta dess utövare till en mindre nogräknad skötsel, varigenom ur nykterhetssynpunkt icke önskvärda företeelser skulle kunna uppstå. Det måste därför vara ett starkt nykterhetspolitiskt intresse, att restaurangerna äro bärkraftiga och upprätthålla en god standard. Särskilt viktigt är att personalens kvalitet kan upprätthållas.

Om utskänkningens betydelse ur nykterhetssynpunkt uttalar sig *Svenska turisttrafikförbundet* på följande sätt.

Förbundet är för sin del benäget att i betydligt högre grad än kommittén tillmäta den fria utminutereringen avgörande inflytande såväl på den nuvarande rusdrycksförbrukningen i landet som på dryckesvanornas uppkomst och utformning. Siffrorna ger också belägg för att en ökad rusdrycksförbrukning efter den 1 oktober 1955 inträtt i långt högre grad än som förutsetts av statsmakterna, och att denna merkonsumtion helt faller på utminuteringskonto. För restaurangernas del torde den inträdda förändringen framför allt ha markerats av bortfallet av ett klientel, vars restaurangbesök enbart belingades av behovet att komplettera motboksransonen. Det är i hög grad tveksamt, om de av kommittén föreslagna — och för den enskilde

restauranggästen till sin karaktär föga genomgripande — reformerna skulle för detta klientel eller andra av kommittén åsyftade grupper i konkurrens med den fria utminuterings och annan påverkan kunna erbjuda ett incitament till sundare alkoholvanor. Av största betydelse är givetvis frågan om ungdomens dryckesvanor; det kan erinras om att en undersökning, redovisad i en tidigare offentlig utredning och företagen medan motbokssystemet gällde, gett vid handen, att endast en av tio ungdomar haft sin första spritkonsumtion på restaurang. Under sådana förhållanden kan det enligt förbundets uppfattning ifrågasättas, om det är befogat att tillmäta utskänkningsen någon avgörande eller ens viktig roll när det gäller konsumtionen av spritdrycker och vanebildningen på området.

Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger anför.

Först och främst är det vår bestämda uppfattning, att ungdomen ingalunda utgör någon majoritet av restauranggästerna, varför denna faktor icke kan ha den betydelse som i betänkandet göres gällande. Därtill kommer det, enligt vårt förmenande, ytterst betydelsefulla resonemanget, att det ur nykterhetspolitisk synpunkt ingalunda vore någon nackdel om folk som förtär alkohol lade sig till med sådana dryckesvanor som kunna tillämpas på en välskött restaurang. Dyliga dryckesvanor måste bli betydligt angenämare och säkerligen också lämpligare ur samhällssynpunkt än de dryckesvanor som man för närvarande lär sig på allehanda »skumma» ställen, i portgångar, på parksoffor m. m., där spriten nu ohämmat flödar. Vi äro övertygade om att restaurangerna inlaga en viktig position i nykterhetsbefrämjande hänseende genom att skapa »hyggliga» dryckesvanor bland folk, som kanske annars lägger sig till med vanor som många gånger måste anses vara allt annat än »hyggliga».

Länsstyrelsen i Malmöhus län delar åsikten att restaurangerna intar en viktig position i dagens nykterhetsläge och att de har betydelse för dryckesvanornas utveckling men framhåller att denna betydelse i allmänhet icke är ogynnsam i förhållande till inflytelserna på dessa vanor från andra håll. Det finns enligt länsstyrelsens uppfattning åtskilligt i en välskött restaurangmiljö som är direkt positivt i fråga om sedvanor och hållning hos allmänheten.

Enligt *Svenska turisthotellens riksförbund* är det nödvändigt att restaurangnäringen får förtroendet att sköta utskänkningsen på vanliga affärsrättsliga grunder. Icke minst kräves detta om näringen skall kunna tillgodose den växande turisttrafiken. Förbundet ifrågasätter för övrigt om det är möjligt att i det moderna samhället — vari hotell- och restaurangnäringen fyller en viktig funktion — vidmakthålla uppfattningen att utskänkningsen skall vara fri från enskilt vinstintresse.

Kontrollstyrelsen anför för sin del i huvudsak följande.

Styrelsen delar icke helt kommitténs uppfattning, att den efter rusdrycksreformens genomförande minskade utskänkningsvolymen icke får anses innebära att utskänkningsen ur nykterhetssynpunkt är en fråga av mindre vikt än tidigare. Utskänkningsens relativa andel av hela spritdrycksförsäljningen, som före rusdrycksreformen var ca 12 procent, ligger nämligen numera vid hälften, eller ca 6 procent. Med stigande levnadsstandard torde dock restaurangnäringen och därmed sannolikt också rusdrycksutskänkningsen på längre sikt komma att få ökad betydelse. Möjligen kan ett even-

tuellt slopande av måltidstvänget medverka till att rusdrycksutskänknungen måste ägnas särskild uppmärksamhet från samhällets sida.

Ikke heller kan styrelsen helt biträda kommitténs uppfattning om restaurangernas betydelse för alkoholvanornas uppkomst och utformning, särskilt bland ungdomen. Det är självfallet att rusdrycksrestaurangerna spelar en roll i sammanhanget. Ungdomens första kontakt med spriten torde dock i allmänhet ikke ske på restaurangerna utan i kamratkretsen, i föräldrahemmet e. d.

Enligt styrelsens mening synes det kunna innebära vissa fördelar ur nykterhets- och ordningssynpunkt om en överflyttning — eller återföring — i någon mån av särskilt spritkonsumtionen kan ske från utminuteringen till utskänknungen.

Styrelsen är ense med kommittén, att varje faktor, som kan tänkas medverka till en begränsning av rusdryckskonsumtionen och en övergång från alkoholstarkare till alkoholsvagare drycker, måste beaktas. Att söka främja en övergång till svagare drycker var en av de ledande målsättningarna vid 1954 års nykterhetsreform. Denna princip utgör också ett ledmotiv icke blott i det nu till prövning föreliggande betänkandet utan även i 1956 års rusdrycksförsäljningsutrednings nyligen avgivna betänkande. De båda utredningarna har här från skilda utgångspunkter kommit fram till i princip överensstämmande förslag. Styrelsen finner det angeläget att principen om övergång till svagare drycker även i fortsättningen erhåller statsmakternas stöd. På nu förevarande område kan detta ske bl. a. genom en lämplig avvägning av utskänkingspriserna.

Styrelsen vill i anslutning härtill understryka kommitténs uttalande att en samhällelig ekonomisk reglering alltjämt bör utgöra ett grundläggande element i de nykterhetspolitiska strävandena på rusdrycksutskänkningsområdet.

Vid bedömandet av förevarande spörsmål bör emellertid beaktas den betydelsefulla ställning som restaurang- och hotellnäringen intager inom det svenska näringslivet. Såsom reservanterna inom kommittén framhållit, måste det vara ett allmänt intresse att sådana ekonomiska villkor skapas för denna näring att den kan bli bärkraftig. Styrelsen instämmer också i reservanternas uttalande att god standard på restaurangerna och goda arbetsvillkor för personalen är av vikt även ur nykterhetssynpunkt. Det är likaledes angeläget att betona restaurang- och hotellnäringens stora och växande betydelse för det inhemska och mellanfolkliga reselivet. Att näringen allmänt kan hållas på en hög nivå är önskvärt icke blott ur nationalekonomisk synpunkt utan även med hänsyn till vårt lands allmänna goodwill ute i världen. Vid ställningstagandet till hur den ekonomiska regleringen skall utformas bör emellertid beaktas, att — såsom i ett departementschefsanförande uttalats — det i första hand bör ankomma på restaurangnäringen själv att anpassa sig efter de genom rusdrycksreformen ändrade förhållandena. En dylik anpassning har för övrigt delvis redan skett och torde komma att fullföljas. Ebury restaurangernas ersättning för utskänknungen enligt styrelsens mening bör vara på visst sätt begränsad, anser styrelsen likväl från ovan angivna utgångspunkter att denna ersättning enligt kommitténs förslag beräknats alltför snävt. Styrelsen anser sålunda, att vissa uppräknings av ersättningen till restaurangerna kan ske utan att de nykterhetspolitiska intressena eftersättes.

För de närmare synpunkterna på prisavvägningen mellan starkare och svagare drycker kommer att redogöras i ett senare sammanhang.

Överståthållarämbetet anser att det alltjämt torde vara för tidigt att av hittills gjorda erfarenheter dra några slutsatser om de framtida verkningarna av 1954 års nykterhetspolitiska reformer. Det synes ämbetet därför böra övervägas om icke omständigheterna motiverar ett anstånd med avgörandet i de nu aktualiserade frågorna till dess att man får större möjlighet att överblicka läget. Också *länsstyrelsen i Stockholms län* framhåller att det nuvarande läget inom restaurangbranschen är ganska labilt. Även åtskilliga andra remissinstanser hävdar att ytterligare utredningar är påkallade i olika hänseenden innan ställning kan tagas till föreliggande spörsmål. För dessa yrkanden kommer redogörelse att lämnas i de följande särskilda avsnitten.

Departementschefen

Den år 1954 beslutade omdaning av rusdryckslagstiftningen har främst berört utminuteringen. Åtskilliga reformer har dock genomförts också i avseende på utskänkingen, såsom slopandet av en rad restriktioner, påbörjade försök med måltidsfri utskänking, m. m. Vid 1954 års beslut lämnades de ekonomiska regleringarna av utskänkingen åt sidan, då det ansågs nödvändigt att i särskild ordning närmare utreda de därmed sammanhängande, mycket komplicerade spörsmålen. Dessa utredningar har nu slutförts, och det år 1954 gjorda reformarbetet kan fullföljas också beträffande de ekonomiska villkoren för utskänkingen.

När det gäller att ta ställning till de här föreliggande frågorna, måste detta främst ske med utgångspunkt från nykterhetspolitiska bedömningar. Härvid uppställer sig i första hand spörsmålet vilken betydelse utskänkingen av rusdrycker har för uppkomsten och utbildningen av alkoholvanor och som källa till alkoholmissbruk. Såväl inom utskänkingsvinstkommittén som bland remissinstanserna har uppfattningarna härom varit delade. Kommittémajoriteten och åtskilliga remissinstanser har ansett att de nykterhetspolitiska skälen för de ekonomiska regleringarna av utskänkingen icke minskat i någon väsentlig mån efter den 1 oktober 1955. Reservanterna inom kommittén liksom flertalet remissorgan har emellertid betonat att utskänkingen icke längre har samma betydelse från nykterhetspolitisk synpunkt som tidigare och att kravet på ekonomiska ingripanden från statsmakternas sida därför blivit avsevärt mindre.

Spritdrycksutskänkingen har efter den 1 oktober 1955 sjunkit med omkring en tredjedel. Dess andel av den totala spritförsäljningen har samtidigt gått ned än mer till följd av den ökade utminuteringen; utskänkingen har sålunda kommit att utgöra mindre än sex procent av hela spritkonsumtionen. En närmare granskning av dessa förändringar ger — såsom utskänkingsvinstkommittén påpekat — vid handen att det bortfall som ägt rum väsentligen hänför sig till sådana gäster som tidigare genom restaurangbesök kompletterade sin ranson av spritdrycker. Redan detta innebär emellertid enligt min uppfattning, att utskänkingen numera utgör ett avsevärt mindre nykterhetspolitiskt problem än tidigare; bland

restauranggästerna har det ur nykterhetssynpunkt mera ömtåliga klientelet till stor del bortfallit. Kommittén har, såsom nyss antytt, ansett, att restaurangerna spelar en betydande roll vid uppkomsten och utformningen av alkoholvanorna hos ungdomen. Några närmare undersökningar som skulle ge stöd för denna uppfattning har kommittén dock inte redovisat. Vissa tidigare undersökningar, som åberopats från olika remissinstansers sida, synes tvärtom närmast ge stöd för den uppfattningen att utskänkningens betydelse härvidlag är förhållandevis ringa.

Vad jag här anfört hänför sig emellertid till de nuvarande förhållandena. När det gäller att ta ställning till kommitténs förslag måste man självfallet också försöka se längre framåt i tiden. Man får därvid, såsom kommittén framhållit, räkna med att restaurangernas betydelse på längre sikt kan komma att öka, bland annat till följd av en stigande levnadsstandard. Härjämte måste beaktas — något som även kontrollstyrelsen understrukit — att utskänkning, i den mån det visar sig möjligt att slopa måltidstvänet, kan komma att kräva ökad uppmärksamhet.

De nu anförda synpunkterna innebär, att jag visserligen icke helt kan dela utskänkningsvinstkommitténs allmänna syn på utskänkningens betydelse från nykterhetssynpunkt. Att en reglering av utskänkningens ekonomiska villkor alltfört måste vara ett väsentligt element i de nykterhetspolitiska åtgärderna från samhällets sida finner jag emellertid otvivelaktigt. Den allmänna utformningen av de framtida regleringarna bör därför inriktas så, att garantier skapas för att restaurangernas utskänkning av rusdrycker i framtiden utformas på ett ur nykterhetssynpunkt godtagbart sätt. Regleringsåtgärderna synes emellertid böra koncentreras till de punkter, där något positivt kan åstadkommas i folknykterhetens intresse. Härvidlag bör inte heller förbises, att en restaurangnäring, som arbetar under ekonomiskt betryck, inte kan utgöra någon positiv faktor från nykterhetssynpunkt.

När jag i det följande upptar till närmare behandling de olika förslag som framlagts av 1953 års utskänkningsvinstkommitté, sker det från den utgångspunkten att restaurangföretagen inte bör ha ett ekonomiskt intresse av att driva upp omsättningen av spritdrycker. Utskänkning får med andra ord inte bli ett bärande element i restaurangföretagens ekonomi. Men inom den sålunda uppdragna ramen bör restaurangerna erhålla en inte alltför snävt utmätt ersättning för kostnader i samband med utskänkning. Att åtgärderna på förevarande område i övrigt bör avvägas så att konsumtionen i görlig mån föres över från starkare till svagare alkoholdrycker synes självfallet. Slutligen bör, liksom i den nya rusdryckslagstiftningen över huvud, gälla såsom riktpunkt, att den enskilde bör erhålla största möjliga mått av frihet, sammankopplad med ett ökat ansvar.

Prissättning och utskänkningskatt på spritdrycker

Kommittén

I betänkandet erinras om att utskänkningspriset på spritdrycker — som nu direkt fastställs av kontrollstyrelsen — för närvarande ligger i genomsnitt 55 procent högre än utminuteringspriset. Variationerna är emellertid ganska betydande. Utskänkningspriset på enklare kvaliteter såsom renat brännvin och härtappad eau-de-vie ligger sålunda ca 50 procent över utminuteringspriset medan dyrare sorter betingar ända upp till 75 procent över detta pris. Kommitténs förslag innebär att nuvarande prisnivå vid utskänkningen i huvudsak bibehålles och att utskänkningspriset på spritdryckerna i fortsättningen regleras genom fastställande av maximipriser. Kommittén har emellertid funnit berättigat att utskänkningspriset jämkas så att detta generellt kommer att överstiga utminuteringspriset med 50 procent och att sålunda en fast relation upprätthålles mellan det maximala utskänkningspriset och utminuteringspriset. Maximipriserna skall fastställas av kontrollstyrelsen. Förslaget medför, att utskänkningspriserna för brännvin och enklare härtappad eau-de-vie i huvudsak blir oförändrade, medan utskänkningspriserna för bättre kvaliteter av spritdrycker sjunker med 15—20 procent, motsvarande 40 till 60 öre per glas om fyra centiliter. Detta leder till en sänkning av det allmännas inkomster av utskänkningskatten för år räknat, som kan uppskattas till omkring sex miljoner kronor. Sänkningen, som i sin helhet faller på andra varor än brännvin och eau-de-vie, dvs. huvudsakligen på whisky, bättre cognacsmärken och likörer, medför för dessa varor en prisreducering motsvarande omkring två tredjedelar av på dem nu utgående utskänkningskatt.

Vad beträffar *u t s k ä n k n i n g s s k a t t e n* föreslås, att denna i fortsättningen skall omfatta hela skillnaden mellan utskänkningspris och utminuteringspris och sålunda inbegripa även de nu på grund av nedskrivningen av restauratörvinsterna till statsverket indragna vinstandelarna. Utskänkningskatten föreslås sålunda utgå med $33\frac{1}{3}$ procent av utskänkningspriset (dvs. 50 procent av utminuteringspriset). Förslaget innebär slutligen, att den nya utskänkningskatten uttages först i samband med att utskänkningen äger rum.

I motiveringen för sitt ståndpunktstagande erinrar kommittén inledningsvis om att den allmänna utgångspunkten för kommitténs överväganden varit, att den nya regleringen av rusdrycksutskänkningsens ekonomi bör syfta till att begränsa konsumtionen av rusdrycker och i varje fall inrikta denna på de alkoholsvagare dryckerna. Det nuvarande nykterhetsläget är icke sådant att något som kan underlätta rusdryckskonsumtionen över huvud kan komma i fråga.

En väsentlig förutsättning för en gynnsam konsumtionsutveckling är, betonar kommittén, att en betydande prisskillnad upprätthålles mellan star-

kare och svagare drycker. I sådant hänseende påpekar kommittén bland annat att utvecklingen av spritdrycks- respektive lättvinsutskänknigen efter 1937 visar en för vinerna oförmånlig tendens. Synpunkterna härvidlag kommer att närmare redovisas i det följande i samband med frågan om reglering av utskänkingspriserna på viner.

Vidare framhålles att man i syfte att främja en övergång till svagare drycker numera inom utminuteringen genom skattesatsernas avvägning infört en prissättning efter de olika dryckernas alkoholhalt. Inom utskänknigen — där på senare tid endast priset på spritdrycker varit föremål för offentlig reglering medan restauratörerna haft frihet att själva bestämma vinpriserna — har emellertid de inom utminuteringen genomförda prisrelationerna icke slagit igenom. På större delen av restaurangerna är prisskillnaden mellan spritdrycker och lätta viner avsevärt mindre än inom utminuteringen, trots den effekt som utskänkningskatten på spritdrycker har till en ökning av denna prisskillnad. En starkt bidragande orsak till dessa ogynnsamma prisrelationer är de relativt höga marginaler på vinerna som uttages av de enskilda företagen.

Bland de åtgärder som kan bidra till en ur nykterhetssynpunkt mer gynnsam prisavvägning står — framhåller kommittén — frågan om en prisreglering på vinområdet i främsta rummet. Redan i förevarande sammanhang konstateras emellertid, att en så betydande nedpressning av vinpriserna överhuvudtaget icke är tänkbar, att en rimlig prisrelation mellan spritdrycker och viner kan erhållas om utskänkingspriset på spritdrycker samtidigt sänkes, exempelvis genom utskänkningskattens slopande.

Kommittén finner sålunda att starka nykterhetspolitiska skäl talar för ett bibehållande av nuvarande prisnivå vid utskänknigen av spritdrycker. En prissänkning genom slopande av utskänkningskatten eller på annat sätt måste därför enligt kommitténs mening grundas på synnerligen starka skäl av annan art. Från restauratörernas sida har i sådant hänseende särskilt betonats, att utskänkningskatten på ett otillbörligt sätt försämrar de legala restaurangernas konkurrensläge gentemot de s. k. fria festvåningarna, där medhavda rusdrycker ofta i strid mot gällande författning förtäres till billigare pris genom att utskänkningskatt icke erlägges.

För att belysa den sistberörda frågan har kommittén gjort vissa undersökningar såväl rörande omsättningen vid de legala restaurangernas festvåningar som vid tillfällig utskänkning enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen. Dessa undersökningar redovisas i betänkandet på s. 108—113. Såvitt framgår av undersökningarna har ransoneringens upphävande inom utminuteringen och den därigenom underlättade möjligheten att medföra utminuterad sprit till fria festvåningar icke i nämnvärd grad inverkat på omsättningen vid de legala restaurangernas festvåningar. Några större förändringar synes icke ha inträffat vid dessa festvåningar annat än i fråga om sprit- och vinomsättningen. Den sammanlagda övriga omsättningen har till och med ökat något hos såväl allmänna som enskilda företag.

Vad beträffar den tillfälliga utskänknigen har, erinrar kommittén, den

möjlighet, som i nu gällande försäljningsförordning införts, att efter ett enkelt ansökningsförfarande erhålla rätt till tillfällig utskänkning till slutna sällskap varit avsedd som ett korrektiv mot den illegala festvåningsverksamheten. Denna avsikt har också såvitt nu kan bedömas i icke ringa utsträckning förverkligats. Från ett tidigare mycket ringa antal sådana rättigheter har antalet tillfällen undan för undan ökats om man bortser från sommarkvartalet, under vilket emellertid normalt en viss nedgång förekommer i all festvåningsverksamhet. Under andra kvartalet 1956 förekom sålunda 1 889 fall med tillfällig utskänkning enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen. Den starkt ökade omfattningen av den tillfälliga utskänkningen måste enligt kommitténs uppfattning innebära, att en stor del av den tidigare illegala festvåningsverksamheten inordnats under författningssenliga former. Härigenom måste också den illegala konkurrensen med de ordinarie restaurangföretagen ha begränsats, då den kontrollerade tillfälliga utskänkningen bedrivs under likartade ekonomiska förutsättningar som den ordinarie utskänkningen. Visserligen kan den möjligheten föreligga att medhavda rusdrycker förtäres också då rätt till utskänkning enligt 33 § erhållits. Att sådana företeelser skulle ha någon större omfattning anses emellertid mindre sannolikt med hänsyn till resultatet av kommitténs undersökningar rörande rusdryckskonsumtionen i samband med denna form av tillfällig utskänkning.

Vad speciellt beträffar konkurrensen mellan ordinarie restaurangföretag och fria festvåningar i prishänseende kan kommittén icke finna att en minskning eller eliminering av skillnaden mellan utskänkingspris och utminuteringspris i någon nämnvärd mån skulle kunna skapa bättre förutsättningar för den reguljära restaurangnäringen. Enligt kommitténs undersökningar skulle sålunda det genomsnittliga utlägget per gäst för utskänkningskatt uppgå till 80 öre vid tillfällig utskänkning enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen och den totala utgiften för mat och drycker till 19 kronor 53 öre. Om hela den nu utgående utskänkningskatten slopades skulle kostnadsbesparingen per gäst sålunda inskränka sig till drygt 4 procent av totalkostnaden. Liknande relationer föreligger mellan kostnaden per gäst med respektive utan utskänkningskatt på de ordinarie restaurangernas festvåningar. Kostnaderna skulle i dessa fall, om utskänkningskatten på spritdrycker ej funnits, ha blivit 2,5 procent lägre per gäst. Att en sådan skillnad skulle vara av någon större betydelse för valet av festlokal är enligt kommittén knappast troligt. Med denna obetydliga minskning i kostnad per gäst bör dessutom jämföras en inkomstminskning för statsverket på cirka 32 miljoner kronor, vilket är den summa utskänkningskatten vid — i jämförelse med nuvarande lägre volym — oförändrade förhållanden ger.

Ännu en nykterhetspolitisk synpunkt bör enligt kommitténs uppfattning anläggas på den föreliggande frågan, nämligen den, om lägre utskänkingspriser är önskvärda med tanke på den måltidsfria utskänkningen av spritdrycker. Visserligen förekommer sådan utskänkning tillsvidare endast i begränsad omfattning såsom försöksverksamhet enligt Kungl. Maj:ts särskilda

tillstånd, men ett slopande av den nuvarande utskänkningskatten på spritdrycker kan enligt kommitténs mening icke vara en ur nykterhetspolitisk synpunkt lämplig åtgärd, därest statsmakterna skulle finna skäl föreligga att utvidga den nämnda försöksverksamheten eller helt slopa måltidstvånget. Det högre utskänkingspris som erhålles med bibehållen utskänkningskatt måste i ett sådant läge anses vara en värdefull faktor, ägnad att hålla tillbaka spritkonsumtionen på restaurangerna.

Kommittén tar slutligen upp frågan huruvida utskänkningskatten på spritdrycker, bortsett från bedömningen ur nykterhetspolitiska synpunkter, av andra skäl bör avskaffas, sedan det konstaterats, dels att restaurangnäringens läge totalt sett ur omsättningssynpunkt icke motiverar detta och dels att en sådan åtgärd skulle ha ringa betydelse genomsnittligt sett för gästens kostnad vid restaurangbesök. Skälen skulle då närmast vara att skatten ur andra synpunkter skulle vara mindre motiverad.

Vid en bedömning från dessa utgångspunkter finner kommittén, att utskänkningskatten på spritdrycker är att anse som en skatt jämförlig med vissa indirekta skatter på umbärliga varor. Det kan därför knappast vara mera motiverat att avskaffa utskänkningskatten på spritdrycker än sådana skatter som läskedrycksskatten, som 1955 gav 46 miljoner kronor, skatten på tekniska preparat, som gav 28 miljoner kronor eller skatterna på mattor, guldsmedsvaror och grammofonskivor med inkomster för statsverket på respektive 2,5, 17 och 9 miljoner kronor.

Reservanterna hävdar att utskänkningskatten på spritdrycker bör slopas, enär tidigare nykterhetspolitiska skäl för densamma numera bortfallit. Skatten utgör i stället ett hinder för den reguljära restaurangnäringen i dess konkurrens med de s. k. fria festvåningarna. Det anses viktigt ur nykterhetssynpunkt att den betydande spritförtäring, som förekommer i dylika festvåningar, överflyttas till restaurangerna. Enligt reservanternas uppfattning skulle en överföring av dylik okontrollerad rusdrycksförtäring till restaurangerna i hög grad främjas genom skattens borttagande. Vidare framhåller reservanterna, att den prisavvägning, som kan erfordras för att stimulera övergång till alkoholsvagare drycker, bör genomföras i utminuteringsledet. Anledning saknas att skärpa denna prisavvägning i utskänkningsledet. Reservanternas förslag innebär att utskänkingspriset sättes 28 procent över utminuteringspriset. Härvid förutsättes att prisskillnaden i huvudsak skall tillkomma restauratörerna såsom ersättning för utskänkningsledet.

Remissyttranden

Kommitténs förslag om bibehållande av utskänkningskatt och nuvarande prisnivå på spritdrycker tillstyrkes eller lämnas utan erinran av länsstyrelserna i Kalmar och Västmanlands län, länsnykterhetsnämnderna i Stockholms, Östergötlands och Malmöhus län, Svenska nykterhetsvårdsförbundet, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, IOGT, Nationaltemplarorden, De kristna samfundens nykterhetsrörelse, Nya systemaktiebolaget och Kooperativa förbundet.

Till reservanternas förslag om skattens slopande och sänkning av utskänkingspriset ansluter sig i huvudsak överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Jämtlands län, länsnykterhetsnämnden i Kristianstads län, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, Aktiebolaget Trafikrestauranger, Sveriges hotell- och restaurangförbund, Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund, Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger, Svenska turisthotellens riksförbund och Stockholms handelskammare. Av de nu nämnda remissinstanserna avviker Sveriges hotell- och restaurangförbund från kommittéreservanternas ståndpunkt såtillvida att förbundet föreslår att utskänkingspriset skall ligga i genomsnitt 30 procent över utminuteringspriset. Riksförbundet Landsbygdens folk synes i huvudsak ansluta sig till kommittéreservanternas uppfattning.

Landsorganisationen uttalar sig för skattens avskaffande, dock endast under förutsättning bland annat att servisavgiftssystemet avvecklas genom förhandlingar mellan parterna på arbetsmarknaden.

Kontrollstyrelsen föreslår att utskänkingspriset sänkes till $33 \frac{1}{3}$ procent över utminuteringspriset. I likhet med kommittén förordar styrelsen att hela skillnaden mellan utskänkingspris och utminuteringspris omvandlas till utskänkningsskatt.

De tillstyrkande remissinstanserna understryker särskilt de av kommittén anförda nykterhetspolitiska skälen för utskänkningsskattens bibehållande. *IOGT* anför sålunda följande.

På grund av följderna för nykterhetstillståndet avstyrker vi bestämt reservanternas förslag att utskänkningsskatten på spritdrycker avskaffas. I likhet med kommittémajoriteten anser vi nämligen, att utskänkningens fortfarande är en fråga av stor vikt ur nykterhetssynpunkt. Visserligen har utskänkingsvolymen minskat efter den 1 oktober 1955. Men tidigare hade det pågått en stark och kontinuerlig ökning av denna, och framför allt är det felaktigt att efter så kort tid av fri utminuterung dra bestämda slutsatser om utskänkningens framtida roll. Att genom avskaffandet av utskänkningsskatten och andra åtgärder söka flytta över en del av konsumtionen från hemmen till restaurangerna måste betecknas som ett mycket farligt experiment. Resultatet kan bli en ökad restaurangkonsumtion jämte en lika hög hemkonsumtion som den tidigare. Allra minst kan det vara försvarligt att ge sig in på ett sådant experiment under det nuvarande känsliga nykterhetsläget. Härtill kommer andra av utredningen framförda skäl för utskänkningens betydelse ur nykterhetssynpunkt.

Nya systemaktiebolaget anser kommitténs förslag vara välgrundade. Bolaget anför.

Stor vikt bör fästas vid kommitténs inställning att åtgärder, som kan komma att främja spritkonsumtion över huvud taget, icke bör få komma i fråga i dagens nykterhetsläge. Än större betydelse bör dock tillmätas utskänkningsskatten såsom regulator för konsumtionsinriktningen. Bolaget vill understryka önskvärdheten av åtgärder, som kan främja övergång från starkare till svagare alkoholdrycker. Genom skattereglerna har statsmakterna sökt

åstadkomma en i detta syfte lämplig prisavvägning inom utminuterings-
Även om det kan finnas fog för reservanternas uppfattning, att någon an-
ledning till direkt skärpning av denna prisavvägning inom utskänknings-
inte kan förefinnas, torde det dock vara uppenbart, att densamma icke bör
få försvagas. En dylik försvagning i prisavvägningen skulle utan tvivel följa
med reservanternas förslag.

Bolaget påpekar att de föreslagna reglerna vid en eventuell prishöjning på
spritdrycker — i varje fall om en dylik höjning blir av en mera betydande
storleksgrad — kommer att medföra en avsevärd skärpning i den relation
mellan utskänkningspriserna på vin och spritdrycker som förslaget i nu-
varande läge skapar. Bolaget förutsätter därför att de föreslagna relationerna
mellan utminuteringspris och utskänkningspris göres till föremål för om-
prövning vid eventuella framtida höjningar i omsättningsskatten på sprit-
drycker.

I avseende på prisfrågans betydelse för restaurangernas konkurrens med
de fria festvåningarna uttalar bolaget följande.

Vad angår reservanternas mening att utskänkningsskatten skulle för-
sämra de ordinarie restaurangernas konkurrensläge gentemot de s. k. fria
festvåningarna har bolaget den uppfattningen, att kommittémajoriteten be-
dömt denna fråga riktigare än reservanterna. Det stora antalet tillfälliga
rättigheter, som efter den 1 oktober 1955 meddelats dylika festvåningar, synes
utgöra ett visst belägg för att utskänkningsskatten ur konkurrenssynpunkt
företagen emellan icke har någon större betydelse. Enligt av kommittén före-
tagen utredning representerar utskänkningsskatten en obetydlig del av total-
kostnaden per gäst vid tillställningar såväl i de ordinarie restaurangernas
festvåningar som i privata sådana.

De remissinstanser, som förordar kommittéreservanternas ståndpunkt be-
strider att utskänkningsskatten har någon nykterhetspolitisk funktion att
fylla efter nykterhetsreformens genomförande. I stället framhålles att dess
slopande är en nödvändig förutsättning för eliminerandet av den illojala
konkurrensen från de fria festvåningsföretagens sida. Ur nykterhetssynpunkt
anser man det vara en fördel att skattens slopande kan bidra till att sprit-
konsumtionen föres in under de kontrollerade och hyfsade former som gäller
på restaurangerna. I åtskilliga av de nu åsyftade yttrandena påpekas att ut-
minuteringspriset kan höjas om statsverket anses behöva kompensation för
utskänkningsskattens bortfall eller om så finnes nödvändigt för att uppnå
en rimlig prisavvägning mellan spritdrycker och viner.

Länsstyrelsen i Stockholms län utvecklar sina synpunkter på följande
sätt.

Efter spritreformen den 1 oktober 1955 och de erfarenheter, som nu före-
ligger, torde betydelsen av utskänkningsskatten såsom en särskild spärr för
restaurangkonsumtionen vara väsentligt mindre än tidigare. Önskar man föra
över konsumtionen från starkare till svagare rusdrycker, bör detta, såsom i
viss utsträckning redan skett, i första hand föranleda åtgärder i utminuterings-
ledet, där behovet torde vara störst. Därtill kommer förhållandet mellan de
rättighetsägande restaurangerna och de privata ställen utan rättigheter, som
i stor och till synes växande utsträckning användes för fester av olika slag.

Utskänkningskatten utgör i detta sammanhang ett sakligt och kanske inte minst psykologiskt handicap för den vanliga restaurangrörelsen. I direktiven framhålles också, att anordningen med utskänkningskatt ger innehavare av dylika fria lokaler en gynnad ställning, vilket inte ligger i linje med nykterhetspolitiska intressen. Kommittémajoriteten har försökt komma till rätta med hithörande problem genom en skärpning av de nuvarande förtäringsoch förvaringsförbuden. För detta förslag kan, såsom majoriteten framhållit, åtskilliga skäl åberopas. Men man kan å andra sidan icke bortse från de synnerliga svårigheterna att etablera en betryggande kontroll. Detta understrykes för övrigt i direktiven. Det är också tveksamt om åtgärder i sådan riktning skulle få erforderlig resonans i det allmänna rättsmedvetandet. En skärpt lagstiftning kan därför tänkas få endast en begränsad slagkraft i praktiken. Och därigenom skulle kanske inte mycket ha vunnits. Länsstyrelsen anser det vara en mera realistisk lösning att avskaffa den numera i och för sig ganska dåligt underbyggda utskänkningskatten.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför.

Naturligtvis vore det bäst om hemmen kunde fostra ungdomen till en riktig inställning till alkoholen. I själva verket torde det numera vara så, att allmänhetens och inte minst ungdomens inställning till alkoholen företrädesvis utbildas i kamratgängen, på arbetsplatserna och dylikt, vilket även torde vara fallet beträffande uppkomsten och utvecklingen av dryckesvanorna. Att dessa inflytelser oftast är ogynnsamma kan man tyvärr icke komma ifrån. En ur nykterhetssynpunkt icke mindre betänkligh miljö för dryckesvanornas uppkomst och utveckling är de dansbanor och dansrestauranger utan utskänkningstillstånd, där medhavda rusdrycker förtäres. Vidare bör i detta sammanhang särskilt framhållas mängden av samlingslokaler och privata festvåningar och dylikt, som uthyres för festligheter och sammankomster av olika slag och där medhavd sprit torde förtäras i stor utsträckning. Efter den 1 oktober 1955 har festligheter i allt större omfattning kommit att förläggas till sådana tillståndslösa lokaler i stället för till restauranger med utskänkningstillstånd. Anledningen till denna utveckling är först och främst den betydande och till stor del av utskänkningskatten föranledda skillnaden mellan restaurangernas utskänkingspris och utminuteringspriserna samt den för allmänheten obegränsade tillgången på utminuterade rusdrycker. Vissa andra omständigheter spelar också in. Sålunda torde det bland vissa gäster betraktas såsom ett plus, att de ordnings- och nykterhetsbefrämjande bestämmelser, som tillståndsrestaurangerna enligt rusdrycksförsäljningsförordningen och överlåtelsekontraktet är skyldiga att efterleva icke är tillämpliga å lokaler av nu avhandlat slag.

I likhet med åtskilliga andra remissinstanser understryker länsstyrelsen att någon ytterligare nyansering av utskänkingspriserna efter alkoholstyrkan än den som följer direkt av utminuteringsprisernas differentiering icke torde vara påkallad och att inkomstbortfallet för statsverket av ett slopande av utskänkningskatten kan kompenseras genom en obetydlig höjning av omsättningsskatten.

Enligt *Sveriges centrala restaurangaktiebolag* kan de problem som sammanhänger med den fria utskänkningen icke lösas endast genom en skärpning av förtäringsoch förvaringsförbuden. För att en verklig sanering skall komma till stånd kräves härutöver åtgärder, som direkt riktar sig mot orsakerna till nuvarande förhållanden. Den viktigaste av dessa orsaker är —

framhåller bolaget — prisskillnaden mellan utminuterade och utskänkta spritdrycker, och denna är i sin tur till väsentlig del betingad av utskänkningskatten.

Centralbolaget påpekar i anledning av kommitténs undersökningar angående omsättningen på festvåningar, att verksamheten i de rättighetsfria festvåningarna icke enbart påverkar resultaten av restaurangernas festvåningar utan även rörelsen i matsalarna. Restaurangchefernas talrika exempel på fall, då beställningar i festvåning eller matsal gått om intet, när spekulanten upplysts om att han icke finge medföra egen sprit, sammanställda med kommitténs resultat på förevarande punkt, måste, uttalar centralbolaget, dessutom utlösa den reflexionen, att här tydligen en möjlighet till omsättningsökning gått förlorad, som särskilt i nuvarande läge skulle ha varit av stort värde för restaurangnäringen.

Centralbolaget anför vidare.

Det nykterhetspolitiska behovet och värdet av utskänkningskatten synes med borttagandet av spärrhakarna på utminutereringen och med den nuvarande utvecklingen av fylleriet och de olika berusningskällornas andel i detta framstå som minst sagt ovisst. I varje fall måste i detta hänseende prissättningen i utminutereringen tillmätas den dominerande betydelsen.

Från fiskalisk synpunkt må slutligen framhållas, att enligt den nyligen framlagda statsverkspropositionen omsättnings- och utskänkningskatten på spritdrycker för nästkommande budgetår beräknas inbringa 1,3 miljarder kronor, varav utskänkningskatten bidrager med ca 30 miljoner kronor eller ca 2 1/2 procent. Bolaget frågar sig, om det verkligen kan vara av fiskaliska skäl motiverat att på en underliggande skatt av denna storleksordning ha en dylik överbyggnad, som av andra skäl drabbar den närmast berörda näringen på ett icke avsett sätt och vars uppbärande dessutom måste vara förknippat med stora olägenheter och ställa uppbörds- och kontrollorganen inför ständiga svårigheter.

I huvudsak efter samma linjer uttalar sig *Sveriges hotell- och restaurantförbund*.

Den enda åtgärd, varigenom missförhållandena kunna rättas till, är enligt vår mening en utjämning så långt möjligt av skillnaden mellan utminuterings- och utskänkingspriserna. Man skulle härigenom vinna den nykterhetspolitiska fördelen, att den illegala utskänkningen sannolikt kraftigt skulle reduceras. Från ekonomisk synpunkt skulle vinsten bli, för samhället mindre kostnader för kontroll av utskänkningen och för den legala restaurangnäringen, att förutsättningarna för illojal konkurrens från företag utan utskänkingsrättigheter skulle minska. Med hänsyn till restaurangnäringens prekära ekonomiska läge är det i högsta grad angeläget, att så sker. Vi anse det även vara ett samhälleligt renlighetsintresse, att så länge rättighetssystemet upprätthålles, åtgärder vidtagas, så att det på avsett vis kan fungera.

En utjämning av prisskillnaden mellan utminuterade och utskänkta spritdrycker synes oss även vara motiverad av andra skäl än för att komma till rätta med den illegala utskänkningen. Som förut framhållits, är den försämring av nykterhetstillståndet, som skett efter den 1 oktober 1955, uppenbarligen beroende på den frisläppta utminutereringen, icke på utskänkningen. Det synes oss därför vara ett nykterhetsintresse, att en återgång till den

mera kontrollerade förtäring, som äger rum på restauranger, icke genom alltför stor prisspännvidd försvåras. Särskilt gäller detta de enklare restaurangerna, där kundkretsen är mest känslig för skillnaden mellan utminuterings- och utskänkningspris. Dessa restauranger förfoga även över en serveringspersonalkår, som är van att sköta ur nykterhetsynpunkt besvärliga och ömtåliga gäster. En sådan utveckling befrämjas genom utskänkningskattens slopande och därav följande minskning av prisdifferensen.

Att en utveckling sådan vi ovan antytt måste vara nykterhetspolitiskt gagnande kan vid ett realistiskt bedömande knappast bestridas. Man kan icke hänge sig åt önsketänkandet att alkoholbruket i någon betydande utsträckning snabbt skall minska. Det gäller därför i första hand att länka in förtäringen i så hyfsade former som möjligt. Nuvarande förhållanden med superi i parker och portgångar, ja till och med på gator och öppna platser måste uppenbarligen ändras.

Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund slutligen uttalar bland annat följande.

Allt talar för att de tråkiga följer den fria spriten fört med sig, till väsentlig del beror på ett okontrollerat superi på arbetsplatser, i portar och i lokaler, som av oss brukar betecknas som illegala festvåningar. Utskänkningsskattens bibehållande bidrar i högsta grad till detta spritmissbruk, då de höga spritpriserna på de legala restaurangerna avhåller från besök. Att som kommittén jämföra utskänkningsskatten med en vanlig varuskatt betraktar vi som fullständigt orimligt. Kommittén har heller inte lyckats övertyga oss om, att man i fortsättningen skall få någon bättre kontroll över s. k. illegala festvåningar. Vi vill därför i detta sammanhang också peka på det förhållandet, att många av de anställda vid dylika företag är tillfälligt anställd personal utan de kvalifikationer, på vilka branschens kollektiv- och lärlingsavtal bygger, vilket bidrar till att serveringen där sker under mindre ansvar än i de legala festvåningarna.

Kontrollstyrelsen framhåller att frågan om utskänkningsskattens vara eller icke vara måste bedömas ur såväl statsfinansiella som nykterhetspolitiska synpunkter. I förstnämnda hänseende påpekas, att statsverket visserligen icke i nuvarande budgetläge utan trängande skäl bör avhända sig en inkomst av den storlek som utskänkningsskatten inbringar. Enligt styrelsen skulle emellertid intäktsbortfallet för statsverket kunna kompenseras genom justering av omsättningsskatten. Kommitténs huvudargument för bibehållande av utskänkningsskatten och av prisnivån på utskänkta spritdrycker är dock — erinrar styrelsen — av nykterhetspolitisk innebörd. Härvidlag anför styrelsen följande.

Såsom förut framhållits ser kontrollstyrelsen mindre allvarligt än kommittén på de vådor som spritdrycksutskänkningsmedför ur nykterhetsynpunkt. De skäl som föranlett utskänkningsskatten gör sig enligt styrelsens mening icke gällande med samma styrka som tidigare. Enligt styrelsens förmenande skulle emellertid ett borttagande av utskänkningsskatten i dagens läge betyda en sådan sänkning av prisnivån på utskänkta rusdrycker att styrelsen icke vill förordna att man nu vidtager en sådan åtgärd. Att kompensera en genom bortfall av utskänkningsskatten uppkommen sänkning av utskänkningspriserna genom en höjning av utminuteringspriserna anser styrelsen sig icke heller böra föreslå. Med hänsyn till vad sålunda an-

förts och då det här är fråga om en vara som redan i utminuteringsledet är föremål för ett i jämförelse med andra varor synnerligen högt skatteuttag samt då en ytterligare utjämning av skillnaderna mellan utskänkings- och utminuteringspriser är angelägen även med beaktande av konkurrensläget mellan spritrestauranger och s. k. fria festvåningar, finner styrelsen sig böra förorda att en avveckling av utskänkningskatten nu inledes. I sådant hänseende vill styrelsen föreslå, att utskänkingspriserna på spritdrycker återföres i huvudsak till den nivå, som var rådande före den senaste höjningen av omsättningsskatten på spritdrycker. Samtliga utskänkingspriser höjdes därvid med i runt tal 5 kronor per liter. Genom att nu sänka priserna med detta belopp skulle man med endast smärre justeringar komma fram till en generell relation mellan utminuterings- och utskänkingspriserna av 100: 133 $\frac{1}{3}$ i stället för 100: 150 som kommittén föreslagit. Utskänkingspriset skulle härvid komma att överstiga utminuteringspriset med 33 $\frac{1}{3}$ procent. Denna marginal motsvarar 25 procent av utskänkingspriset och bör enligt kommitténs förslag i sin helhet vara utskänkningsskatt, varav viss del avses komma restauratörerna till godo i form av utskänkningsersättning.

Kontrollstyrelsen påpekar ytterligare bland annat, att de av styrelsen föreslagna sänkningarna av spritpriserna inte synes vara av sådan storlek att den — med hänsyn till intresset att gynna konsumtionen av svagare drycker — önskvärda prisrelationen till vinerna på något avgörande sätt påverkas.

Kommitténs förslag att utskänkingspriserna på spritdrycker i fortsättningen skall fastställas såsom maximipriser avstyrkes av kontrollstyrelsen och statskontoret. Priserna bör enligt ämbetsverken liksom nu bestämmas som fasta priser. *Kontrollstyrelsen* finner det för sin del av nykterhetspolitiska skäl olämpligt att utskänkingspriserna tillåtes understiga den nivå, till vilken de enligt styrelsens förslag skulle sänkas. Dessutom anses förslagens genomförande föranleda svårigheter ur skattekontrollens synpunkt. Enligt *statskontoret* kan det icke anses godtagbart att restauratören genom sin prissättning skall kunna påverka statsverkets inkomster.

Departementschefen

Då utskänkingsvinstkommittén i januari 1956 erhöll i uppdrag att överväga frågan om sänkning eller borttagande av utskänkningskatten, framhöll jag i direktiven, att denna skatt kunde antagas få mindre betydelse ur nykterhetspolitisk synpunkt, sedan restriktionssystemet inom utminutereringen slopats. Jag påpekade också, att en förändring inträtt även i statsfinansiellt hänseende, då trots en markerad minskning i inkomsterna av utskänkningskatten statens sammanlagda intäkter på spritbeskattningens område ökat.

Sedermera har utskänkningskatten ånyo varit föremål för statsmakternas övervägande i samband med höjningen av omsättningsskatten på sprit i november förra året. I propositionen härom framhöll jag att höjningen av omsättningsskatten, i avvaktan på ett ståndpunktstagande till kommitténs förslag, borde slå igenom i utskänkingspriset men att en ytterligare

höjning av detta pris — en sådan skulle bli följden därest utskänknings- skatten bibehölls vid dittillsvarande 40 procent av utminuteringspriset — varken syntes påkallad eller önskvärd. I enlighet härmed sänktes skatte- uttaget till 33 procent så att den reella höjningen av utskänkningspriset blev densamma som i utminuteringsledet.

Kommitténs nu framlagda förslag innebär, att den nuvarande prinsnivån vid utskänkning av spritdrycker i stort sett bibehålles oförändrad. Genom att utskänkningspriset för alla spritdrycker föreslås skola sättas i en fast relation till utminuteringspriset — 50 procent över sistnämnda pris — med- för förslaget dock en viss prissänkning på dyrare spritsorter. I tekniskt hänseende innebär kommitténs förslag, att hela skillnaden mellan utskänk- ningspris och utminuteringspris omvandlas till skatt. Kommitténs ställ- ningstagande grundas väsentligen på dess bedömning att utskänkningens betydelse ur nykterhetssynpunkt icke nämnvärt förändrats efter den 1 ok- tober 1955 och att åtgärder som underlättar spritkonsumtionen över huvud icke kan komma i fråga i det nuvarande nykterhetsläget. Härjämte fram- hålles, att en oförändrad prinsnivå för spritdryckerna utgör en förutsättning för en sådan prisavvägning på drycker av olika alkoholhalt att en övergång till de svagare dryckerna främjas.

Kommittéreservanterna liksom flertalet remissinstanser har häremot er- inrat, att utskänkningskatten efter motboksransoneringens slopande sak- nar betydelse från nykterhetssynpunkt. Ett slopande av skatten skulle dess- utom vara det enda verksamma medlet att undanröja den konkurrens med den reguljära restaurangnäringen som bedrivs av s. k. fria festvåningar, i vilka förtäring av utminuteringsspirit anses förekomma i betydande om- fattning.

Utskänkningskatten på sprit har under senare år i främsta rummet be- dömts utifrån nykterhetspolitiska synpunkter. Det har ansetts påkallat att genom särskild beskattning motverka en överdriven spritkonsumtion på res- taurangerna. Detta motiv synes numera i huvudsak ha bortfallit. Restau- rangkonsumtionen av sprit har nedgått avsevärt, i synnerhet på de från nykterhetssynpunkt ömtåliga restaurangerna. Restaurangbesök med huvud- sakligt syfte att förtära sprit synes av tillgängliga uppgifter att döma knap- past längre förekomma i nämnvärd utsträckning.

Ett i viss mån nytt argument i diskussionen om utskänkningskatten har tillkommit genom kommitténs påpekande att en hög prinsnivå för restaurang- spriten är erforderlig för att främja en övergång inom konsumtionen till svagare drycker. Enligt min mening är denna synpunkt värd beaktande. Något tvingande skäl att bibehålla hela den nuvarande prisskillnaden mel- lan utminuterad och utskänkt sprit synes densamma dock inte utgöra. För den åsyftade konsumtionsinriktningen synes man för övrigt i första hand böra använda omsättningskatterna. Jag vill erinra om att skattehöjningen i höstas medförde, att spännvidden mellan omsättningskatten på sprit och motsvarande skatter på vin och maltdrycker starkt ökade.

Den allvarligaste invändningen mot att avskaffa eller sänka utskänk- ningskatten kan synas ligga däri, att varje sänkning av spritbeskattningen

kan få till följd en ökad förbrukning. Det finns emellertid grund till antagande att en sådan ökning i huvudsak skulle motsvaras av en minskning i utminuteringspriset. Härtill kommer, att prisnivån för restaurangspriten i höstas höjdes lika mycket som utminuteringspriserna. Konsumtionsutvecklingen motiverade i och för sig inte denna åtgärd. Skälet var i stället, att prisskillnaden mellan utminuterad och utskänkt sprit i avbidan på en prövning av det nu föreliggande ärendet ansågs böra lämnas oförändrad. I konsekvens härmed bör en sänkning av de sålunda höjda restaurangpriserna på sprit nu kunna övervägas.

Av det förut anförda framgår, att olika meningar framträtt om betydelsen av den spritförtäring som äger rum i privata festvåningar o. dyl. Sannolikt är, att man på restauranghall varit benägen att överdriva omfattningen av detta problem. Den omständigheten att den reguljära restaurangnäringen genom utskänkningskatten är handicapad i konkurrensen med festvåningarna kan emellertid knappast anses utgöra någon önskvärd konsekvens av denna beskattningsform. Kommittén har velat komma till rätta med de härmed förbundna olägenheterna genom att föreslå sådana skärpningar i förtäring- och förvaringsförbuden att festvåningarnas innehavare i ökad utsträckning skulle bli nödsakade att söka utskänkningstillstånd och betala utskänkningskatt. Jag vill redan här framhålla, att jag inte ansett mig kunna biträda dessa förslag, vilka bl. a. skulle gå ut över den verksamhet med anordnande av privata fester som i lagliga former bedrivs på folketshus och bygdegårdar.

Vid övervägande av de här redovisade skälen har jag funnit, att den nuvarande avsevärda prisskillnaden mellan utminuterad och utskänkt sprit inte längre bör upprätthållas. Ett fullständigt avskaffande av utskänkningskatten är jag dock inte beredd att förorda. Det skulle då knappast bli möjligt att upprätthålla en önskvärd prisrelation till svagare drycker. En lämplig lösning synes vara den av kontrollstyrelsen förordade att genomsnittligt återställa prisnivån till vad som gällde före den 5 november 1956. Detta innebär, att den nuvarande utskänkningskatten sänkes till ungefär en tredjedel. Samtidigt bör, på sätt kommittén föreslagit, hela prisskillnaden mellan utminuterad och utskänkt sprit i fortsättningen uppbäras av staten i form av utskänkningskatt och restauratörerna erhålla särskild ersättning för de med spritutskänkningsförenade kostnaderna. Den nya skatten bör i enlighet med kontrollstyrelsens förslag utgå med en tredjedel av utminuteringspriset.

Mot kommitténs förslag att utskänkningspriset för samtliga spritdrycker skall sättas i en fast relation till utminuteringspriset föreligger icke någon erinran från min sida. Däremot kan jag icke förorda kommitténs förslag att utskänkningspriset skall bestämmas som ett maximipris. Såsom framhållits av statskontoret och kontrollstyrelsen bör priset direkt fastställas av myndigheterna.

I enlighet med vad nu anförts förordar jag, att utskänkningspriset på spritdrycker ställes i en fast relation till utminuteringspriset och att hela

skillnaden omvandlas till utskänkningsskatt. Utskänkningsskatten föreslås utgå med en tredjedel av utminuteringspriset, motsvarande en fjärdedel av utskänkingspriset. Utskänkingspriset bör, liksom för närvarande direkt fastställas av kontrollstyrelsen. Det intäktsbortfall som kan uppkomma för statsverkets del vid ett genomförande av dessa förslag torde kunna beräknas till omkring 23 miljoner kronor. Mot detta intäktsbortfall får vägas de mångdubbelt större ökningarna av spritskatteintäkterna som inträtt som en följd av konsumtionsökningen och den i höstas beslutade höjningen av omsättningsskatten.

Med hänsyn tagen till att restauratörerna i framtiden bör erhålla sin ersättning för utskänkningen genom avdrag vid redovisningen av utskänkningsskatt, kan statsverkets inkomst av denna beräknas till omkring 1 miljoner kronor per budgetår. Genom den nya ordningens införande uppkommer i övrigt en viss minskning av statens intäkter av rusdrycksförsäljningsmedel från detaljhandelsbolaget, som för budgetåret 1957/58 kan beräknas till ca 3 miljoner kronor.

Prissättningen på viner

Kommittén

Lätta viner. I fråga om de lätta vinerna föreslår kommittén att den nuvarande fria prissättningen ersättes med en offentlig maximiprisreglering. Denna reglering förutsättes ske genom fastställande av maximala bruttovinstpålägg, bestående av en fast, i kronor bestämd del och en rörlig del, fastställd såsom viss procent av restauratörens inköpspris. Det fasta pålägget föreslås för helbutelj till 3 kronor och det rörliga till 25 procent av inköpspriset för alla buteljstorlekar. Förslaget innebär för övrigt att det nuvarande vinstandelssystemet slopas och att restauratörens inköp får ske till ett med viss partihandelsrabatt minskat utminuteringspris. Systembolagets handelsvinst bör uttagas på vanligt sätt i det partihandelspris, som debiteras restaurangerna.

Utvecklingen av lättvinsutskänkningen efter 1937 sammanfattas på följande sätt.

Från 1937 till 1954 — då utskänkningsskatten på lättviner slopades — ökade sålunda spritdrycksutskänkningen med 63 procent, medan vinutskänkningen ökade med endast 20 procent. Utminuteringspriset av sprit ökade under samma tid med 27 procent medan utminuteringspriset av vin samtidigt visade en ökning med 153 procent. Efter den 1 oktober 1955 har utskänkningen av lättvin minskat med inemot en femtedel (allmänna bolag 50 procent, andra företag 11 procent), medan utminuteringspriset samtidigt ökat något. Utskänkningens andel av den totala vinförsäljningen sjönk 1937—1954 från 21 till 11 procent och torde för närvarande utgöra mindre än 9 procent.

Såväl vid en jämförelse mellan vinutskänkningen och spritdrycksutskänkningen som mellan utskänkningen och utminuteringspriset av viner företer vinutskänkningen sålunda en mindre förmånlig utveckling. Spritdrycksutskänk-

ningen hade fram till och med 1954 från 1937 procentuellt ökat tre gånger så mycket som vinutskänkningsningen. Medan spritdrycksutskänkningsningen sålunda mellan 1937 och 1954 ökade med 2 miljoner liter, ökade vinutskänkningsningen under samma tid endast med 0,26 miljon liter. Även om en viss del av den ökade spritdrycksutskänkningsningen varit en följd av ransoneringen i utminuterings-, kvarstår att åtgärder i fråga om prissättningen är nödvändiga för medverkan till en förändrad inriktning av den framtida konsumtionen. Utskänkningsningen av lätta viner förededde dessutom en helt avvikande bild från utminuteringsningen av dylika viner.

Vad beträffar de enskilda företagens priser på lätta viner har dessa genom åren hållits på en hög nivå, en tendens som framträder också om man jämför med realprisutvecklingen på spritdryckerna. Den förbättring i prisrelationerna, som inträtt, har i huvudsak sammanfallit med att statsmakterna avstått från höjning av såväl omsättningsskatten som utskänknings-skatten respektive slopat den sistnämnda. I avseende på de allmänna företagen har prisutvecklingen i huvudsak visat samma generella drag som hos de enskilda företagen, även om de allmänna företagens prisnivå hela tiden har legat väsentligt lägre än de enskilda företagens.

Den totala utskänkningsvinsten på lättvin har under det senaste årtiondet hos de enskilda företagen i stort sett undergått en kontinuerlig stegring i oförändrat penningvärde fram till den 1 oktober 1955. Hos de allmänna företagen har utvecklingen varit mera oenhetlig. En stigande tendens är dock även här tydlig. Efter den 1 oktober 1955 har den sammanlagda vinstens realvärde minskat såväl hos de allmänna som — ehuru i mindre grad — hos de enskilda företagen. Utskänkningsvinstens realvärde ligger emellertid fortfarande hos bägge företagsgrupperna avsevärt över 1953 års nivå. Mätt i förhållande till anskaffningspriset har restauratörernas bruttovinst under senare år varit starkt stigande. Stegringen har dock varit mindre markerad hos de allmänna än hos de enskilda företagen.

Den fria prissättningen vid vinutskänkningsningen har enligt kommitténs mening varit ett allvarligt hinder för en ur nykterhetssynpunkt önskvärd övergång till alkoholsvagate drycker. Kommittén anför följande.

Ett väsentligt nykterhetspolitiskt krav har sedan länge varit, att konsumtionen av de alkoholsvagate dryckerna borde främjas på bekostnad av de alkoholstarkare dryckerna. Den hittillsvarande utvecklingen inom lättvinsutskänkningsningen har icke motsvarat dessa önskemål. Den volymmässiga utvecklingen för de lätta vinernas del har icke varit gynnsam. Spritdryckernas position inom utskänkningsningen, som redan från början var dominerande, har i stort sett ytterligare blivit stärkt under årens lopp. Att den avgörande återhållande faktorn härvidlag varit den fria prissättningen på vinområdet, framstår för kommittén fullt tydligt. Vinerna har med andra ord — på grund av den rådande prissättningen — för konsumenten icke framstått som ett rimligt alternativ till spritdryckerna. För övrigt har, om man bortser från utskänknings-skatten på spritdrycker, relationen mellan utskänkningspriset på spritdrycker respektive viner hos såväl allmänna som enskilda företag varit betydligt oförmånligare för vinerna än den relation som rått inom utminuteringsningen. För de enskilda företagens del gäller detta också om hänsyn togs till utskänknings-skatten på spritdrycker.

Då de hittillsvarande prissättningsgrunderna för vin uppenbarligen motverkat en tillfredsställande utveckling mot en övergång till alkoholsvagate drycker, har kommittén kommit till den bestämda uppfattningen, att en fri prissättning på de lätta vinerna ur de givna utgångspunkterna icke rimligen kan bibehållas.

Utöver de sålunda anförda nykterhetspolitiska skälen talar enligt kommittén också andra skäl för en vinprisreglering.

Härvidlag må först erinras om att rätt att bedriva utskänkning kan erhållas först efter särskild prövning. Vid denna prövning — som givetvis främst har att ta hänsyn till nykterhetspolitiska synpunkter — skall bland annat tillses, att utskänkingsställena icke blir för många och att utskänkingen kommer att bedrivas av lämpliga företag och personer. Möjligheten att erhålla rätt till utskänkning inskränkes också genom att kommunerna utövar sin vetorätt. Hela detta förfarande syftar sålunda till och innebär också i praktiken en betydande begränsning av utskänkingsrättigheternas antal. Det synes kommittén principiellt oriktigt att låta företagen själva bestämma varans pris på ett område, där konkurrensens möjligheter att reglera detta satts ur spel eller starkt inskränkts genom samhällets egna åtgärder. Å ena sidan kan priserna härigenom — såsom förut i olika sammanhang närmare belysts — tendera att hållas på en för konsumenten oskäligt hög nivå. Å den andra beredes restauranginnehavaren en särskild ekonomisk förmån utöver det värde, som utskänkingsrättigheten i sig själv tillfört honom genom ökad gästfrekvens och matomsättning m. m.

Kommittén vill också påpeka att den framtida regleringen av restaurangernas försäljning av spritdrycker enligt de givna direktiven måste bli sådan, att varje direkt vinst härav uteslutes. En fortsatt fri prissättning på vinområdet kommer då att innebära möjligheter för restauratörerna att där söka ta igen de vinster, som förlorats vid försäljningen av spritdrycker. Detta kan icke med hänsyn till syftet med regleringarna av spritutskänkingen vara en godtagbar utveckling.

Den föreslagna ordningen innebär slutligen — framhåller kommittén — genom vinstandelssystemets slopande såväl en administrativ förenkling som icke obetydliga fördelar för restauratörerna.

Därest en prisreglering av lätta viner införes finnes icke anledning att bibehålla det nuvarande vinstandelssystemet. Enligt kommitténs mening bör systembolagets handelsvinst i stället uttagas på vanligt sätt i partihandelspriset till restaurangerna. Borsett från att en icke obetydlig administrativ förenkling härigenom uppnås blir det med en sådan ordning möjligt för restauratörerna att hålla en inom ramen för maximiprisbestämmelserna efter omständigheterna varierande prissättning. I stället för att restauratören nu — på grund av vinstandelssystemet — blir bunden av det hos systembolaget registrerade priset, kan med det föreslagna prissystemet ett lägre utskänkingspris hållas i festvåningar och i samband med särskilda arrangemang i övrigt än vid den vanliga utskänkingen i matsal. Härigenom skulle de ordinarie restaurangföretagen även i sin konkurrens med de s. k. fria festvåningarna kunna anpassa vinpriserna efter varierande förhållanden.

Beträffande prisregleringens utformning uttalar kommittén följande.

Själva prisbindningen torde lämpligast kunna ske genom fastställande av maximala vinstmarginaler. För bestämmandet av dylika maximipålägg synes i huvudsak tre metoder erbjuda sig. Den första metoden innebär att pålägget anges till visst procenttal av restauratörernas inköpspris. En andra metod innebär att den maximala vinstmarginalen skulle bestämmas genom en kombination av fasta och procentuella pålägg. För samtliga prislägen skulle sålunda utgå dels ett i kronor bestämt fast pålägg, dels — därutöver

— ett maximalt procentuellt pålägg beräknat på inköpspriset. Enligt den tredje metoden, slutligen, skulle prisregleringen ske genom införandet av ett maximalt procentuellt pålägg beräknat efter en degressiv skala.

Vad beträffar den första metoden synes denna icke kunna förordas, då den innebär att bruttovinstprocenten skulle vara densamma för de billigaste som för de dyraste varorna. Restauratörerna kan under sådana förhållanden förväntas bli mer intresserade av försäljning av dyrare och sålunda mera vinstgivande varor, medan ett lämpligt urval av billigare viner måste vara en grundläggande förutsättning för att möjliggöra en ökande lättvinskonsumention. Då större delen av kostnaderna för vinutskänknigen är fast och oberoende av priset medan en mindre del av kostnaderna hänförs till priset, kan de nu berörda nackdelarna undvikas genom att någon av de båda övriga metoderna anlitas. Då emellertid prisbestämmelsernas utformning lätt bör kunna anpassas efter framtida kostnads- och prisförändringar synes den relativt enkla metoden med en kombination av fasta och rörliga pålägg vara att föredraga. Vid förändrade kostnadsförhållanden skulle framtida justeringar lätt kunna göras genom reglering av det fasta pålägget efter lämplig indexserie. Kommittén förordar sålunda att regleringen av utskänkingspriset av lättviner genomföres i form av bestämmelser om maximala bruttovinstpålägg bestående av en fast och en rörlig del.

Starka viner. Beträffande de starka vinerna förordas att såväl den nu utgående utskänkningsskatten på 30 procent av utminuteringspriset som de nuvarande åtgärderna för begränsning av restauratörvinsten slopas och att i stället maximiprisreglering införes på samma sätt som i fråga om de lätta vinerna.

Kommittén erinrar att börja med om att omfattningen av starkvinsutskänknigen hittills varit relativt obetydlig i förhållande till utskänknigen av spritdrycker och lätta viner. År 1954 utskänktes sålunda 5 321 000 liter spritdrycker och 1 228 000 liter lätta viner men endast 346 000 liter starka viner. Försäljningsåret 1955/56 omfattade utskänknigen av spritdrycker 3 458 000 liter och utskänknigen av lätta viner 1 234 000 liter. Utskänknigen av starkvin omfattade endast 272 000 liter. Det kan enligt kommittén knappast förväntas, att starkvinsutskänknigen i framtiden — om nuvarande prisrelationer i förhållande till spritdryckerna bibehålles — kommer att få någon mer betydande omfattning.

När det gäller att åstadkomma en sådan prisavvägning inom utskänknigen att konsumtionen av alkoholsvagare drycker ökar på bekostnad av de starkare dryckerna intar, framhåller kommittén, starkvinet en nyckelposition, såtillvida att de starka vinerna vid en prissänkning helt naturligt har större möjlighet att mera omedelbart kunna bli ett alternativ till spritdryckerna, medan förbättrade prisrelationer för de lätta vinerna i stället har större betydelse på längre sikt.

Starkvinspriserna har sedan länge generellt legat över eller på samma nivå som de vanligaste spritdryckerna. Förhållandet belyses med följande exempel. Medan 4 cl vermouth nu i regel betingar ett utskänkingspris av en krona 60 öre, kostar efter den senaste spritprishöjningen samma kvantitet renat brännvin 1 krona 40 öre och kryddat brännvin av ett van-

ligt märke 1 krona 60 öre. Före spritprisernas höjning var skillnaden större, med ett pris per 4 cl för de nämnda spritsorterna av 1 krona 20 öre respektive 1 krona 40 öre.

Enligt kommitténs mening står det utom tvivel att de starka vinerna skulle få en avsevärt större betydelse än nu som ersättning för spritdryckerna, därest en mer betydande prissänkning på de förra kunde uppnås och en sådan ordning skapas, att restauratörerna får ett ökat intresse av att utskänka starkvin i stället för spritdrycker. Då en förutsättning härför enligt kommitténs mening synes vara, att såväl den nuvarande vinstnedskrivningen som den särskilda utskänkningskatten på starkviner slopas, har kommittén ansett sig böra upptaga bägge dessa spörsmål till övervägande.

Vid denna prövning har kommittén icke kunnat finna att några mer betydande skäl talar emot de ifrågasatta åtgärderna, därest utskänkingspriset på starka viner samtidigt underkastas reglering på samma sätt som tidigare förordats beträffande de lätta vinerna. Utskänkingspriserna på vermouth skulle härigenom komma att sjunka till närmare hälften av de nuvarande priserna. Kommittén anför följande.

Erinras bör att starkvinet icke torde vara föremål för missbruk eller medverka till uppkomsten av alkoholmissbruk. Å andra sidan kan flera andra betydande fördelar ernås med en dylik reform. Avsevärda lättnader kan sålunda vinnas såväl för de kontrollerande administrativa myndigheterna som för de berörda företagen. Såvitt angår avlastningen för myndigheterna må här endast påpekas, att antalet vinrestauranger som nu med hänsyn till vinstnedskrivningen och utskänkningskatten måste underkastas särskild kontroll — och för vilka kontrollbehovet i angivna hänseenden skulle bortfalla — utgör inemot hälften av hela antalet restauranger med utskänkingsrättigheter. Bortsett från detta och från de företagsekonomiska fördelarna för restaurangerna skulle de nu ifrågasatta åtgärderna emellertid dessutom — på samma sätt som förslagen i avseende på lättvinsutskänningen — förbättra de ordinarie restaurangföretagens konkurrensläge gentemot de s. k. fria festvåningarna.

Reservanterna Axelsson och Rudbeck förordar, att den fria prisbildningen bibehålles och anser, att även om lägre vinpriser leder till ökad konsumtion av viner, så kommer detta icke att medföra någon minskning av starkspritskonsumtionen. Vidare påpekas att en prisreglering enligt kommittémajoritetens förslag kommer att medföra betydande minskning av inkomsterna på vinutskänningen, särskilt för de mera högklassiga restaurangerna. Det framhålls, att denna inkomstminskning måste resultera i antingen höjda måltidspriser eller standardsänkning. Reservanten Wadell har anslutit sig till kommittéförslaget i fråga om maximiprisregleringen, men anser att marginalerna bör sättas betydligt högre än i majoritetens förslag.

Remissyttranden

Kommitténs förslag om införande av maximiprisreglering på viner tillstyrkes eller lämnas utan erinran i princip av kontrollstyrelsen, statskontoret, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Malmöhus och Jämtlands län, länsnykterhetsnämnderna i Stockholms, Östergötlands och Malmöhus län, Nya systemaktiebolaget, Riksförbundet Landsbygdens folk och Kooperativa förbundet. Flertalet av de nu nämnda remissinstanserna påyrkar dock större marginaler än som föreslagits av kommittén. Nya systemaktiebolaget förordar sålunda en höjning av det rörliga pålägget från 25 till 35 procent av inköpspriset. Kontrollstyrelsen föreslår att prismarginalen beräknas i förhållande till utminuteringspriset och för helbutelj bestämmes till 100 procent på den del därav, som ligger under 4 kronor och 40 procent på överskjutande belopp. Länsstyrelsen i Jämtlands län föreslår differentiering av marginalerna efter restaurangernas standard i syfte att minska olägenheterna för företag av de högsta klasserna.

Fri prissättning i enlighet med det av reservanterna Axelsson och Rudbeck framförda yrkandet förordas av länsstyrelsen och länsnykterhetsnämnden i Kristianstads län, Aktiebolaget Trafikrestauranger, Sveriges hotell- och restaurantförbund, Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund, Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger, Svenska turisthotellens riksförbund och Stockholms handelskammare. Enligt länsstyrelsen och länsnykterhetsnämnden i Kristianstads län bör dock möjlighet skapas att vidtaga åtgärder i sådana fall där brist på konkurrens föranlett för hög prissättning. Sveriges centrala restaurangaktiebolag anser att väl tilltagna marginaler bör tillåtas om prisreglering anses påkallad men anser att det bör allvarligt övervägas om icke prissättningen i varje fall på lätta viner kan få vara fri liksom hittills.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län uttalar, att priserna bör differentieras efter restaurangernas standard, därest maximiprisreglering införas.

Länsstyrelsen i Kalmar län, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, Nationaltemplarorden och De kristna samfundens nykterhetsrörelse ställer sig i mycket kritiska till tanken på prissänkning på vinområdet bl. a. då en sådan antas främja konsumtionen av alkoholhaltiga drycker snarare än åstadkomma en övergång från starkare till svagare alkoholdrycker. Landsförbundet hemställer, att frågan i varje fall utreds grundligt innan några åtgärder vidtas. IOGT uttalar sig i nära anslutning till de nu nämnda yttrandena.

Förslaget om slopande av vinstbegränsning och utskänkningskatt beträffande de starka vinerna lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser.

Bland de principiellt tillstyrkande remissinstanserna uttalar *Nya systemaktiebolaget* i huvudsak följande.

Enligt bolagets uppfattning synes kommitténs skäl för den föreslagna maximiprisregleringen välgrundade. Bolaget vill särskilt framhålla, att nå-

gon principiell invändning mot en sådan reglering knappast kan vara befogad med hänsyn till den monopolställning som restaurangerna erhållit genom rättighetssystemet. Om statsmakterna utlämnar en monopolrätt, torde det få anses vara ett samhällsintresse, att regler samtidigt uppställas, som förhindrar obehörigt utnyttjande av denna monopolrätt. Av särskild vikt är detta givetvis i förevarande sammanhang, där det ur nykterhetspolitiska synpunkter är önskvärt att åstadkomma en lämplig prisrelation mellan vin och spritdrycker i utskänknings.

Bolaget finner sig särskilt böra understryka, att åtgärder otvivelaktigt bör vidtagas mot den ogynnsamma utveckling som vinutskänknings undergått. Spritdryckernas dominerande position inom utskänknings har sålunda under senare år icke försvagats. Medan utvecklingen inom utminuterings från år 1937 och fram till år 1954 — vilket år prisrelationerna skattevägen gjordes gynnsammare för vinerna — resulterade i en ökning av vinförsäljningen med över 100 procent mot en spritförsäljningsökning av knappt 10 procent, inträffade det motsatta förhållandet inom utskänknings. Under samma tid ökade nämligen spritutskänknings med 63 procent och vinutskänknings endast med 20 procent.

Såvitt bolaget kan förstå har den fria prissättningen på vin inom utskänknings spelat en icke oväsentlig roll som återhållande faktor mot en gynnsammare utveckling. För att bryta den hittillsvarande, oförmånliga utvecklingen torde det därför vara önskvärt med en prisreglering för vinerna, som medför en sådan prisrelation till spriten, att vinet verkligen framstår som ett — även prismässigt — fördelaktigt alternativ till spriten.

De framförda yrkandena om höjning av marginalerna motiveras av hänsyn till de svårigheter för restauranger av högre klass som skulle uppstå om kommitténs förslag genomfördes. Det framhålls också, att en fri prissättning skulle ge bättre utrymme för priskonkurrens olika företag och företagstyper emellan.

Aktiebolaget Trafikrestauranger bestrider att någon vinst ur nykterhets-synpunkt står att vinna genom en prisreglering. En prisreglering skulle för övrigt drabba de högklassiga restaurangerna — där gästernas konsumtions-val icke nämnvärt bestämmas av prissättningen — särskilt hårt. Bolaget anför.

Ehuru A. B. Trafikrestauranger vid sin prissättning av viner på järnvägsrestaurangerna och i trafikutskänknings på grund av sin prispolitik inte nämnvärt beröres av en statlig maximiprisreglering på detta område, får vi dock deklarerat den principiella inställningen, att prisbildningen på vin alltså borde få förbli fri eller i varje fall inte göras stereotyp i den utsträckning, som kommitténs majoritet i betänkanDET föreslår. Åtskilliga tecken tyder på att den »gästens marknad», som man inom landets restaurangnäring länge varit beredd på, redan är här, varvid den sundaste och effektivaste av alla prisregulatorer — den fria konkurrensen om kunderna — automatiskt inkopplas på ett helt annat sätt än som på mycket länge varit fallet i vårt land, där motboks- och mattvångssystem i stor utsträckning fört restaurangernas gästfrekvens in på konstlade banor. Nu attraherar inte alkoholen i och för sig längre restauranggästerna. Rent volymmässigt sett och ställd i förhållande till utminuterings är utskänknings obetydlig. Därest en önskvärd konsumtionsöverflyttning från spriten till vinet kan vinnas prissättningsvägen, erbjuder utminuterings gott utrymme för åtgärder. Restaurangerna är härvidlag ingen faktor av betydelse att räkna med. Många av

dem — hela den statliga sektorn och flera andra — är redan »billiga» i sin vinprissättning. De som inte är det är inte heller billiga med avseende på andra varor. Detta vet publiken och kan välja fritt, var och en efter sitt skön. Inte hotas folknykterheten av de mera exklusiva restaurangföretagen högre upp på den allmänna prisskalan. Sådana finns i alla civiliserade länder och har tydligen, i varje fall i begränsat antal, livsrum även hos oss. Deras publik rättar inte sina beställningar av alkoholhaltiga drycker vare sig efter den volymprocent alkohol dessa innehåller eller det pris de betingar. Inte heller kan man förvänta att den skall använda vin som surrogat för spritdrycker. Ett våldförande av den prissättning dessa restauranger på grund av sitt allmänna kostnadsläge (påkostade lokaler, publikattraktioner och högklassig service) måste tillämpa, skulle inte tjäna något socialt ändamål alls, men väl för de drabbade medföra ett ekonomiskt bakslag som kanske äventyrar deras existens eller i lindrigaste fall verka standardförsämrande. Detta kan knappast vara lagstiftarnas mening.

Också *Sveriges hotell- och restaurantförbund* uppehåller sig vid de svårigheter som skulle uppstå för restauranger av högre klass vid en prisreglering.

Man frågar sig, om en dylik behandling av A 1-restaurangerna verkligen kan ha något intresse ur nykterhetssynpunkt. Vad särskilt beträffar den bundna vinprissättningen, som alldeles exceptionellt hårt drabbar dessa restauranger, uppges syftet med den vara att främja övergång från starkare till svagare drycker. Det må då framhållas, att spritdryckskonsumtionen på A 1-restaurangerna redan är så måttlig, att det icke finnes någon praktisk möjlighet och knappast heller något nykterhetsintresse att ytterligare minska den. Under sådana förhållanden — då nykterhetspolitiska motiv för ingrepp gentemot de högklassiga företagen saknas — kan man tyvärr icke undgå det bestämda intrycket att majoritetens förslag, i vad det gäller de ekonomiska villkoren för dessa restauranger, bottnar i fientlig inställning mot desamma. Majoriteten önskar tydligen en nivellering av hela vårt restaurangväsen.

Då vi anse, att den fientliga inställningen mot de högklassiga restaurangerna är ej blott orättvis utan även ur olika synpunkter menlig för hela restaurangnäringen, kunna vi icke underlåta att något uppehålla oss vid dessa restauranger och deras roll i näringen och samhället. De fylla ett lika stort behov som restauranger av enklare slag, och det är icke rätt att betrakta dem som en lyxföreteelse. De äro i olika avseenden tongivande för utvecklingen inom näringen och ge impulser till restaurangkulturens höjande över hela fältet. De äro vidare av stor betydelse för utbildningen inom facket, icke blott så, att de i stor utsträckning mottaga våra egna lärlingar utan även så, att de ha de största möjligheterna att ordna med internationellt utbyte av personal och lärlingar. Man bör heller icke bortse från de högklassigare restaurangernas betydelse ur turistisk synpunkt. Turisterna bedöma till stor del ett land efter dess restauranger, och det är då naturligen av intresse, att högklassiga sådana finnas. I dag jämföras våra förnämsta A 1-restauranger på ett för Sverige hedrande sätt med de förnämsta restaurangerna i de stora världsstäderna. Att A 1-restaurangerna — trots måttfullhet i prissättningen på mat och obetydlig förtjänst på sprit — ändock kunnat upprätthålla sin nivå har varit möjligt genom att de haft stor vinomsättning och kunnat ta ut relativt hygglig förtjänst på lätta viner. Enligt förslaget skulle de betagas denna möjlighet. Förutsättningarna för dem att upprätthålla sin höga standard skulle därmed försvinna, och de måste bli offer för likriktningen.

Förbundet framhåller i övrigt risken för att restauratörernas intresse för vinutskänkningsningen skulle minska och att en sänkning av vinpriserna i första hand bör åvägbringas genom en sänkning av omsättningskatten.

Vi anse det ytterst vanskligt att på grund av vinprisregleringen göra någon prognos för framtiden om konsumtionsinriktningen. Själva äro vi av den bestämda uppfattningen, att en vinprissänkning, i varje fall på de enskilda restaurangerna, ej i någon större grad påverkar gästernas konsumtionsvanor. Med den snäva vinstmarginalen skulle man f. ö. kunna tänka sig, att restauratörens intresse av ökat utbud av viner kommer att bli väsentligt försvagat. Man måste även utgå från att hans möjligheter att hålla ett rikhaltigt sortiment blir mindre och att detta kan påverka gästens intresse för vin i negativ riktning.

Över huvud taget anse vi majoritetens inställning att med bortseende från företagsekonomiska synpunkter genom prisreglering å vinerna dirigera utvecklingen i önskad riktning förkastlig. Målsättningen att främja övergång från starkare till svagare drycker kan nås på annat sätt. Som förut framhållits har det ökade bruttovinstuttaget på viner berott bl. a. på den förda vinstnedskrivningspolitiken. Tager man, som synes oss naturligt, frågan om vinstbegränsningen på spritdrycker under omprövning och såsom vi föreslagit medger större ersättning, behöva icke vinpriserna bära så stor del av kostnaderna, och kunna alltså sänkas. Relationen mellan priserna skulle även genom de dubbelverkande omständigheterna bli nykterhetspolitiskt sett förmanligare. Anses sänkning av priserna å lätta viner ur nykterhetssynpunkt mycket angelägen, torde i första hand ett borttagande av omsättningskatten å dessa viner böra tagas under omprövning.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag anför följande.

Att lägre priser kunna stimulera efterfrågan är uppenbart och har även kunnat konstateras på förevarande område, exempelvis i samband med skattelättnader på viner. Det är emellertid lika tydligt, att även andra faktorer på ett väsentligt sätt kunna göra sig gällande. En sådan faktor är den större eller mindre aktiviteten i utbudet. Härom har kommittén självfallet icke varit omedveten. Hela principen om avveckling av enskilda vinstintressen inom rusdrycksförsäljningen vilar ju på insikten om betydelsen av styrkan i utbudet. Denna insikt är alltså även fundamentet för kommitténs förslag i ersättningsfrågan. Om det är ett intresse att öka vinförsäljningen på spritdrycksförsäljningens bekostnad, synes man icke böra avstå från den sporre härtill, som en friare vinstbildning på vinerna från den av kommittén angivna utgångspunkten erbjuder. Det har under senare år otvivelaktigt verkat befordrande på restaurangernas vinförsäljning, att företagarna haft ekonomiskt intresse av att instruera sin försäljningspersonal att hellre sälja vin än sprit. Kommittéförslaget innebär en utjämning härvidlag, vilken är desto ogynnsammare, som den främst drabbar de restauranger, vilkas publik är minst känslig för priset och i sin spritkonsumtion säkerligen icke nämnvärt påverkas av vinprissättningen.

Från dessa utgångspunkter får bolaget förorda, att om en maximering av vinpriserna anses påkallad, väsentligt större vinstmarginaler måtte inrymmas i priserna, än vad kommittén föreslagit. Då erfarenheten emellertid visat, att maximipriser ha en benägenhet att bli normalpriser, anser bolaget det böra allvarligt övervägas, om icke prissättningen på viner, i varje fall på lättvin, liksom hittills kan få vara fri.

Länsstyrelsen i Kalmar län och flertalet nykterhetsorganisationer betonar att vin är en alkoholtillvänjande dryck och anser att lägre vinpriser icke kommer att leda till minskad spritkonsumtion utan till ökad total alkoholkonsumtion. *Nationaltemplarorden* anför följande.

Vid sitt övervägande av prissättningen å spritdrycker, vin och öl har kommittén också helt och hållet borsett från konkurrensförhållandet mellan vinerna och de alkoholfria festdrycker, som statsmakterna genom ett annat beslut vid 1954 års riksdag ansett sig böra främja. I övrigt utgår förslaget från föreställningen att man genom vidgningen av prisdifferensen mellan spritdrycker å ena sidan och vin och starköl å den andra skall kunna åstadkomma en förskjutning av rusdryckskonsumtionen från spritdrycker till svagare drycker. Ett liknande inflytande tillmäter kommittén restauratörens vinstmarginal å de olika slagen av drycker.

Något erfarenhetsmaterial som stöder dessa föreställningar har kommittén icke åberopat. De växlingar med priset som konsumtionen i olika län-
de företett ger icke något stöd åt föreställningen, att spritkonsumtionen genom en vid prisdifferens mellan spritdrycker å ena sidan och vin och öl å den andra skulle kunna i nämnvärd grad överföras till dessa svagare drycker. Det kan dessutom antagas att restaurangbesökaren långt mindre överväger prisdifferensen än utminuteringskunden, att med andra ord konsumtionens priselasticitet i vad den avser prisförändringar både å varan själv och å tänkbara ersättningsvaror är väsentligt mindre i utskänkingen än i utminuteringen.

Däremot är det antagligt att restauratörens utbudsvilja påverkas av vinstmarginalens storlek. Det är emellertid svårt att förena en hög vinstmarginal för restauratören med ett lågt pris för kunden och i detta konfliktläge synes kommittén ifråga om vinerna ha gett ett så starkt företräde åt kundpriset, att den krympta vinstmarginalen för restauratören knappast ger denne något starkare incitament att arbeta för förskjutning från sprit- till vinkonsumtion. Servitörens drickspenningsintresse kommer med ökad styrka att vara knutet icke till de billiga vinerna utan till de dyra spritdryckerna.

Så ovissa till sina verkningar är överhuvudtaget de av kommittén föreslagna prissänkningarna å vin, att det med fog kan befaras, att de därigenom för kunden frigjorda penningmedlen kommer att användas för en ökad alkoholkonsumtion till en del också i form av spritdrycker.

De kristna samfundens nykterhetsrörelse uttalar sig sålunda.

Om DKSN icke anser sig kunna tillstyrka de föreslagna åtgärderna för att driva över konsumtionen från alkoholstarka till alkoholsvaga drycker (borttagandet av utskänkningsskatten på starkviner och prismaximering beträffande alla slag av viner), beror det icke på önskvärdheten av en sådan omfördelning av alkoholvanorna utan på de föreslagna åtgärdernas otillräcklighet för att uppnå den åstundade förskjutningen. De föreslagna åtgärderna bygger nämligen på hypotesen, att en ökad konsumtion av alkoholsvaga drycker automatiskt driver tillbaka konsumtionen av starksprit och därmed även alkoholskadorna. DKSN vill med skärpa understryka, att denna i den aktuella nykterhetspolitiska diskussionen ofta åberopade hypotes icke hittills bekräftats av erfarenheten. Den är tills vidare icke något annat än en hypotes. Den franska situationen med en omfattande vinkonsumtion har ej minskat starkspritskonsumtionen eller alkoholismen. Även om det i ett givet ögonblick får anses som ett framsteg ur nykterhetspolitisk synpunkt, att alkoholkonsumtionen omfördelas på antytt sätt har man åtminsto-

ne icke för närvarande belägg för att icke grundlagda vanor att dricka alkoholsvaga drycker på längre sikt leder över till konsumtion av starkare alkoholdrycker. Tillvänjningsmekanismen synes ha den rent fysiologiska karaktären, att behov av alkoholstarkare drycker växer fram, sedan väl alkoholvanan skapats t. ex. med vinkonsumtion. Därtill får man icke bortse från risken av vinalkoholism. Här är åter Frankrike ett avskräckande exempel. sedan nu detta lands myndigheter börjat öppet avslöja hur de franska nykterhetsförhållandena faktiskt är beskaffade.

Enda sättet att tränga undan starkspriten är för övrigt att höja dess pris. Den föreslagna prisnedsättningen på vinerna kommer nämligen med all sannolikhet att skapa ekonomiskt utrymme för ökad starkspritskonsumtion. Eventuellt skulle en större vinkonsumtion kunna bli följden utan att en minskad spritdryckskonsumtion komme till stånd, vilket icke kan anses vara en nykterhetspolitisk vinst. DKSN vill också erinra om att det för närvarande av finanspolitiska skäl och för att skapa ekonomiskt utrymme för fortsatta sociala reformer är aktuellt att öka området för den indirekta beskattningen. Det kan i detta läge icke vara försvarligt att avskaffa en indirekt skatt på klart umbärliga varor med minskande skatteinkomster för det allmänna som resultat. Slutligen skulle de alkoholfria dryckerna komma i sämre läge ur prissättningssynpunkt än alkoholdryckerna, om utskänningsskatten på starkviner slopas och priserna för olika viner i förbilligande syfte maximeras.

IOGT ställer sig tvivlande till möjligheterna att genom ökad konsumtion av alkoholsvaga drycker åstadkomma någon minskning av starkspritkonsumtionen. Man framhåller emellertid att det självfallet är önskvärt med en förskjutning av konsumtionen från starkare till svagare drycker och förordar därför en prisdifferentiering, som kan göra de sistnämnda köplockande i förhållande till de förra. En sådan differentiering förutsätter — betonas det — att utskänningsskatten på starksprit bibehålles. Härjämte måste emellertid tillses att priset på vin icke blir så lågt, att detta icke lockar till övergång från alkoholfria drycker. Organisationen anför följande.

En svaghet i kommitténs framställning är dock, att den inte har tagit upp förhållandet mellan de svagare alkoholdryckerna och de alkoholfria dryckerna till granskning. Vid låga priser på de förra kan det uppstå en prismässig konkurrens med de senare, och de låga priserna kan locka personer att övergå från alkoholfria drycker till alkoholhaltiga alldeles som man förutsätter att starkspritkonsumenter delvis skall övergå till alkoholsvaga drycker genom de lägre priserna. Farorna av att personer övergår från konsumtion av alkoholfria drycker till alkoholhaltiga, låt vara av svagare slag, eller ökar sin konsumtion av de sistnämnda på de förstnämndas bekostnad är så mycket större, som de alkoholsvaga dryckerna i betydande utsträckning har visat sig vara en väg till starkspritkonsumtion.

Samtidigt som man genom skillnader i priserna söker locka starkspritkonsumenter att flytta över en del av sin konsumtion till svagare spritsorter, måste man genom andra differenser söka hindra andra personer att övergå från konsumtion av fruktdrycker, läskedrycker och andra alkoholfria drycker till alkoholhaltiga drycker. De maximipriser, som utredningen har föreslagit för de alkoholsvaga dryckerna bör alltså sättas så högt, att priset icke lockar till ökad alkoholkonsumtion utan endast har en köplockande inverkan på starkspritkonsumenterna. Enklast synes man kunna uppnå en sådan avvägning, om man genomför maximiprisregleringen i samband med en

ökning av utminuteringspriset på starkspriten. Detta bör få slå igenom på starkspritpriserna inom utskänkningsdelen, medan vin- och starkölspriserna bibehållas oförändrade. Skulle det visa sig, att man trots detta tillvägagångssätt inte får en ur nykterhetssynpunkt lämplig prisavvägning mellan alkoholfria och alkoholsvaga drycker, får man undersöka möjligheterna av en minimiprisreglering av de sistnämnda.

Departementschefen

Prissättningen på viner — såväl lätta som starka — har hittills i huvudsak varit fri. Beträffande de starka vinerna har dock sedan 1937 gällt samma vinstbegränsande åtgärder som för spritdryckerna. De starka vinerna har dessutom belagts med utskänkningskatt. Utskänkningskatten utgår för närvarande med 30 procent av utminuteringspriset.

Utskänkningsvinstkommittén föreslår nu att såväl den särskilda vinstbegränsningen som utskänkningskatten slopas för starkvinernas del samt att alla viner göres till föremål för maximiprisreglering. Härjämte förordas att det nuvarande vinstandelssystemet slopas och att systembolagefs handelsvinst på vanligt sätt uttages i partihandelspriset.

Mot förslaget att slopa vinstbegränsningen och utskänkningskatten på starka viner har från det stora flertalet remissinstanser icke anförts någon erinran. Vad åter beträffar införandet av prisreglering på viner har kommittéförslaget visserligen i princip tillstyrkts av ett stort antal remissinstanser. Därvid har emellertid i många fall det föreslagna maximipålägget ansetts alltför snävt begränsat. Restaurangnäringens företrädare har förordat fortsatt fri prissättning, medan å andra sidan de i ärendet hörda nykterhetsorganisationerna ansett kritik mot tanken på sänkning av prisnivån för vinerna särskilt med hänsyn till den ogynnsamma prisrelation som därvid skulle uppkomma mellan viner och alkoholfria drycker.

Huvudfrågan i detta sammanhang blir helt naturligt den föreslagna vinstmaximeringen på viner.

I motiveringen för sitt förslag har kommittén hänvisat till den hittillsvarande oförmånliga utvecklingen av särskilt lättvinsutskänkningsdelen, vilken framträder såväl i jämförelse med spritdrycksutskänkningsdelen som med utminuteringsdelen av vin. Att den hämmande faktorn härvidlag utgjorts av den relativt höga prissättningen inom vintutskänkningsdelen är enligt kommittén tydligt och kommittén har därför ansett nödvändigt att prisreglering införas. Endast härigenom skulle en sådan prisrelation mellan spritdrycker och viner kunna uppnås att valet av de senare för konsumenterna framstår som ett fördelaktigt alternativ.

Genom en maximiprisreglering av föreslagna art skulle utan tvivel bättre möjligheter skapas för lättvinerna att hävda sig gentemot spritdryckerna. Förslaget är emellertid förbundet med vissa nackdelar. Det bör ihågkommas, att den nuvarande höga prissättningen på lättviner till väsentlig del utgör

en direkt följd av de begränsningar som upprätthållits i fråga om restauratorernas ersättningar för spritutskänknigen. Dessa ersättningar motsvarar i allmänhet inte ens tillnärmelsevis de direkta omkostnaderna. Restauratorerna har i anledning härav ansett sig tvungna att söka kompensation inom andra varuslag, vilket bl. a. gått ut över lättvinerna. Genomföres nu en vinstbegränsning i fråga om dessa i enlighet med kommitténs förslag, kan det inte uteslutas att detta leder till prishöjningar på mat, kaffe, vanligt öl och läskedrycker. I detta sammanhang kommer även priserna på alkoholfria fstdrycker i blickpunkten. Vad från nykterhetsorganisationernas sida framhållits om önskvärdheten av en lämplig prisrelation mellan dessa drycker och vinerna är enligt min mening värt att beaktas.

Härtill kommer, att om förslaget skulle genomföras oförändrat, detta skulle leda till ett särskilt stort inkomstbortfall för vissa restauranger i högre prisklass. Med tanke härpå har, som redan nämnts, ett stort antal remissinstanser, däribland kontrollstyrelsen och Nya systemaktiebolaget, förordat höjningar i de av kommittén föreslagna vinstmarginalerna. Även enligt min mening skulle sådana höjningar vara ofrånkomliga. Jag utgår därvid, liksom kommittén och här avsedda remissinstanser, ifrån att en differentiering olika restauranger emellan av praktiska skäl inte bör ifrågakomma.

Intages denna ståndpunkt blir emellertid det av kommittén åberopade nykterhetspolitiska värdet av förslaget väsentligen förringat. Dess betydelse skulle i huvudsak inskränka sig till att reducera de högsta priserna. I regel uttas dessa på s. k. A 1 restauranger, vilka redan har en gynnsam omsättningsrelation mellan spritdrycker och lättviner.

Med det anförda har jag inte velat för all framtid taga avstånd från tanken på en prisreglering. De här angivna olägenheterna är emellertid så betydande, att jag inte anser mig kunna förorda att förslaget nu genomföres. Den omständigheten att restaurangerna efter motbokssystemets avskaffande långt mer än tidigare är beroende av gästernas önskemål synes kunna skapa förutsättningar för att frågan skall kunna lösas utan ingripande från samhällets sida. Man bör därför kunna våga försöket med fria vinpriser och avvakta de erfarenheter som detta ger.

Jag övergår härefter till kommitténs förslag att slopa utskänkningsskatten på starkvin och de s. k. vinstandelarna på viner. Mot dessa förslag synes icke någon vägande invändning kunna göras. Att utskänkningsskatten på starkvin bör borttagas, följer redan av den ståndpunkt som jag intagit i fråga om motsvarande skatt på spritdrycker. Förslaget möjliggör en inte oväsentlig prissänkning för vinerna. Det kan tilläggas, att ifrågavarande inkomstposter har ringa betydelse från statsfinansiell synpunkt och att förslagets genomförande skulle innebära en värdefull administrativ förenkling. Jag biträder alltså kommitténs förslag i dessa delar.

Såsom framgår av det nyss anförda förutsätter jag att bortfallet av utskänkningsskatt och vinstandelar på vinerna kommer att föranleda sänk-

ningar i utskänkingspriserna. Skulle så inte bli fallet, får givetvis frågan om maximiprisreglering förnyad aktualitet.

Slopandet av utskänkingskatten på starkvin medför ett årligt inkomstbortfall om ca en milj. kronor, medan vinstandelarnas avskaffande innebär en intäktsminskning för systembolaget med ca 3 milj. kronor per år.

Folkrestaurangmonopolet m. m.

Kommittén

För att i enlighet med de givna direktiven kunna pröva frågan om ersättning för spritdrycksutskänknings skatt skall utgå efter lika grunder till såväl allmänna som enskilda företag har kommittén funnit det nödvändigt att till principiellt övervägande uppta spörsmålet om bibehållande av de allmänna företagens ensamrätt att driva folkrestauranger.

Kommittén föreslår, att den nuvarande ensamrätten slopas och att i fortsättningen utskänkingsrätten endast i vissa fall — när så finnes påkallat av särskilda skäl till främjande av nykterhet eller ordning — förbehålles dessa bolag.

Av de föreskrifter som kontrollstyrelsen utfärdat för utskänkningen kvarstår, framhåller kommittén, endast en, som är direkt hänförlig till folkrestaurangerna — den som gäller lägsta pris för måltid vid förtäring av rusdrycker. Minimipriset för måltid skall för närvarande utgöra 2 kronor 50 öre för restauranger i allmänhet och 1 krona 50 för folkrestauranger. Det fastställda lägre minimipriset för måltid på folkrestaurangerna utgör — påpekas det — ett slags auktorisation av restaurangen som folkrestaurang och blir ofta den enda definition som — sedan lokalerna upprustats och en helt annan publik är tidigare erhållits — kan knytas till begreppet folkrestaurang. Kommittén föreslår att ifrågakvarande föreskrifter om måltidspriser slopas.

Kommittén erinrar inledningsvis om att den föreliggande frågan har en ekonomisk sida, eftersom den kostnadsersättning som de allmänna företagen hittills uppburit varit lägre för folkrestaurangavdelningarna än för restaurangavdelningar av högre klass. Denna lägre ersättning har varit motiverad dels av att kostnaderna för utskänkningen på grund av den enklare standarden varit lägre och dels av det speciella monopolvärde som varit knutet till folkrestaurangerna och som anses ha tillfört dessa en större omsättning överhuvudtaget, än som eljest skulle ha varit fallet.

I fortsättningen påpekas att någon klar definition av begreppet folkrestaurang icke finnes. Det har sålunda visat sig att intendenterna för utskänkingsärenden i samband med överlåtelse av utskänkningstillstånd ibland har ställts inför besvärliga avgöranden, då det gällt att bedöma, huruvida en viss restaurang eller en avdelning av eu sådan skall anses vara en folkrestaurang eller icke.

Kommittén finner, att folkrestaurangerna endast i begränsad omfattning har kommit att fylla sin nykterhetspolitiska uppgift enligt de ursprungliga intentionerna. Under motbokssystemets tid utgjorde en stor del av spritkonsumtionen i betydligt högre grad på dessa än på andra restauranger ett rent komplement till motboksspriten. Vidare påpekas, att det övervägande antalet av folkrestaurangerna lokaliserats till de större städerna och endast ett mindre antal till andra orter. Detta sammanhänger i viss utsträckning med att de allmänna bolagen av ekonomiska skäl icke ansett sig kunna driva folkrestauranger på dessa mindre orter. Enskilda företag å platser, där de allmänna företagen icke är representerade, har å andra sidan på grund av den nuvarande lagstiftningen varit förhindrade att inrätta enklare, med folkrestauranger jämförbara avdelningar på sådana orter. Härigenom har befolkningen i och kring dessa orter icke samma möjligheter som innevarnarna i städer och samhällen, där folkrestauranger finnes, att göra mindre kostnadskrävande restaurangbesök.

Kommittén framhåller, att den fortgående och framför allt efter andra världskriget starkt accentuerade höjningen av levnadsstandarden i väsentlig grad har ryckt undan de förutsättningar under vilka detta monopol ursprungligen tillkom samt att en stark standardutjämning mellan allmänna och enskilda restauranger numera skett. Kommittén fortsätter.

Den demokratiska samhällsutvecklingen har utjämnat eller undanröjt skillnaderna mellan olika samhällsklasser och grupper, och motiv för en officiell klassificering av restauranger saknas därför helt numera. Detta förhållande har även beaktats av de allmänna restaurangföretagen, vilka redan långt före 1954 års reform i betydande omfattning genomfört en standardhöjning av folkrestaurangernas lokaler och inventarieutrustning.

Den starka omsättningsminskningen på folkrestaurangerna efter den 1 oktober 1955, vilken minskning — i nästan lika stor utsträckning — har gällt även andra varor än rusdrycker, har föranlett de allmänna företagen att påskynda den tidigare inledda processen för att därmed söka snabbare anpassa rörelsen vid folkrestaurangerna till det nya läget. Genom åtgärder av olika slag, som samtliga verkar standardhöjande, förändras restaurangtypen och man vänder sig till ett annat och mera differentierat gästsklientel, vars intresse av ett restaurangbesök icke i första rummet är att konsumera spritdrycker. Åtgärder av detta slag är förtjänta av erkännande och de står i linje med den sociala uppgift, som statsmakterna har anförtrott de allmänna restaurangföretagen.

Omdaningsprocessen beträffande folkrestaurangerna medför emellertid, att den skillnad i gästhänseende och standard mellan allmänna och enskilda restauranger, som tidigare fanns och till vilken man genom vaga definitioner sökte knyta begreppet folkrestaurang, genom den pågående utvecklingen undan för undan utjämnas. Man torde även kunna konstatera, att en del av de allmänna företagens restauranger av prisklass B 3 — dvs. de egentliga folkrestaurangerna — numera har fullt jämförbar eller till och med bättre standard än många enskilda restauranger av prisklass B. Härigenom har vuxit fram och utvecklas vidare ett jämbördsförhållande i konkurrens-hänseende mellan allmänna och enskilda restauranger, som enligt kommitténs åsikt också bör innebära lika ekonomiska villkor för de båda företags-typerna i avseende å ersättning för utskänkning av spritdrycker.

Ett av de väsentliga sociala motiven vid tillskapandet av folkrestaurangmonopolet var, säger kommittén vidare, att åstadkomma goda ordnings- och nykterhetsförhållanden på folkrestaurangerna. Då utvecklingen emellertid lett till, att folkrestauranger i traditionell mening successivt håller på att försvinna och allmänna och enskilda restauranger härigenom blivit alltmer jämställda i avseende på gästklientelet, är det enligt kommitténs mening icke nödvändigt att vidmakthålla folkrestaurangmonopolet med återopande av de sociala uppgifter, som tillagts de allmänna företagen.

Beträffande slopandet av förut berörda bestämmelser angående måltidspriser i samband med spritutskänkning anföres följande.

Det före den 1 oktober 1955 rådande systemet med s. k. restriktionsrätter, vilka ofta och särskilt på folkrestaurangerna icke förtärdes av gästerna, torde numera, sedan kvantitetsbegränsningen vid utskänkningen upphört och det gästklintel som drygade ut motboksransonen genom spritkonsumtion på restaurangerna till stor del försvunnit, icke längre förekomma. Härtill kommer, att så låga måltidspriser som de i kontrollstyrelsens cirkulär angivna minimipriserna icke annat än i enstaka undantagsfall har någon reell motsvarighet, eftersom de lägsta måltidspriserna även på billigare spritrestauranger ligger avsevärt över denna nivå. Bibehållandet av minimipriser i detta sammanhang bidrar enligt kommitténs mening endast till att konservera begreppet restriktionsrätt, vilket icke kan vara till gagn för den ordning, nykterhet och trevnad, som enligt den nya rusdryckslagstiftningen skall karaktärisera förhållandena på en välskött spritrestaurang. I stället bör bestämmelsen innehålla, att spritförtäring får förekomma endast i samband med intagande av måltid. Vilket pris måltiden skall betinga bör enligt kommitténs mening icke göras till föremål för reglerande föreskrifter.

Reservanten herr Wadell avstyrker att folkrestaurangmonopolet avskaffas. I och för sig bestrider reservanten icke att skillnaden mellan folkrestauranger och övriga närmast jämförbara restauranger i avseende på standard alltmer minskas. Han framhåller emellertid, att måltidspriserna däremot alltid varit och fortfarande är väsentligt lägre på folkrestaurangerna än på övriga jämförbara restauranger. Vidare påpekas, att visserligen många av folkrestaurangernas gamla kunder fallit bort efter den 1 oktober 1955 men att det fortfarande kvarstår kunder av de grupper, som måste betraktas som i viss mån ömtåliga ur nykterhetssynpunkt. De sociala skälen för ett vidmakthållande av folkrestaurangmonopolet anses därför icke ha bortfallit. Slutligen uttalar reservanten den uppfattningen, att kommittémajoriteten överdrivit svårigheterna att differentiera begreppet folkrestaurang och att taga ställning till uppkommande gränsfall. Han framhåller att ståndpunktstagandet till en betydande social fråga icke bör bli beroende av eventuella definierings- och tillämpningssvårigheter.

Remissyttranden

Kommitténs förslag om slopande av folkrestaurangmonopolet har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Förslaget avstyrkes emellertid av länsstyrelsen i Kalmar län, Svenska nykterhetsvårdsförbundet, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, Nationaltemplarorden samt Sveriges centrala restaurangaktiebolag. IOGT önskar i princip bibehålla det nuvarande monopolet men vill medge vissa jämkningar i särskilda fall.

Bland de tillstyrkande remissinstanserna framhåller *Nya systemaktiebolaget*, att de allmänna restaurangbolagen har gjort synnerligen erkännansvärda insatser för höjande av såväl standard som restaurangkultur på folkrestaurangerna. Omdaningsprocessen har — erinrar systembolaget — i hög grad accentuerats efter den 1 oktober 1955 och det anses vara en fråga på ganska kort sikt när denna har omfattat alla de egentliga folkrestaurangerna. I och med att restaurangstandarden på detta sätt höjes, så att någon egentlig skillnad i standardhänseende ej föreligger mellan allmänna och enskilda restauranger, är en monopolisering enligt bolagets mening icke sakligt motiverad.

Sveriges hotell- och restaurantförbund anför bland annat följande.

Den frisläppta utminuteringen har medfört, att förutsättningarna för de allmänna bolagens folkrestauranger och andra enklare restauranger med spritutskänkningsrättigheter i särskilt hög grad försämrats. Detta är en fråga om nykterhetspolitisk synpunkt olycklig utveckling, och vi anse det önskvärt, att åtgärder vidtagas, så att en återgång till den mera kontrollerade förtäring, som äger rum på restaurang, främjas. I första hand kan detta, som förut framhållits, ske genom att prisklyftan mellan utminuterade och utskänkta drycker minskas. Vi anse det därutöver vara synnerligen angeläget, att möjligheterna att driva enklare restaurangrörelse med spritutskänkningsrättigheter breddas. Detta sker, om även företag inom den enskilda näringen få rätt att driva dylika restauranger. En utveckling, där enklare restauranger över huvud taget kunde bjuda ett verkligt alternativ till den nu okontrollerade förtäringen, måste vara nykterhetspolitiskt önskvärd och betydligt bättre än de »anpassningar» av olika slag, som nu skett.

Kontrollstyrelsen utgår vid sitt tillstyrkande av kommittéförslaget från att monopolbestämmelsernas slopande icke bör i någon högre grad få inverka på inriktningen av de allmänna restaurangernas verksamhet. Enligt styrelsens uppfattning är det nämligen ur sociala och ordningsmässiga synpunkter angeläget att rörelsen vid restauranger av utpräglad folkrestaurangkaraktär i fortsättningen liksom hittills handhaves av restaurangföretag utan enskilt vinstintresse.

Enligt *Sveriges centrala restaurangaktiebolag* är tiden ännu icke mogen för en aveckling av folkrestaurangbegreppet. Folkrestaurangerna har — understryker bolaget — även efter restriktionssystemets slopande sin speciella ur nykterhetssynpunkt ömtåliga publik och sina speciella problem. Bolaget anför bland annat följande.

Vid veckoskiftena äro förhållandena i icke ringa utsträckning desamma som tidigare, i vissa avseenden komplicerade genom förtäring av utminuterings-sprit före restaurangbesöket. Under veckans övriga dagar erbjuder folkrestaurangrörelsen som regel icke samma problem som tidigare. Publiken är emellertid även dessa dagar en annan än inom övriga restaurangavdelningar. Att folkrestaurangrörelsen alltjämt utgör den socialt sett ömtåligaste formen av restaurangrörelse framgår också av de talrika inskränkningar och begränsningar bolagen självmant påtagit sig i fråga om utskänkningen på dessa avdelningar. Inskränkningarna ha genomförts icke väsentligen på grund av företagsekonomiska överväganden utan särskilt med hänsyn tagen till ordning, nykterhet och trevnad på restaurangerna. Det torde icke rimligen kunna förväntas eller krävas, att enskilda utövare skola i samma omfattning taga hänsyn till allmänna intressen. Det torde icke heller vid fri konkurrens på folkrestaurangområdet, exempelvis i Stockholm, bli möjligt för det allmänna restaurangbolaget att ålägga sig motsvarande begränsningar. Bolaget vill därför, med den kännedom det har om uppgiftens natur, bestämt avråda — i varje fall för närvarande — från ett bifall till kommittéförslaget på denna punkt.

Sveriges nykterhetsvänners landsförbund finner inte skälen för slopande av folkrestaurangmonopolet övertygande. Förbundet yttrar vidare.

Det är angeläget påpeka, att ett aktgivande på vissa restaurangbesökarens dryckesvanor alltjämt är påkallat. Tillbörlig återhållsamhet i utskänkningen, där så erfordras, kan med sannolikhet påräknas endast på de restauranger, vars enskilda vinstintresse helt bortkopplats. 1956 års rusdrycksförsäljningsutredning föreslår i sitt nu aktuella betänkande kallat *Ändrade riktlinjer för rusdrycksförsäljningen*; vissa skärpta regler om utminuterings-sprit. Landsförbundet finner med anledning därav ytterligare anledning att påyrka ett bibehållande av folkrestaurangmonopolet. En skärpning i bl. a. kontrollen av missbrukarnas inköp i utminuteringsbutikerna kommer med säkerhet att medföra, att en betydande del av missbrukarklientelet söker förlägga en del av sin konsumtion till restaurangerna. I en sådan situation vore det olyckligt, om en uppmjukning beträffande folkrestaurangmonopolet kommit till stånd, då detta monopol tidigare visat sig ha gynnsamma verkningar. Ur nykterhetssynpunkt torde ingenting vara att vinna genom ett slopande av folkrestaurangmonopolet.

I stort sett efter samma linjer uttalar sig *Nationaltemplarorden*.

Även enligt *IOGT:s* uppfattning är det felaktigt att avskaffa folkrestaurangmonopolet. Då folkrestaurangerna fortfarande mer än andra restauranger besökes av grupper, som måste ägnas särskild uppmärksamhet ur nykterhetssynpunkt, anses det lämpligt, att dessa drives av de allmänna restaurangbolagen. I stället för att som kommittén föreslagit låta ensamrätten kvarstå, då det i särskilda fall är påkallat med hänsyn till nykterheten och ordningen, bör man enligt *IOGT* därför tills vidare bevara folkrestaurangmonopolet för de statliga bolagen men undersöka vilka eventuella jämkningar i förhållandet mellan folkrestauranger och andra restauranger, som kan vara motiverade med hänsyn till de förändrade förhållandena.

Kommitténs förslag om slopandet av de nuvarande måltidsprisbestämmelserna har i flertalet yttranden icke föranlett närmare kommentar.

Svenska turisttrafikförbundet tillstyrker förslaget och anser det vara ett steg i rätt riktning i avvaktan på ställningstagandet till frågan om måltidstvångets bibehållande överhuvudtaget.

Kommittéförslaget avstyrkes av kontrollstyrelsen, statskontoret och Svenska nykterhetsvårdsförbundet.

Kontrollstyrelsen och *statskontoret* framhåller, att dylika minimiprisbestämmelser är nödvändiga så länge måltidstvånget kvarstår.

Svenska nykterhetsvårdsförbundet anför följande.

Förslaget att avskaffa varje prisgräns för måltid, som berättigar till för-
tärning av spritdrycker, synes i realiteten innebära att man avskaffar måltidstvånget. Det torde icke vara möjligt i detta sammanhang att knyta någon annan definition till begreppet måltid än angivande av en undre prisgräns. Det kan ifrågasättas om kommittén avsett en så vittgående omläggning, som dess förslag innebär, och det synes i alla händelser vara felaktigt att genomföra en sådan, innan resultatet av försöksverksamheten med måltidsfri utskänkning föreligger. Ett motiv för ändringen, att i kontrollstyrelsens cirkulär angivna måltidspriser i regel ligga under de av restauranterna faktiskt uttagna måltidspriserna, kan lätt undanröjas. Ett annat i sammanhanget framfört motiv är, att minimipriser bidra till att konservera begreppet restriktionsrätt, vilket icke kan vara till gagn för den ordning, nykterhet och trevnad, som enligt den nya rusdryckslagstiftningen skall karakterisera förhållandena på en välskött spritrestaurant. De nykterhetsvårdande myndigheterna nödgas emellertid taga hänsyn jämväl till de restauranter, som icke helt motsvara den nya lagstiftningens intentioner. Det vill synas som om restriktioner främst behövas för denna kategori och det förefaller som om måltidstvånget därvid fyller en icke oviktig uppgift. Även i detta sammanhang anser sig förbundet böra fästa uppmärksamheten vid att en väntad, mera restriktiv butiksförsäljning, kommer att öka restauranternas försäljning till missbrukare.

Departementschefen

Den nuvarande ensamrätten för de allmänna restaurangföretagen att bedriva spritutskänkning på restauranger i den lägsta prisklassen, s. k. folkrestauranger, bygger — såsom utskänkingsvinstkommittén framhåller — på sociala och nykterhetspolitiska förhållanden som numera i stort sett försvunnit. Utvecklingen har — inte minst som en följd av erkännansvärda insatser från de allmänna restaurangföretagens sida — lett därhän, att skillnaden mellan folkrestauranger och andra restauranger blivit allt mindre framträdande. Såsom centralbolaget påpekat kan visserligen utskänkningsrätten i vissa fall, med hänsyn till läge och kundkrets, även i fortsättningen förväntas medföra särskilda problem från nykterhetssynpunkt. Kommitténs förslag innebär emellertid, att de allmänna restaurangföretagen såtillvida får behålla sin särställning att utskänkingsrätten skall förbehållas dessa företag, när så av särskilda skäl finnes påkallat till främjande av nykterhet eller ordning. Härigenom skapas garantier för att de nyss antydda problemen blir vederbörligen beaktade. Jag biträder därför kommitténs förslag. Härvid utgår jag ifrån att de allmänna restaurangföretagen framdeles be-

driver sin verksamhet med samma nykterhetspolitiska och sociala målsättning som hittills.

Kommitténs förslag att slopa måltidsprisbestämmelserna kan jag där-
emot icke tillstyrka. På av kontrollstyrelsen och statskontoret anförda skäl
synes dylika bestämmelser nödvändiga så länge måltidstvånget bibehålles.
Det bör emellertid ankomma på kontrollstyrelsen att vidtaga de ändringar
i prisbestämmelserna som föranledes av folkrestaurangmonopolets avskaf-
fande. Den ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen som påkallas av sist-
nämnda åtgärd torde få anmälas i samband med de ändringar i förordningen
som föreslagits av 1956 års rusdrycksförsäljningsutredning.

Ersättningen för utskänkning av spritdrycker

Kommittén

Kommitténs förslag i fråga om regleringen av restaurangföretagens in-
komster av spritdryckutskänkning innebär att det s. k. vinstkvantitets-
systemet och nedskrivningen av restauratörvinsterna inom ramen för detta slo-
pas. I stället förordas en rörlig ersättning med viss procent av utskänkings-
priset.

För samtliga utskänkingsrättigheter utom trafikutskänkning och tillfäl-
lig utskänkning till slutna sällskap enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförord-
ningen föreslås en ersättning med 12 procent av utskänkingspriset — mot-
svarande cirka 20 procent av utminuteringspriset — vid den kostnads- och
prisnivå som förelåg vid utgången av tredje kvartalet 1956. För trafikut-
skänkning och tillfällig utskänkning enligt 33 § förordas en ersättning på
6 procent av utskänkingspriset, jämte för restauratörerna gällande parti-
handelsrabatt.

Då fråga icke är om trafikutskänkning eller tillfällig utskänkning enligt
33 § föreslås ersättningens storlek bli begränsad på visst sätt i relation till
omsättningen av andra varor. I sådant hänseende har kommittén med ut-
gångspunkt från de under oktrojåret 1955/56 rådande förhållandena funnit
skäligt att gränsen för den spritomsättning, varå utskänkingsersättning får
utgå, sättes då spritomsättningens värde icke överstiger 30 procent av det
sammanlagda värdet på omsättningen av spritdrycker, mat, alkoholfria dryc-
ker och öl. Dock bör vid bestämmandet av den sistnämnda summan icke i
något fall inräknas värdet av den spritdrycksomsättning som överstiger
värdet av omsättningen av mat, alkoholfria drycker och öl.

Ersättning bör enligt kommittén utgå efter samma grunder för såväl all-
männa som enskilda restaurangföretag och oberoende av om måltidsfri ut-
skänkning förekommer eller icke. Ansvaret och kostnaderna för ordnings-
vakthållningen vid de allmänna företagen, som nu ligger på systembolaget,
förutsattes komma att övertagas av restaurangbolagen själva.

Såväl ersättningarna som ersättningsgränsen föreslås indexreglerade i viss

ordning så att de kommer att anpassas till framtida prisförändringar på spritdrycker respektive mat m. m. liksom också till de förskjutningar i kostnadsläget som kan inträffa.

De nya bestämmelserna avses i princip skola träda i kraft den 1 oktober 1957. För att underlätta övergången till den nya ordningen föreslår kommittén emellertid på ett par punkter särskilda bestämmelser för de första fem åren.

Vad beträffar de allmänna restaurangbolagen har kommittén — såsom framgått av det föregående — förutsatt att bolagens kostnader för ordningsvakter framdeles skall täckas av de föreslagna ersättningarna för utskänkning av spritdrycker. Denna kostnadsposts storlek i förening med den betydande omsättningsminskningen på folkrestaurangerna måste emellertid, framhåller kommittén, medföra svårigheter för de allmänna restaurangbolagen att omedelbart anpassa behovet av ordningsvakter till de förändrade förhållandena. Kommittén har därför funnit det skäligt att ifrågavarande kostnader, vilka efter 1956 års lönenivå beräknas till 2,18 miljoner kronor, lägges till grund för utgivande av en särskild tilläggsersättning under femårsperioden på så sätt att beloppet successivt nedsättes och helt bortfaller från och med den 1 oktober 1962.

Vad angår de enskilda restaurangerna kan man enligt kommittén icke bortse från att övergångssvårigheter — på grund av de stora ojämnheter som uppstått under den gångna vinstnedskrivningsperioden — kan uppkomma för de enskilda restauranger som får vidkännas minskade bruttovinster på spritdrycker. Även härvidlag förordas särskilda övergångsbestämmelser.

Dessa innebär att de restauranger som från den 1 oktober 1957 genom de nya ersättningsgrunderna får en lägre ersättning för spritutskänkningen än under tolv månadersperioden närmast före sagda datum under det första året icke skall vidkännas större minskning av ersättningen än som motsvarar en sjättedel av skillnaden. Under vart och ett av de följande fyra åren ökas den andel av ersättningsminskningen som restauratören har att bära med en sjättedel årligen, för att från och med det sjätte året (1/10 1962—30/9 1963) helt belasta restauratören.

Varje års ersättning enligt de nya grunderna skall därvid jämföras med basåret 1956/57 vid fastställandet av minskningens storlek. Restauratör som visst år innan övergångsperioden gått till ända inhämtat ersättningsminskningen eller del därav skall ej erhålla fyllnadsersättning respektive erhålla endast så stor del därav som utgör skillnaden mellan respektive års övergångsersättning och den genom förslaget erhållna ersättningen för spritutskänkningen. Ett följande år skall därvid avräkning icke ske mot tidigare år.

Ur motiveringen för kommitténs förslag torde här få återgivas följande.

En fortsatt nedskrivning på grundval av 1937 års beslut skulle enligt kommittén innebära att restaurangföretagen efter nedskrivningsperiodens slut såsom ersättning för utskänkningen av spritdrycker endast skulle er-

hålla en spillmånsersättning på 2 procent av utskänkingspriset varjämte de allmänna företagen skulle erhålla ersättning för sina kostnader för ordningsvakhållningen.

De allmänna företagen skulle sålunda inta en betydligt förmånligare ställning än de enskilda företagen, och en sådan ordning kan enligt kommittén inte förordas ur rättvisesynpunkt. Än viktigare är emellertid enligt kommitténs uppfattning, att restaurangföretagens inkomster enligt sådana grunder skulle bli alltför låga. En ersättning av denna storlek skulle efter dagens priser motsvara i genomsnitt 90 öre per liter. En dylik ersättning skulle täcka endast en mindre del av de med utskänkningen förenade personalsärkostnaderna. Även om man tar i betraktande de indirekta fördelar restaurangföretagen har på grund av själva utskänkingsrättigheten, finner kommittén en sådan ersättning med beaktade av såväl nykterhetspolitiska synpunkter som företagsekonomiska skäl alltför låg.

Kommittén har därför ansett sig böra överväga olika möjligheter att avväga en rimlig ersättning för spritdrycksutskänkningen. För en lösning av problemet erbjuder sig, enligt kommittén, två huvudvägar. Den ena skulle innebära, att ersättningen efter vissa grunder bestämmes särskilt för varje restaurang. Enligt den andra skulle vissa allmänna grunder — lika för alla företag — fastställas för beräkning av ersättningens storlek.

Att bestämma ersättningen särskilt för varje företag för sig har kommittén emellertid funnit olämpligt. I sådant hänseende anföres i huvudsak följande.

Om ersättning för utskänkningen skall bestämmas för varje företag för sig kan detta — som departementschefen i direktiven ifrågasatt — ske genom att viss del av kostnaderna, antingen efter särskild redovisning eller efter schablonmässig beräkning, täckes. Därest någon mer betydande del av kostnaderna avses bli täckt måste en given förutsättning härför enligt kommitténs mening dock vara att ersättningens storlek på något sätt begränsas så att restauratorerna icke får intresse av ökad utskänkning.

En ordning som den nu skisserade synes emellertid otänkbar redan av den anledningen att den skulle innebära alltför stora administrativa svårigheter för de berörda myndigheterna och dessutom icke gå att tillämpa på ett rättvist sätt varjämte den skulle kunna eliminera företagarnas intresse för att hålla kostnaderna nere.

En annan väg skulle vara att efter särskild prövning bestämma ett fast ersättningsbelopp för varje företag, vilket sedermera kunde regleras efter förändringar i kostnadsnivån, exempelvis på grundval av ett löneindex. En sådan ordning skulle ha den nykterhetspolitiska fördelen att ersättningens storlek icke framdeles skulle sammanhånga med utskänkningens omfattning. Kommittén har emellertid av flera skäl — men främst på grund av att subjektiva värderingar till stor del måste bli avgörande i de enskilda fallen — ansett sig icke kunna förorda en sådan lösning. En rättvis och lika bedömning av de olika företagens förhållanden kan uppenbarligen icke på detta sätt uppnås. Svårigheterna skulle bli ännu större än de som uppstått vid tillämpningen av vinstkvantitetssystemet.

Enligt kommitténs mening synes en rimlig lösning av ersättningsfrågan kunna komma till stånd endast genom fastställande av generella och för alla

företag lika normer såsom grund för ersättningens beräkning. Härvidlag torde det emellertid enligt kommittén vara nödvändigt att på något sätt anknyta till matomsättningen, då restauratörerna annars skulle få ett alltför starkt ekonomiskt intresse av ökad utskänkning. Detta har också — erinras det — framhållits i de för utredningen meddelade direktiven. Andra vägar — exempelvis att låta ersättningens storlek bli beroende av spritkonsumtionen per gäst eller dylikt — är nämligen av praktiska skäl uteslutna.

Efter prövning av olika möjligheter har kommittén funnit lämpligast att låta ersättningens storlek bli beroende av utskänkningens omfattning knuten till matomsättningens storlek på så sätt, att en ur nykterhetssynpunkt sämre relation mellan spritomsättning och matomsättning skulle ge en mindre ersättning. I sådant hänseende har föreslagits att ersättningen skall utgå med viss procent av spritutskänkningens värde i den mån detta icke överstiger viss andel av det sammanlagda värdet av omsättningen av spritdrycker samt mat, alkoholfria drycker och öl. För den del av spritutskänkningen som överstiger denna gräns skulle ingen ersättning utgå. Härigenom skulle ersättningen komma att utgå med maximalt procenttal för restauranger där spritutskänkningen är relativt måttlig i förhållande till omsättningen av mat, alkoholfria drycker och öl men successivt sjunka i den mån relationen blir mindre fördelaktig. Förslaget kommenteras närmare på följande sätt.

Syftet med den ifrågasatta begränsningen av ersättningens storlek är givetvis att främja utvecklingen mot ett läge där spritdryckskonsumtionen på restaurangerna får en relativt måttlig betydelse jämförd med konsumtionen i övrigt. Uppenbart är emellertid att en sådan anordning — vare sig man väljer den ena eller den andra av de förut skisserade metoderna — också kan ha verkningar som icke är önskvärda. Främst måste här beaktas den från företag till företag skiftande prisnivån för andra varor än rusdrycker. En relativt låg prissättning på dessa varor hos ett företag kan ställa detta i en mindre förmånlig position än ett företag som har relativt höga priser. Prisen på de berörda varorna kan sammanhånga med flera förhållanden. En relativt låg prissättning kan sålunda bero på förhållandevis låg standard i fråga om lokaler och allmän service, på att det är relativt enkla varor som tillhandahålles eller på en medveten lågprispolitik från företagarens sida. De två förstnämnda fallen torde emellertid icke erbjuda några allvarligare svårigheter. På dessa företag kommer nämligen kostnaderna för utskänkningen — som visas av de av kommittén företagna särkostnadsundersökningarna — att vara lägre, varför en mindre ersättning är motiverad. Skillnaden i ersättningshänseende mellan ifrågavarande restauranger och andra företag med högre standard blir dock över huvud taget relativt obetydlig, med hänsyn till att även det genomsnittliga utskänkingspriset på spritdryckerna regelmässigt är lägre hos de förra än hos de senare. Någon större möjlighet att höja priserna på mat, alkoholfria drycker och öl i syfte att minska spritdrycksomsättningens andel av omsättningsvärdet och sålunda erhålla förmånligare ersättning för utskänkningen torde sålunda icke föreligga i dessa fall.

Det egentliga problemet — vilket som förut antytts endast uppkommer i de fall ett företag har så ogynnsamma relationer mellan spritdrycker och övriga varor att man icke får någon ersättning alls för viss del av sin sprit-

utskänkning — synes vara att företaget som för en medveten lågprispolitik när det gäller mat och alkoholfria drycker skulle kunna tänkas sträva efter att genom prishöjning på dessa varor förbättra sin ersättning för spritutskänknings. Problemet synes emellertid icke heller i dessa fall vara av den storleksordning att det utgör något hinder för att ersättningens storlek begränsas på sätt nu ifrågasatts. Den maximala ersättningen för utskänkningsen måste nämligen under alla förhållanden vara relativt begränsad. Detta innebär i sin tur, att även en relativt betydande prishöjning på mat och alkoholfria drycker kan medföra endast en obetydlig förbättring i ersättningen för utskänkningsen för ett företag vars ersättning begränsas av omsättningstaket. En tioprocentig prishöjning på de berörda varorna skulle sålunda vid en ersättningsnivå, som i genomsnitt motsvarar den nuvarande, icke i något fall kunna medföra en ökad inkomst av spritutskänkningsen på mer än drygt 1 000 kronor vid restauranger med en sammanlagd årsomsättning av spritdrycker, mat, alkoholfria drycker och öl på en halv miljon kronor. Mot denna begränsade fördel måste företagaren uppenbarligen väga de nackdelar, som åtgärden kan medföra, bland annat genom risk för minskad gästfrekvens eller minskad matomsättning, som f. ö. i ersättningshänseende skulle ge motsatt effekt. Avsevärt större fördelar skulle stå att vinna för restauratören genom höjd matomsättning och förbättrad relation med mindre spritdrycksutskänkning och högre annan omsättning. Över huvud taget torde det icke finnas anledning antaga att restauratörerna i nämnvärd utsträckning vidtar åtgärder i antydd riktning.

Kommittén har närmare undersökt spritdrycksutskänknings andel av den sammanlagda omsättningen exklusive vin, starköl och tobak försäljningsåret 1955/56. Resultatet sammanfattas på följande sätt.

Av sammanställningen, som visar den värdemässiga men ej den kvantitativa fördelningen, framgår att restauranger av högre klass, vare sig de tillhör allmänna eller enskilda företag, har en relativt mindre spritdrycksandel än restauranger i lägre prisklass, liksom enskilda restauranger i jämförelse med allmänna. Bland de allmänna A 2-restaurangerna hade 62 procent en spritdrycksandel understigande 30 procent av omsättningen av spritdrycker, mat och alkoholfria drycker. Ingen sådan avdelning hade en spritdrycksandel överstigande 50 procent. Av restauranger i prisklass B 1 och B 2 hade 9 procent en spritdrycksandel understigande 30 procent, 26 procent en andel mellan 30 och 40 procent och 65 procent en andel överstigande 40 procent. Bland B 3-restaurangerna övervägde än mer avdelningarna med hög spritdrycksandel. 5 procent av dessa låg under 30 procent, 12 procent mellan 30 och 40 procent, 36 procent mellan 40 och 50 procent och inte mindre än 47 procent av dessa avdelningar mellan 50 och 60 procent i andel för spritdrycker av den sammanlagda omsättningen exklusive vin, starköl och tobak. Hos de enskilda företagen hade ingen restaurang en spritdrycksandel överstigande 50 procent.

Flertalet enskilda företag hade en spritdrycksandel understigande 30 procent. Av A 1-restaurangerna hade hela 91 procent en spritdrycksandel understigande 30 procent. Återstoden låg mellan 30 och 40 procent. Av A 2-restaurangerna hade 63 procent en spritdrycksandel understigande 30 procent, 32 procent en spritdrycksandel mellan 30 och 40 procent och 5 procent mellan 40 och 50 procent. Av de enskilda B-restaurangerna hade 68 procent en spritdrycksandel understigande 30 procent av den på ovan angivet sätt beräknade omsättningen, medan för 19 procent av dessa restauranger andelen låg mellan 30 och 40 procent och för 13 procent mellan 40 och 50 procent.

För fastställande av en gräns för ersättningen på sätt nu angivits finns, framhåller kommittén, uppenbarligen inga objektiva grunder att falla tillbaka på. Fixerandet av gränsen måste vara resultatet av en avvägning mellan nykterhetspolitiska och företagsekonomiska synpunkter. Om gränsen sättes för högt blir anordningens värde ur nykterhetssynpunkt ringa eller ingen, om den sättes för lågt kan de ekonomiska olägenheterna för många företag bli orimligt stora.

Med utgångspunkt från de under oktrojåret 1955/56 rådande förhållandena och från priserna vid slutet av tredje kvartalet 1956 har kommittén funnit skäligt att gränsen för den spritomsättning, varå utskänkningserättning får utgå, sättes så, att spritomsättningens värde icke får överstiga 30 procent av det sammanlagda värdet av omsättningen av spritdrycker, mat, alkoholfria drycker och öl. Dock bör vid bestämmandet av den sistnämnda summan icke i något fall inräknas värdet av den spritdrycksomsättning som överstiger värdet av omsättningen av mat, alkoholfria drycker och öl.

Den nu föreslagna regeln bör enligt kommittén även användas för restauranger där måltidsfri spritutskänkning enligt Kungl. Maj:ts medgivande förekommer eller framdeles kan förekomma. Företag, som har en gynnsam relation för spritomsättningen, får sålunda möjlighet att inom ramen för kommitténs förslag erhålla ersättning även för den måltidsfria spritutskänningen.

Kommitténs förslag i fråga om ersättningarnas storlek har främst utformats under hänsynstagande till två faktorer, nämligen dels det ekonomiska värde för restaurangföretagen som rusdrycksrättigheterna innebär och dels de med utskänningen förenade kostnaderna.

I fråga om utskänkingsrättigheternas ekonomiska värde erinrar kommittén till att börja med om att rätt till utskänkning kan erhållas först efter särskild prövning av myndigheterna. Syftet med denna prövning är att utskänkingsrättigheternas antal, i enlighet med lagstiftningens intentioner, skall hållas inom gränser, som ur nykterhetssynpunkt kan anses rimliga.

Resultatet har också, framhåller kommittén, inneburit en betydande stabilitet i antalet tillstånd, i synnerhet om detta antal ses i relation till folkmängden. Sålunda var i hela riket antalet fullständiga helårsrättigheter per en miljon invånare, bortsett från sådana som meddelats klubbar och slutna sällskap, till och med något mindre vid utgången av tredje kvartalet 1955 än år 1937 (73 resp. 74). Att genomsnittstalet för hela riket varit ytterst stabilt innebär emellertid icke att utvecklingen varit lika för städer och landsbygd. På grund av den betydande inflyttningen till städerna, har relationerna i förhållande till folkmängden utvecklats sig väsentligt olika. På landsbygden har sålunda antalet nyssnämnda rättigheter per en miljon invånare från 1937 till 1953 ökat med 81 procent medan utvecklingen i städerna — där det övervägande antalet rättigheter utövas — medfört en minskning med icke mindre än 37 procent.

Då det främsta uttrycket för det särskilda värde som ligger i utskänk-

ningsrättigheten är den förändring av gästfrekvensen och därmed av omsättningen av mat och andra vinstgivande varuslag, som restaurangföretaget får i och med rätten till utskänkning, har kommittén ansett det vara särskilt värdefullt att få detta siffermässigt belyst. Kommitténs undersökningar ger vid handen, att tillstånd att utskänka spritdrycker till allmänheten visat sig medföra en kraftig ökning av matomsättningen under det första året efter tillståndets erhållande eller med icke mindre än mellan 50 och 100 procent i jämförbart penningvärde. Variationerna synes främst betingade av huruvida utskänkningstillstånd för vin redan tidigare förekommit. Om fullständiga rättigheter erhöles på en gång blev omsättningsökningen sålunda större, medan en övergång från enbart vin till fullständiga rättigheter gav en mindre ökning. Undersökningen visar också att den sålunda ökade omsättningen kvarstannar på den högre nivån.

De sålunda påpekade indirekta fördelarna av utskänkingsrättigheterna har — påpekas det — under senare år tenderat att stiga dels genom begränsningen i antalet utskänkingsrättigheter dels på grund av den med levnadsstandarden stigande efterfrågan på restaurangföretagens tjänster. I de nu berörda förhållandena har efter den 1 oktober 1955 enligt kommittén någon mera väsentlig förändring icke inträtt. Härom anföres följande.

Frågan kan naturligtvis uppställas om nu avgivna omdömen är giltiga också efter den nya rusdryckslagstiftningens genomförande, med de ändrade förutsättningar för restaurangföretagens verksamhet som detta inneburit. I sådant hänseende bör i första hand påpekas, att utskänkingsrättighetens indirekta värde självfallet varierar från tid till annan, beroende på det allmänna konjunkturläget, prisförhållanden och andra omständigheter. Att vissa förskjutningar inträffat i samband med övergången till den nya ordningen måste därför anses helt naturligt. Kommittén har emellertid genom sina undersökningar konstaterat att någon mera väsentlig förändring icke har inträtt i omsättningen av mat och andra vinstgivande varuslag. En avvikelse från denna generella tendens föreligger dock för de allmänna företagens folkrestauranger, där en stark minskning inträtt. De enskilda företagen har icke fått någon minskning i sin totala matomsättning och inom den enskilda sektorns olika prisklasser är det endast B-restaurangerna som har en något ogynnsam utveckling. Dessa företag svarar emellertid för en mycket liten del av den totala omsättningen inom den enskilda sektorn.

I sammanhanget bör slutligen icke förbises att de ekonomiska förutsättningarna för restaurangernas verksamhet på lång sikt måste komma att ytterligare förbättras, med fortsatt stigande levnadsstandard och ökade ekonomiska möjligheter till restaurangbesök för allt vidare folkgrupper.

Vad beträffar de med utskänkningen förenade kostnaderna har kommittén med hjälp av företagsekonomisk expertis företagit en särskild undersökning rörande restaurangföretagens kostnader och intäkter redovisningsåret 1953. I vad avser undersökningens utförande och resultat torde få hänvisas till betänkandet s. 127—144. Här må endast återges kommitténs sammanfattande synpunkter på frågan om vilka kostnader som bör ersättas genom intäkter på utskänkningen av rusdrycker.

Den fråga som därvid först uppkommer är vilka kostnader som det kan komma i fråga att ersättning helt eller delvis skall täcka. Man kan därvid lämpligen skilja mellan s. k. särkostnader och samkostnader. De förra kan definieras som de särskilda kostnader som skulle bortfalla om utskänkningen av rusdrycker slopades, respektive de kostnader som skulle tillkomma om rusdrycksutskänkning infördes. De ifrågavarande kostnaderna kan också anges som den merkostnad som utskänkningen åsamkar de olika restaurangföretagen. Bokföringsmässigt kan givetvis också samkostnader hänföras till utskänkningen, dvs. närmast en viss skälig andel av de för hela företaget gemensamma kostnader som förekommer, vare sig rätt till utskänkning föreligger eller icke. Någon anledning att ta de senare kostnaderna i betraktande har emellertid kommittén icke ansett föreligga. I den mån en del av dessa kostnader över huvud taget kan höra ihop med utskänkningen, måste de anses bära bäras av den indirekta förmån i form av ökad omsättning som följer med rätten till utskänkning.

Särkostnaderna för utskänkningen kan i första hand uppdelas på kostnader för personalens arbete — personalsärkostnader och de utgifter i övrigt som kan betraktas som särkostnader för utskänkningen. Vad beträffar personalsärkostnaderna kan dessa — såsom också gjorts vid den särkostnadsundersökning kommittén företagit — lämpligen indelas i fyra grupper med hänsyn till den personalkategori det är fråga om. Den första omfattar företagsledning och central förvaltning samt kontorspersonal m. m., den andra lagermästare, diversearbetare, diskpersonal, husfruar och husfrubiträden och den tredje kassörskor, kassabiträden, matsalslärningar, barmästare och serveringspersonal. Den fjärde slutligen omfattar endast hovmästare. Genomsnittligt omfattar personalsärkostnaderna fyra femtedelar och övriga särkostnader en femtedel av särkostnaderna för utskänkningen. Av personalsärkostnaderna utgör särkostnaderna för hovmästare i genomsnitt för samtliga företag 20 procent, varvid dock är att märka att mycket stora variationer förekommer från företag till företag.

Såsom förut berörts har kommittén uttalat att den framtida ersättningen bör vara sådan, att någon egentlig vinst icke uppkommer, i varje fall icke på utskänkningen av de alkoholstarkare rusdryckerna. Ersättningen för utskänkning av de olika dryckerna bör vidare inbördes vara så avvägd, att restauratörerna får intresse av att främja en övergång från alkoholstarkare till alkoholsvagare rusdrycker. Den bör dessutom utformas så att den tar hänsyn till förändringar i omsättning och kostnader samt verkar rättvist företagen emellan. Från dessa utgångspunkter och under hänsynstagande till det ekonomiska värde själva utskänkingsrättigheten innefattar har kommittén funnit, att den sammanlagda ersättningen för utskänkning av spritdrycker och vin i stort sett bör täcka samtliga särkostnader för utskänkningen, med undantag för den del därav som belöper sig på hovmästare. Vad beträffar kostnaden för hovmästare anmärkes, att denna intimt sammanhänger med den allmänna service restaurangen lämnar och med företagets standard över huvud. Kostnader av denna art, som i själva verket återspeglar de indirekta fördelar som följer med utskänkingsrättigheten, bör icke täckas genom direkta inkomster på utskänkningen. Någon anledning att ta hänsyn till hovmästarkostnaden föreligger således enligt kommitténs mening icke.

Vid avvägningen av kostnadsersättningarnas och vinstmarginalernas storlek har kommittén sålunda i huvudsak tagit hänsyn endast till de med utskänkningen förenade särkostnaderna. Någon anledning att i detta sammanhang beakta också lönsamhetsläget i stort för den berörda delen av restaurangnäringen anser kommittén icke föreligga.

Det nu berörda spørsmålet togs upp till ingående behandling på ett tidigt stadium i kommitténs arbete. Härvidlag kom det att stå klart för kommittén att en sådan undersökning av framför allt den enskilda näringens företag skulle stöta på utomordentliga svårigheter. Kommittén pekar sålunda på sådana faktorer som äganderättsförhållanden, näringens struktur, ofullständighet i bokföringen, kombination av hotell- och restaurangrörelse, goodwillfrågor m. m. Det väsentliga skälet till att någon lönsamhetsundersökning icke företogs var emellertid att något annat tänkbart alternativ till en fortsatt vinstavveckling icke kunde anses föreligga, än att — såsom i direktiven framhållits — vissa kostnader i samband med utskänkningen skulle täckas.

De nya förhållanden som föreligger efter den 1 oktober 1955 innebär enligt kommittén icke sådana förändringar i företagets förhållanden, att det på grund härav kan anses nödvändigt att göra en lönsamhetsundersökning. Resultatet av en sådan undersökning skulle i och för sig enligt kommitténs mening kunna påverka ställningstagandet i fråga om ersättningens storlek. Kommittén anför i huvudsak följande.

Två omständigheter är därvid i första hand av betydelse. Dessa är:

a) Hur stor den del av totalomsättningen är, för vilken prissättningen är fri, och om denna minskat starkt i kronor räknat.

b) I vilken relation den föreslagna ersättningen på rusdrycker (sprit och vin) står, dels till tidigare inkomster på dessa varor och dels i förhållande till tidigare kvantiteter och de kvantiteter, för vilka den nu skall gälla.

I avseende på det först angivna spørsmålet må anföras följande. De allmänna företagen har en helt annan omsättningsutveckling och — helt naturligt av denna anledning — stora anpassningssvårigheter i ekonomiskt hänseende. Folkrestaurangerna, vilka svarar för huvuddelen av omsättningen, hade en betydande minskning icke blott i försäljningen av rusdrycker utan en i det närmaste lika stor minskning i försäljningen av vinstgivande varor, eller med 32 procent.

I fråga om de enskilda företagen kan däremot konstateras, att dessa efter den 1 oktober 1955 genomsnittligt sett klarat sig förvånansvärt bra. Underlaget för den i prissättningshänseende fria delen av omsättningen har, enligt vad kommitténs undersökningar visat, icke försämrats i nämnvärd grad och utgjorde under våren 1956 vid enskilda restauranger, tillhörande prisklasserna A 1, A 2 respektive B, 66,2, 64,6 respektive 61,8 procent av den totala omsättningen.

När det gäller rusdryckerna, blir företagen för sina inkomster beroende av de ersättningar och marginaler, som kommer att erhållas, men av stor betydelse för möjligheterna till inkomstökning blir exempelvis de prisrelationer, som i framtiden kommer att föreligga mellan sprit och vin. Utöver den i samband med prissänkningen på lättvin och starkvin samt slopande av utskänkningsskatten på starkvin beräknade ökningen i vinförsäljningen, kommer ytterligare omsättningsökning på viner att kunna påräknas genom

att vinpriserna icke höjts i samband med den prishöjning på spritdrycker, som skedde den 5 november 1956.

I övergångsskedet kommer de föreslagna nya ersättningsnormerna att ge de enskilda företagen en inkomst på de prisreglerade rusdryckerna exklusive starköl som — med beaktande av beräknad ökning av vinomsättningen och den utjämningsandel som erhålles på spritdryckerna — blir i det närmaste lika stor som 1953 års inkomster. Därtill kommer att detta erhålles på en med cirka 16 procent minskad kvantitet.

Om i förhållande till kvantiteten motsvarande minskning av kostnaderna erhöles, borde jämförelsetalet för ersättningen i förhållande till 1953 års inkomst reduceras motsvarande eller med 3,0 miljoner kronor. Detta kan icke påräknas, men å andra sidan stiger ersättningen — exempelvis vid ökad vinomsättning — utan att kostnaderna i motsvarande grad ökar. (Mellan 1953 och 1955 ökade vinförsäljningen med 25 procent.)

Med vad sålunda anförts har för de enskilda företagen enligt kommitténs mening påvisats *dels* att motiven för en lönsamhetsundersökning av dessa företag ej kan anses ha blivit starkare efter den 1 oktober 1955 än de var då kommittén på sin tid beslöt att avstå från en sådan, *dels* att underlaget för fri prissättning å andra varor än rusdrycker ej försämrats och *dels* att de föreslagna ersättningsgrunderna ger en ökad inkomst per liter i jämförelse med kostnader och kvantiteter än vad man hade år 1953.

De allmänna företagen får enligt kommitténs förslag — som för deras del kombineras med förslag om hävande av det s. k. folkrestaurangmonopolet — ersättning efter samma grunder som de enskilda. Även om svårigheterna för de allmänna bolagen torde bli stora under en övergångstid, kan dessa enligt kommittén ej lösas ersättningsvägen. Det är, framhåller man, i huvudsak en fråga om en anpassning och omläggning av verksamheten när det gäller folkrestaurangerna. Utöver de sålunda anförda omständigheterna framhåller kommittén, att resultatet av en lönsamhetsundersökning över huvud knappast skulle kunna inverka på ställningstagandet till ersättningsfrågorna. Kommittén anför följande.

I princip skulle utfallet — vilket det nu än skulle bli — av en lönsamhetsundersökning knappast kunna påverka ställningstagandet till den uppgift kommittén satts att lösa, nämligen i vad mån det kan vara berättigt ur allmän synpunkt, att på längre sikt restaurangerna erhåller täckning av kostnaderna för utskänkningen genom särskild ersättning. Resultatet av en lönsamhetsundersökning skulle överhuvudtaget kunna inverka endast på så sätt, att man kunde säga sig, att en större del av särkostnaderna skulle täckas genom ersättning i den mån det allmänna lönsamhetsläget var dåligt. Kommitténs förslag innebär emellertid, att samtliga personalsärkostnader exklusive kostnaderna för hovmästare genomsnittligt sett kommer att täckas under alla omständigheter. För en stor del av restaurangföretagen kommer därjämte i väsentlig mån även övriga särkostnader att täckas.

Frågan om även andra än de nyss berörda särkostnaderna bör täckas genom särskild ersättning kan icke gärna i någon större grad bli beroende på lönsamhetsläget, då här en rad andra väsentliga synpunkter måste komma in. Sålunda måste hänsyn tagas till själva utskänkingsrättighetens ekonomiska värde — som kommittén i enlighet med direktiven har att taga i beaktande. I den mån man skall täcka en ändå större del av särkostnaderna kommer man dessutom i konflikt med den i direktiven understrukna syn-

punkten, att ersättningen icke får bli sådan att intresset för ökad utskänkning stimuleras.

Vid avvägningen av ersättningarnas storlek har kommittén — såsom förut nämnts — utgått från att restauratörernas sammanlagda inkomster av utskänkningen av spritdrycker och vin i det närmaste skall täcka särkostnaderna för utskänkningen med undantag för vad som hänför sig till hovmästare.

Vad beträffar beräkningen av särkostnaderna har kommittén baserat denna på undersökningen rörande 1953 års kostnader samt räknat upp de därvid erhållna beloppen till 1956 års nivå på grundval av löneindex för manliga livsmedelsarbetare såvitt avser personalsärkostnaderna och på grundval av konsumentprisindex såvitt avser övriga särkostnader. I enlighet härmed skulle de allmänna restaurangernas samtliga särkostnader belöpa sig till 8,4 miljoner kronor eller 4 kronor 70 öre per liter. Om man frånräknar hovmästarkostnaden skulle motsvarande belopp uppgå till 7,6 miljoner kronor respektive 4 kronor 24 öre. För de enskilda företagen skulle de totala särkostnaderna uppgå till 22,5 miljoner kronor eller 7 kronor 9 öre per liter och särkostnaderna exklusive hovmästarkostnaden till 18,4 miljoner kronor eller 5 kronor 79 öre per liter.

Vid beräkningen av restauratörernas inkomster har kommittén utgått från den utskänkingsvolym för spritdrycker som gäller försäljningsåret 1955/56 men kalkylerat med en viss ökning av utskänkingsvolymen för viner med hänsyn till de prissänkningar som skulle ske om kommitténs förslag om maximiprisreglering genomfördes. Volymökningen uppskattas för de enskilda företagens del till i genomsnitt 11 procent, för de allmänna företagens till 2 procent. Enligt kalkylen skulle de allmänna företagens inkomster av spritdrycksutskänkningen — med hänsyn tagen till den föreslagna ersättningsgränsen — efter övergångsperioden uppgå till 4,8 miljoner kronor eller 3 kronor per liter mot för närvarande 3,4 miljoner kronor respektive 2 kronor 14 öre. Inkomsterna av utskänkningen inklusive vinerna skulle uppgå till 6,1 miljoner kronor eller 3 kronor 38 öre mot för närvarande 4,3 miljoner kronor respektive 2 kronor 40 öre.

De enskilda företagens inkomster av spritdrycksutskänkningen skulle enligt kalkylen uppgå till 8,6 miljoner kronor eller 4 kronor 61 öre per liter. Dessa företags motsvarande inkomster 1955/56 beräknas till 7,7 miljoner kronor eller 4 kronor 14 öre per liter. Den sammanlagda inkomsten på spritdrycker och viner uppskattas bli 18,4 miljoner kronor enligt kommitténs förslag, motsvarande 5 kronor 53 öre per liter. Inkomsten 1955/56 uppges till 18,8 miljoner kronor eller 5 kronor 91 öre per liter. För närmare kommentarer till de nu redovisade kalkylerna torde här få hänvisas till betänkandet s. 211—229.

Reservanterna accepterar icke de av kommittémajoriteten föreslagna beräkningsgrunderna för utskänkningen. Sälunda menar man, att en lönsamhetsundersökning är nödvändig för att ersättningsfrågan skall

kunna bedömas på ett allsidigt och objektivt sätt. Den särkostnadsundersökning som lagts till grund för beräkningen anses icke tillräcklig. Om man emellertid skall ansluta ersättningen till särkostnaderna, bör i dessa inkluderas bland annat kostnaden för hovmästare. Reservanterna har gjort viss omräkning av kommitténs siffror och kommit fram till att särkostnaderna per liter skulle uppgå till genomsnittligt 8 kronor, för vilket belopp man önskar full täckning, motsvarande 28 procent av nuvarande utminuteringspris och närmare 35 procent av utminuteringspriset före höjningen i november 1956. Slutligen har reservanterna kritiserat reglerna för ersättningsbegränsningen och anser att densamma bör bestämmas till 40 procent av värdet av hela omsättningen, inklusive vin och starköl. Detta innebär att också värdet av den spritomsättning som överstiger värdet av övrig omsättning får medtagas vid gränsens fastställande.

Remissyttranden

Kommittéförslaget tillstyrkes eller lämnas utan erinran av länsstyrelsen i Kalmar län, länsnykterhetsnämnden i Östergötlands län, Kooperativa förbundet och Riksförbundet Landsbygdens folk.

Landsorganisationen rekommenderar största försiktighet vid bestämmandet av ersättnings storlek och kan i och för sig icke tillstyrka kommittémajoritetens förslag men föredrar likväl detta framför reservanternas längre gående yrkanden.

Av de i ärendet hörda nykterhetsorganisationerna förklarar flertalet att de helst skulle se att 1937 års vinststaveklingsplan fullföljdes men förordar i andra hand en ersättning på 8 procent av utskänkningspriset.

Överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Jämtlands och Västmanlands län, länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län, Svenska turisttrafikförbundet och Stockholms handelskammare hävdar att ersättningen tillmätts för snävt med hänsyn till de krav på restaurangbranschens bärkraft som måste ställas. För att närmare fastställa ersättnings storlek erfordras emellertid enligt dessa yttranden nya kostnads- och lönsamhetsundersökningar. Länsnykterhetsnämnden i Stockholms län önskar utan att närmare precisera sin ståndpunkt en bättre ersättning än enligt kommitténs förslag.

Länsstyrelserna i Kristianstads och Malmöhus län, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, Aktiebolaget Trafikrestauranger, Sveriges hotell- och restaurantförbund, Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund, Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger och Svenska turisthotellens riksförbund önskar i första hand, att en lönsamhetsundersökning företas innan ersättnings storlek fastställs, men ansluter sig i andra hand i huvudsak till reservanternas förslag om högre ersättning. Av de nu nämnda remissinstanserna yrkar dock Sveriges hotell- och restaurantförbund en något högre ersättning.

Kontrollstyrelsen och Nya systemaktiebolaget godtar i huvudsak kom-

mitténs beräkningsgrunder men föreslår att ersättningen höjes till omkring 25 procent av det utminuteringspris som gällde före de senast vidtagna pris-höjningarna.

Kooperativa förbundet anser att det av kommittén föreslagna nya systemet med statlig prissättning och en procentuell ersättning för kostnaderna för utskänkningsrättigheterna ger tillräckliga förutsättningar åt välskötta restaurangföretag att bedriva sin rörelse utan att i övervägande grad stödja den på spritutskänkningsrättigheterna. Förbundet understryker, att restaurangföretag med utskänkningsrättigheter enligt ekonomiskt betraktelsesätt är att anse som monopolföretag, och anför i övrigt följande.

De till Kooperativa förbundet anslutna lokala konsumtionsföreningarna har i stor utsträckning öppnat restauranger i rationella, prisbilliga och trivsamma former, vilka utan tvivel gjort en god insats till främjande av folknykterheten. Den verksamma konkurrens, som dessa, i större städer men även i tätorter på landsbygden, berett de med fullständiga spritutskänkningsrättigheter försedda restaurangerna på respektive orter, har också bidragit till att hålla måltidspriserna nere och att förmå de konkurrerande företagen att igångsätta en allmän rationalisering och kostnadsminskning. Det torde vara tämligen obestriddligt, att många av de med utskänkningsrättigheter arbetande restaurangerna — särskilt de med ensamrätt i en stad eller ett samhälle — ofta utnyttjat de särskilda lockelser till besök, som spriträttigheterna innebär, till att hålla onödigt höga måltidspriser, varigenom också eggelsen till kostnadsminskning och anpassning till moderna restaurangformer bortfallit. Genom den av kommittén föreslagna begränsningen av spritvinsten till måttliga belopp, dock sådana, att den inte motverkar en anpassning av här angiven art, torde strävandena till en sådan modernisering av restauranger och restaurangliv, som inte ser huvudmålet för ett restaurangbesök i själva spritförtäringen, komma att ytterligare främjas.

Den av utredningen föreslagna spritdryckersättningen synes enligt *Riksförbundet Landsbygdens folk* vara väl avvägd med hänsyn dels till nödvändigheten att inte på ett olämpligt sätt stimulera alkoholkonsumtionen och dels till värdet av att restaurangerna kan ges sådan standard, att de på ett för allmänheten tillfredsställande sätt fyller sin viktiga funktion.

Länsstyrelsen i Kalmar län erinrar om att utskänkningsrättigheterna i och för sig innefattar en förmån för innehavaren vid sidan av den direkta vinst, som åtföljer utskänkningsrättigheterna. Därest en revision av de nu gällande reglerna för utskänkningsrättigheternas avvecklande, på sätt i direktiven för kommittén uttalats, synes böra genomföras, har länsstyrelsen för sin del intet att invända mot kommitténs förslag i denna punkt.

Landsorganisationen uttalar inledningsvis, att det föreliggande betänkandet huvudsakligen utgör en näringspolitisk utredning. Organisationen har därför inte i detta sammanhang tagit upp någon nykterhetspolitisk diskussion utan utgår härvidlag från den bedömning som kommitténs majoritet gjort. Allmänt sett utgör lagstiftningen — framhålles det — en ram inom

vilken företagsamheten har att verka. Ur denna synpunkt är skillnaden mindre väsentlig om en lagstiftning, som anses försämrade lönsamheten för företagen, är av socialpolitisk eller nykterhetspolitisk karaktär. Företagen skulle ju också kunna begära kompensation för merkostnader, som anses förorsakade genom sociallagstiftning, men något sådant brukar inte förekomma. Landsorganisationen utvecklar sina allmänna synpunkter sålunda.

Frågan om ersättning åt restaurangnäringen för kostnader i samband med spritserveringen har också en arbetsmarknadspolitisk och allmänekonomisk aspekt. Svårigheterna för många restauranger har ökat till följd av minskad besöksfrekvens och omsättning sedan nyorienteringen av nykterhetspolitiken hösten 1955. Reservanterna menar nu att restaurangnäringen måste kompenseras härför med den motiveringen att särkostnaderna för spritserveringen — som stigit till följd av omsättningsminskning — »måste betraktas som fasta kostnader, vilka icke kunna anpassas efter den inträdda volymminskningen». Med hänsyn till att särkostnaderna enligt reservanternas egna beräkningar till mer än 80 % utgöres av personalkostnader (inkl. diskkostnader) är det emellertid här enligt vedertagen terminologi snarare fråga om rörliga kostnader. Det är uppenbart att personalstyrkan vid restauranger liksom inom varje annan näringsgren vid minskad omsättning på litet längre sikt inte bara kan utan också bör skäras ned och på rimliga villkor beredas annat arbete.

För att styrka behovet av bättre kompensation för restaurangnäringen än enligt majoritetens förslag yrkar reservanterna på en räntabilitetsundersökning avseende året 1/10 1955—30/9 1956, alltså den period som kännetecknas av betydande omsättningsminskning. Syftet med en sådan utredning kan endast vara att visa att näringen inte erhåller »rimlig» täckning för sina kostnader vid rådande efterfråge- och utbudsförhållanden. En sådan kostnadstäckning skulle emellertid göra det onödigt för näringen som helhet att skära ned sin kapacitet och sålunda anpassa denna till den lägre efterfrågan på spritrestaurangernas tjänster, som måhända även på längre sikt blir en konsekvens av övergången till fri utminuterung. Detta efterfrågebortfall kan visserligen så småningom komma att kompenseras av stigande efterfrågan genom t. ex. familjemåltider ute, vilket åtminstone inte enbart gäller spritrestauranger. Under överskådlig framtid har vi emellertid att räkna med en relativt svag efterfrågeutveckling på restaurangområdet.

LO vill här framhålla att det inte får anses åligga samhället att garantera en enskild näringsgren full sysselsättning och »normal» lönsamhet. Samhällets uppgift är i stället att sörja för att det finns ett tillräckligt stort totalantal arbetstillfällen, och det är därvid arbetsmarknadspolitikens uppgift att se till att arbetskraft inom tillbakagående eller stagnerande näringar beredes arbete på andra områden, vilket i sista hand gör det möjligt att skaffa arbetskraft för expanderande näringar.

Mot bakgrund av de sålunda anförda synpunkterna finner Landsorganisationen en offentlig lönsamhetsutredning för restaurangnäringen som underlag för stödåtgärder i och för sig onödig. Sådana undersökningar kan dock — påpekas det — ha sitt berättigande som ett led i åtgärder från samhällets sida för att åstadkomma en effektivisering inom vederbörande bransch. Vad beträffar frågan om ersättning för de med spritutskänkning förenade kostnaderna rekommenderar Landsorganisationen största försiktighet.

LO har inte funnit skäl att i detalj söka bedöma majoritetens förslag angående särkostnadsersättning. Det förefaller emellertid LO som om det skulle vara ologiskt att ge sådan ersättning samtidigt som man bibehåller utskänknings-skatten. Enligt reservanternas mening skulle ju borttagandet av skatten gynna restaurangföretagen avsevärt och på två vägar. Det skulle å ena sidan öka omsättningen — obetydligt enligt majoriteten, mer enligt reservanterna — och å andra sidan gynna restaurangerna i konkurrensen med »fria» festvåningar och liknande lokaler. Om man av nykterhetspolitiska skäl föredrar subventionsåtgärder framför att avskaffa utskänknings-skatten, kan man emellertid inte undslippa omfattande och osäkra räntabilitetsundersökningar för att söka konstatera om man ej subventionerar för mycket. LO kan med hänsyn härtill i och för sig inte tillstyrka majoritetens förslag till ersättning för särkostnader men föredrar likväl detta framför reservanternas längre gående förslag.

De i ärendet hörda nykterhetsorganisationerna understryker att de indirekta ekonomiska fördelar som tillföres restauratörerna genom utskänk-ningsrättigheternas monopolvärde måste beaktas vid avvägningen av ersätt-ningsens storlek. Då kommittén icke närmare utrett storleken av detta mo-nopolvärde, påyrkas i några av yttrandena en särskild lönsamhetsundersök-ning som skulle ge säkrare hållpunkter för ersättningsfrågans lösning. I ett par yttranden ifrågasattes införandet av särskilda licensavgifter för ut-skänkingsrättigheterna.

I nu berörda frågor uttalar *Nationaltemplarorden* i huvudsak följande.

Kommittén har visat, att denna omsättning av andra varor vid förvärvet av fullständiga rättigheter genomsnittligt sett fördubblas. Kommittén har emellertid inte ansett sig kunna göra en beräkning av den genom denna om-sättningsökning uppkomna vinstökningen och därigenom skapa en erforderlig grundval för jämförelse med de av kommittén beräknade särkostnaderna för utskänkningen. Det framgår emellertid som sannolikt att denna indirekta vinst — genomsnittligt sett — mer än väl uppväger nämnda särkostna-der. Är detta riktigt är den verkliga frågeställningen för en statsmakt, som är obenägen att även i fortsättningen skänka bort det ekonomiska utbyte av monopolkaraktär, som hittills blivit följderna av den av nykterhetspolitiska skäl vidtagna konkurrensbegränsningen, ingalunda att ge ersättning för en tjänst utan att påkalla ett monopolvinsten utjämnande vederlag för förmånen att utskänka spritdrycker. I åtskilliga länder förekommer också i detta syfte en särskild licensavgift. Föredömligt utformad har den varit i Belgien.

I samma mån, som antalet rusedrycksrestauranger icke är större, än vad som ur driftsekonomisk synpunkt är försvarligt, kommer dessa restauranger i sin konkurrens med restauranger utan rusedrycksutskänkning att vara till-försäkrade ett utpräglat försprång.

Härpå har erfarenheten också efter 1954 givit belägg. Nämnda års riksdag beslöt att ställa ett anslag på 500 000 kronor till förfogande för beviljande av understöd till inrättande av alkoholfria restauranger. Hittills har detta anslag icke till någon del tagits i anspråk, detta uppenbarligen därför, att konkurrensläget med spritrestaurangerna till följd av deras nyss berörda förmånsställning är alltför ogynnsamt. Denna sida av ersättningsspörsmålet har alldeles lämnats ur sikte av kommittén. Det är angeläget att den blir föremål för övervägande innan beslut fattas.

Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, IOGT och De kristna samfundens nykterhetsrörelse uttalar att de helst skulle se att vinstavvecklingen enligt 1937 års beslut fullföljdes. Därest så icke skulle anses lämpligt, tillstyrkes det av kommittén förordade systemet med den ändringen att ersättningen — med hänsyn till utskänkingsrättigheternas indirekta fördelar — sättes till högst 8 procent av utskänkingsvärdet vid den prisnivå som rådde den 1 oktober 1956.

I flertalet av de yttranden som i huvudsak går på kommittéreservanternas linje hävdas att utskänkingsrättigheternas *monopolvärde* — i varje fall till allra största delen — försvunnit efter restriktionssystemets slopande den 1 oktober 1955.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför sålunda följande.

Det förhållandet att spritdrycker sedan den 1 oktober 1955 kan köpas av praktiskt taget alla vuxna personer och i obegränsade kvantiteter har sålunda medfört, att ett viktigt motiv — för mången det viktigaste — till restaurangbesök numera bortfallit. Det måste vara uppenbart att detta i betydlig grad har inverkat på restaurangernas gästfrekvens och på omsättningen av vinstgivande försäljningsvaror. De undersökningar som kommittén företagit för att belysa omsättningsförhållandena och gästfrekvensen före och efter reformens genomförande och som tyder på motsatsen, synes icke böra tillmätas något avgörande bevisvärde i detta hänseende. Vidare har tillståndsrestaurangernas tidigare monopolställning när det gäller att utom hemmen anordna festligheter, där rusdrycker är avsedda att förtäras, länge varit rubbad genom förekomsten av talrika privata festvåningar och andra samlingslokaler, som åtager sig dylika arrangemang. Dylika tillställningar har efter spritens frisläppande i allt större omfattning kommit att förläggas till nyssnämnda slag av lokaler i stället för som tidigare till rusdrycksrestauranger. Genom tillkomsten av möjligheten för festvåningar etc. att enligt 33 § snabbt erhålla rätt till tillfällig utskänkning till slutna sällskap, har tillståndsrestaurangernas monopolställning ytterligare genombrutits, vilket för framtiden troligen kommer att få stor betydelse om planerade och här föreslagna åtgärder för denna utskänkingsforms popularisering genomföres. Den exklusivitet som tidigare varit karakteristisk för ett utskänkningstillstånd genom olika myndigheters särskilda prövning och genom kommunernas veto-rätt, har sålunda i viktiga avseenden eliminerats genom tillkomsten av 33 §. Vidare må här erinras om möjligheten att statsmakterna kan komma att besluta om måltidstvångets upphävande vid utskänkning av spritdrycker och starköl, varigenom ytterligare en betydelsefull del av ett utskänkings-tillstånds indirekta värde skulle försvinna. Av det anförda framgår, att ett utskänkningstillstånds värde visserligen är obestridligt för många restauranger, men att det finns omständigheter som bidrager till, att detta värde i vissa avseenden på senare tid undergått en betydande försämring.

Sveriges hotell- och restaurantförbund anför bland annat följande.

Det värde, som en restaurang i dag kan ha utöver de materiella tillgångarna, ligger i den goodwill, som god skötsel, skicklig personal, bra lokaler, gott läge o. dyl. kan innebära. Att de flesta av nu befintliga restauranger med spritutskänkingsrättigheter icke under i övrigt oförändrade förhållanden skulle kunna drivas utan dylika rättigheter motsäger självfallet ej detta förhållande. Dessa restauranger ha inrättats för en serviceverksamhet, vari bl. a.

som en väsentlig del ingår tillhandahållande av vin och spritdrycker, och i sin verksamhet anpassat sig efter föreliggande behov och gällande lagstiftning. Det är i detta avseende ingen skillnad mellan restaurangföretag och andra affärsföretag.

I nyssnämnda yttrande liksom i åtskilliga andra framhålles att kommitténs undersökning rörande utskänkingsrättigheternas indirekta fördelar hänför sig till tiden före den 1 oktober 1955 och därför inte har något bevisvärde i den nuvarande situationen. Undersökningen anses också i övrigt ha ringa värde då den endast berört omsättningen och icke lönsamheten.

De krav på en allmän lönsamhetsundersökning eller förnyade kostnadsberäkningar som framställts grundas på önskemålet att den framtida ersättningen skall ge reell täckning för de med utskänkningen förenade kostnaderna. Härvidlag anses kommitténs utredningar icke ge tillfredsställande underlag för en bedömning.

Sålunda framhåller exempelvis *överståthållarämbetet*, att den ovisshet som i allmänhet är förknippad med kostnadskalkyler och prognoser för framtiden i förevarande fall förstärkes av den mot förslagets väsentliga delar samfällda reaktionen från restauratörernas och restaurangpersonalens sida.

Länsstyrelsen i Östergötlands län erinrar om att kommitténs särkostnadsundersökning hänför sig till tiden före den 1 oktober 1953. De väsentliga förändringar i restaurangnäringens förhållanden, som därefter inträtt, motiverar enligt länsstyrelsens mening nya undersökningar.

Beträffande de av kommittén verkställda kostnadsberäkningarna framhålles i åtskilliga av de nu åsyftade yttrandena att dessa gjorts i underkant. Därjämte hävdas, att i varje fall samtliga särkostnader bör täckas av ersättningen, i några fall också att viss del av samkostnaderna bör inräknas i kalkylen.

I flertalet yttranden yrkas, att restauratörerna skall erhålla täckning för hovmästarkostnaden.

Sålunda kan *Sveriges centrala restaurangaktiebolag* icke finna, att kommittén anfört något hållbart skäl för borträknande av denna post. Den beskrivning av en hovmästares funktioner och anledningen till att hovmästare anställs, som kommittén lämnar, motsvarar enligt bolaget i varje fall föga förhållandena på bolagets område, där hovmästarnas uppgifter till mycket stor del betingas av utskänkningen och hovmästarna utgör ett nödvändigt led i övervakningen av denna. På folkrestaurangerna bildar de i viss mån ett alternativ till ordningsvakter och får ersätta dessa, när systembolaget icke kunnat tillhandahålla ordningsvakter i erforderlig utsträckning.

Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger anför beträffande hovmästarkostnaden följande.

De uppgifter som kommittén lämnat beträffande särkostnadsersättningarna ha vi granskat, och därvid stannat särskilt inför en punkt, nämligen att man gör gällande att hovmästarlönerna endast till en ringa del på restaurangerna av högre klass skulle hänföra sig till sådana kostnader som sam-

manhånga med utskånkningen. Vi dela icke denna uppfattning. Visserligen är det riktigt att på restauranger av lågre klass, hovmåstarnas uppgift att övervaka utskånkningensbeståmmelsernas efterlevnad varit av större omfattning ån på restaurangerna av högre klass. På de senare ha emellertid andra arbetsuppgifter tillkommit för hovmåstarnas del som nära sammanhånga med utskånkningensfrhållandena, nämligen skyldigheten att stå till tjånst med råd och anvisningar till gäster betråffande val av vin och spirituosa, vilket är en betydelsefull uppgift på en dylik restaurang. Dessutom kråver det rikhaltigare sortimentet av viner i högre prislågen en övervakning som endast hovmåstaren kan skånka, om serveringen skall ge det rätta utbytet av restaurangbesöket i detta avseende. Vi hävdar sålunda, att sårkostnadsberåknningen måste inkludera den del av hovmåstarelnen som rimligen kan anses hänföra sig till utskånkningen. Detta gäller samtliga typer av restauranger.

Sveriges hotell- och restaurangförbund hävdar, att också andra kostnader bör beaktas ån dem kommitténs ersåttningensfrslag grundas på, varvid speciellt hänvisas till branschens dåliga lnsamhetslåge. Sålunda anses det motiverat, att visst bidrag också ges för samkostnaderna. Betråffande sårkostnaderna yrkas att — förutom hovmåstarkostnaden — också de kostnader för den högre lön som enligt kollektivavtal utgår för vissa personalkategorier vid restauranger med spritutskånkning samt viss del av musikkostnaderna skall ersåttas. Härjämte anses kommitténs omräkning av kostnaderna för år 1953 till år 1956 vara felaktig i två hänseenden. Sålunda borde enligt förbundet löneökningarna ha beråknats efter de faktiska förändringarna i restaurangfacket och icke efter index för livsmedelsarbetarlnerna. Dessutom hävdar förbundet, att man vid en uppråkning av 1953 års kostnader till 1956 års nivå måste ta hänsyn till att de förra hänför sig till en avsevårt större utskånkningensvolym ån den nuvarande. Vid en nedgång i omsåttningen sjunker kostnaderna — framhålles det — i långsammare takt ån omsåttningensminskningen. De kostnader det här är fråga om är enligt förbundet så föga anpassningsbara, att de i realiteten kan betraktas som fasta. På grund av nu anförda omständigheter anser förbundet att ersåttningen br beråknas till 20 procent av nu gällande utminuteringspris. Ersåttningen bör emellertid enligt förbundet differentieras efter olika typer av restauranger så att den göres progressiv i förhållande till varornas kvalitet, då det icke kan anses rimligt att alla restauranger skall arbeta med samma ersåttning oberoende av kostnaderna.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag kommer efter likartade beråkningsgrunder fram till ett krav på ersåttning fr utskånkningen av spritdrycker med 7 kronor per liter.

Såsom förut nämnts föreslår kontrollstyrelsen och Nya systemaktiebolaget att den av utskånkningensvinstkommittn föreslagna ersåttningen fr utskånkning av spritdrycker höjes från drygt 20 procent till omkring 25 procent av utminuteringspriset före den 5 november 1956. Höjningen motive-ras med att ersåttningen bör ge täckning jmvål fr hovmåstarkostnaden.

Båda remissinstanserna avstyrker det från restaurangnäringens sida framförda yrkandet om en allmän lönsamhetsundersökning.

Nya systemaktiebolaget framhåller att om restaurangerna erhåller en ersättning, som täcker de totala särkostnaderna för utskänkningen, något reellt motiv för en höjning av matpriserna knappast kan föreligga. Detta skulle i så fall endast gälla om hittillsvarande utskänkingsersättning varit så stor, att den givit ett överskott, vilket begagnats till subventionering av övriga varor i rörelsen. I övrigt påpekas bland annat att de föreslagna ersättningsbeloppen gäller vid nuvarande genomsnittliga relation mellan sprit- och matomsättning. I den mån de restauranger, som nu har en ogynnsam dylik relation, förbättrar denna till mindre spritdrycksutskänkning och högre annan omsättning, kommer ersättningsbeloppen att stiga. Dessutom kommer en förskjutning i rusdrycksutskänkningen till förmån för vinerna att medföra ökade intäkter, eftersom vinmarginalerna ger bättre kostnadstäckning än spritersättningen. Att en dylik omställning — utan den åsyftade prishöjningen — till förbättrade relationer mellan sprit- och matomsättning samt ökad vinutskänkning är fullt möjlig, har, framhåller bolaget, visats vid ett flertal av restaurangbolagens omdanade restauranger. Slutligen erinras om att man, för att kunna ge rätta proportioner åt ersättningsfrågan bör betänka, att den största kostnadsposten — serveringspersonalens kontanta arbetslön — icke betalas av restauratören utan täckes genom av gästerna uttagna servisavgifter.

Kontrollstyrelsen anför följande.

En dylik undersökning skulle utan tvivel bli mycket omfattande och tidsödande samt kräva betydande kostnader. Värdet av en lönsamhetsundersökning såsom underlag för bedömningen av restaurangernas rusdrycksersättning torde få anses vara diskutabelt. Oavsett dessa förhållanden synes det angeläget — icke minst med hänsyn till de klagomål som från restaurangnäringens sida framförts angående den aktuella ekonomiska situationen — att en reglering av rusdrycksutskänkningens ekonomi kommer till stånd utan dröjsmål. Att i nuvarande läge igångsätta den ifrågasatta undersökningen skulle innebära att den avsedda regleringen komme att uppskjutas för avsevärd tid framåt.

Beträffande den av utskänkingsvinstkommittén föreslagna ersättningsgränsen har flertalet remissinstanser icke gjort mera ingående kommentarer.

Nya systemaktiebolaget, som ansluter sig till kommitténs förslag på förevarande punkt, anför följande.

Det synes icke föreligga anledning att tillstyrka reservanternas krav på ändring av omsättningstaket, då betydelsen av detta i icke ringa mån motverkas av den av bolaget föreslagna ersättningshöjningen. Härtill kan anmärkas, att den av kommittén föreslagna gränsen, 30 procent, nära sammanfaller med genomsnittssiffran för samtliga restaurangföretag, 31,2 procent. I sistnämnda siffra ingår emellertid folkrestaurangerna, vilka av lättförstådda skäl bör bedömas i särskild ordning. Om hänsyn tages endast till de enskilda restaurangföretagen, kommer ca 70 procent icke att beröras av omsättningstaket. Reservanternas förslag om ett 40-procentigt omsättningstak

skulle medföra, att endast 5,5 procent av de enskilda restaurangerna kom i kontakt med detta. Om man överhuvudtaget skall ha något omsättningstak, bör detta givetvis sättas så, att det får praktisk betydelse.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att gränsen satts lägre än vad skälig hänsyn till restaurangnäringen — särskilt de prisbilliga restaurangerna — synes föranleda. Det finns enligt länsstyrelsen risk för att kostnaderna för spritutskänknings till en del kan komma att övervältras på maten, vilket ur olika synpunkter anses betänkligt. Länsstyrelsen anser det för övrigt möjligt att man vid en närmare analys kan finna en enklare och något mer rättvis konstruktion. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* gör ett liknande uttalande.

Statskontoret anser det angeläget att ersättningen icke bestämmes så, att restauratörerna finner sig nödsakade att höja priset för mat m. m. för att kompensera sig för kostnader för spritutskänknings.

Kontrollstyrelsen finner skäligt att den ifrågavarande ersättningsgränsen höjes till 35 procent. Förslaget att hänsyn inte skall tagas till den spritomsättning som överstiger omsättningen av mat, alkoholfria drycker och öl tillstyrkes däremot av styrelsen. Styrelsen framhåller att en ersättningsgräns av föreslagen typ innebär en ur principiella synpunkter effektiv motvikt mot intresset av ökad utskänkning men erinrar samtidigt om att metoden är förbunden med vissa olägenheter. Styrelsen anför i huvudsak följande.

Om, på sätt kommittén föreslagit, den ersättningsberättigade delen av spritdrycksutskänknings för alla företag begränsas till 30 procent av den sammanlagda omsättningen av spritdrycker, mat, alkoholfria drycker och öl, kommer omsättningstaket att särskilt hårt drabba de företag som håller låga matpriser, d. v. s. i första hand de allmänna restaurangerna. Å andra sidan må framhållas, att omsättningstaket får betydelse även därigenom, att det stimulerar till åtgärder för att förbättra sprit-matrelationen.

Kontrollstyrelsen delar kommitténs uppfattning rörande behovet av någon form av reglering, varigenom restauratörens ersättning förhindras att automatiskt öka med stigande spritutskänkning. Med hänsyn till de nackdelar — även av administrativ art — som otvivelaktigt är förenade med ett »omsättningstak», har styrelsen övervägt, om man icke kan nå det avsedda syftet på annat sätt, t. ex. genom att fastställa en lägre ersättning för egentligt brännvin och i gengäld en högre ersättning för andra spritdrycker. Genom ett sådant system skulle man bl. a. vinna den fördelen, att en restaurang icke får sin ersättning minskad därför att den håller låga priser på mat och andra varor än rusdrycker. Marginalen på övriga spritdrycker skulle i princip ej göras större än att den uppväger den uteblivna kostnadstäckningen i fråga om det egentliga brännvinet.

En förutsättning för den sålunda antydda lösningen är likväl, att den föreslagna nedsättningen av utskänkingspriserna i förening med de höjda ersättningarna för utskänknings icke tenderar att allt för mycket öka utskänkningen av spritdrycker på bekostnad av omsättningen av andra varor. Det eventuella slopandet av måltidstvånget bör även beaktas i sammanhanget. Kontrollstyrelsen anser därför försiktigheten bjuda, att det av kommittén föreslagna omsättningstaket i brist på bättre alternativ tills vidare kommer till användning.

De remissinstanser, som representerar restaurangnäringen har anslutit sig till kommittéreservanternas yrkanden om ersättningsgränsen.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag framhåller att kommittén genom att anknyta ersättningsgränsen till matomsättningen — vilken icke gärna kan mätas annat än i penningar — infört ett incitament till prishöjningar på varuslagen utanför rusedrycksområdet och ett moment av »straffskärping» för den som håller låga måltidspriser genom att denne får betala en större del av sina särkostnader för spritutskänknings, än vad företag med högre måltidspriser behöver göra. Detta förhållande innebär enligt centralbolaget särskilt för de allmänna företagen — med deras låga prissättning på mat — en allvarlig belastning. Ett speciellt problem erbjuder i detta sammanhang, påpekar bolaget, frågan om måltidstvångets fortsatta bibehållande och den återverkan en ändring av måltidstvångsreglerna kan få på nu diskuterade förhållanden. Då måltidstvångets bortfallande så småningom måste antagas medföra en ökning av spritandelen i omsättningen är det enligt bolaget nödvändigt att samtidigt jämka ersättningen uppåt så att rimlig kostnadstäckning erhålles också vid måltidsfri utskänkning. Kommittéreservanternas yrkande att omsättningen av vin och starköl skall medräknas vid ersättningsgränsens fastställande anser bolaget väl motiverat. Ökad omsättning av dessa drycker — vilkas konkurrensförmåga gentemot spritdryckerna man särskilt vill utnyttja — skulle annars medföra en vinstbeskattning för företagen.

Likartade synpunkter anföres av *Sveriges hotell- och restaurangförbund*.

Takkonstruktionen är i olika avseenden otillfredsställande. Vad man först fäster sig vid är, att den verkar prisdrivande. Det gynnar företag med höga priser på »övriga varor», missgynnar företag med låga priser. Detta förhållande kan tänkas föranleda en restauratör till prishöjning enbart för att få en bättre relation mellan spritdrycker och övriga varor. Likaså blir självfallet en restauratör, som vill göra en i och för sig motiverad prissänkning på mat, betänksam, då han finner, att den kan komma att medföra ersättningsreducering.

Man ställer sig även frågan om takets verkningar vid måltidsfri utskänkning, som ju möjligen kan bli mera allmänt förekommande i en nära framtid. Hela konstruktionen vilar på att normalrelationen mellan sprit och mat m. m. är 30:70. Vid måltidsfri utskänkning kan ju en helt annan relation bli den vanliga. Med en ringa servering av mat m. m. samt med takets begränsande effekt på spritdryckers ersättningen torde möjlighet till kostnadstäckning vara utesluten. Taket skulle sålunda med andra ord i praktiken omöjliggöra den måltidsfria utskänknings.

Konstruktionen med omsättningstak är sålunda i hög grad diskutabel, och vi se helst, att densamma slopas. Det borde vara möjligt att finna någon enklare väg, som förhindrar, att restauratörerna få intresse av ökad försäljning av spritdrycker. Skall konstruktionen accepteras, anse vi nödvändigt, att taket sättes så högt, att huvudparten av företagen med nuvarande relation mellan spritdrycker och »övriga varor» faller under detsamma och att man sålunda i största möjliga omfattning undviker en situation, där frågan om prisändringar å »övriga varor» i viss mån blir beroende av takets verkningar. Genom att, som reservanterna föreslagit, höja taket till 40 % samt slopa stoppregeln och i andra jämförelseledet medtaga även vin och stark-

öl, torde man till stor del kunna undgå de berörda olägenheterna. Medtagande av vin och starköl kan även antagas öka restauratörens intresse att sälja dessa drycker och sålunda verka till förmån för den nykterhetspolitiska målsättningen om övergång från starkare till svagare drycker.

Riksräkenskapsverket ifrågasätter om icke restauratörernas ersättning skulle kunna bestämmas enligt en enklare, mer summarisk metod än den föreslagna. Tillräcklig restriktivitet i fråga om ersättningens storlek borde enligt ämbetsverket kunna motverka det alltför starka ekonomiska intresse av ökad utskänkning från restauratörernas sida, som kommittén velat eliminera genom anknytningen av ersättningen till matomsättningen.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag hemställer att övergångstiden, såvitt avser bolagets övertagande av kostnaderna för ordningsvakterna, måtte utsträckas från 5 till 10 år.

Departementschefen

En av de ledande grundsatserna i svensk nykterhetspolitik har av ålder varit att enskilt vinstintresse inte skall få göra sig gällande vid försäljning av rusdrycker till allmänheten. På utskänkningens område har denna princip tagit sig uttryck i det s. k. vinstkvantitetssystemet. Detta innebär, att de enskilda restauratörerna endast får ta ut vinst på en i förväg bestämd kvantitet spritdrycker. Vinstkvantiteterna har enligt beslut av 1937 års riksdag successivt nedskrivits med $1/25$ per år. De allmänna restaurangföretagen har efter likartade principer erhållit särskild ersättning för kostnader i samband med spritutskänkning. Dessa kostnadsersättningar har genomgående legat på en betydligt lägre nivå än de belopp som tillförts de enskilda restauratörerna. Nedskrivningen av vinstbelopp och kostnadsersättningar har provisoriskt stoppats genom beslut av 1956 års riksdag.

Av kommitténs undersökningar framgår, att restauratörerna för närvarande genomsnittligt inte tillnärmelsevis erhåller gottgörelse för de med spritutskänkning förbundna direkta omkostnaderna. De gemensamma kostnaderna för rörelsen liksom företag arvinsten får i sin helhet läggas på andra varuslag än spritdrycker.

Vinstbegränsningarna har verkat synnerligen ojämnt. De belopp som tillföres de allmänna företagen är sålunda som redan nämnts betydligt lägre än vinstbeloppen för de enskilda. Även de enskilda företagen emellan föreligger betydande olikheter, vilket, såsom kommittén påpekat, är till betydande nackdel för de progressiva och välskötta företagen.

Vid 1937 års riksdagsbeslut förutsattes, att en omprövning av ersättningsfrågorna skulle äga rum mot slutet av vinstnedskrivningsperioden. Det förut anförda torde ge vid handen, att tiden nu är inne för en sådan omprövning.

Innan jag går närmare in på de här avsedda frågorna får jag erinra om att jag i det föregående biträtt ett förslag av utskänkningvinstkommittén

att hela prisskillnaden mellan utminuterade och utskänkta spritdrycker skall utgöra utskänkningskatt. Detta innebär, att de belopp som i fortsättningen skall tillföras restauratörerna i anledning av spritutskänkningsbör få formen av en ersättning från staten.

Vid en bedömning av de föreliggande frågorna finner jag uppenbart, att statsmakterna alltjämt bör upprätthålla principen att något vinstintresse från restauratörernas sida inte bör få göra sig gällande vid utskänkningen av sprit. Någon vinst bör alltså inte under några förhållanden få utgå, även om detta i prishänseende innebär en belastning på övriga varuslag. Det kan alltså, såsom påpekades redan i utskänkningsvinstkommitténs direktiv, endast bli fråga om att ge restauratörerna viss ersättning för omkostnader.

Ett av de grundläggande spörsmålen vid ersättningsbestämmande är vilket ekonomiskt värde som kan ligga i utskänkingsrättigheten som sådan. Av betänkandet framgår, att detta värde före den 1 oktober 1955 varit betydande. Det är emellertid också uppenbart, att värdet numera i hög grad reducerats. Belysande härvidlag är att omsättningsminskningen främst synes ha drabbat företag med förhållandevis stor spritutskänkning. Många företag har visserligen, såsom kommittén påpekat, kunnat bibehålla eller t. o. m. obetydligt öka sin omsättning. Siffrorna i omsättningen får emellertid ses mot bakgrunden av en höjd pris- och omkostnadsnivå. Detta torde i det stora flertalet fall innebära en nedgång i de omsatta kvantiteterna mat och dryck samt en försämrad lönsamhet. Det bör även beaktas, att försämringen i restaurangnäringens ekonomiska läge inträffat under en allmän högkonjunktur.

Någon undersökning som kan belysa utskänkingsrättigheternas ekonomiska värde i nuläget har inte företagits. Uppenbart synes vara att ett sådant värde trots det nyss anförda alltjämt föreligger. Försiktigheten synes emellertid bjuda att inte tillmäta detta värde alltför stor betydelse.

I sammanhanget vill jag med några ord beröra frågan, om en allmän lönsamhetsundersökning bör företagas, innan beslut fattas om utskänkingsersättnings storlek. En sådan undersökning skulle i och för sig vara av värde, inte minst för att belysa det nyss diskuterade spörsmålet om utskänkingsrättigheternas ekonomiska betydelse. Att företaga en dylik undersökning skulle emellertid, såsom kommittén framhållit, vara förenat med avsevärda svårigheter. Fasthåller man vid den förut uttalade grundsatsen att någon vinst inte bör erhållas vid spritutskänkningsbör, synes en lönsamhetsundersökning inte heller vara nödvändig. Jag biträder därför kommitténs uppfattning, att frågan om utskänkingsersättnings storlek ändå bör kunna prövas. Det för en sådan prövning erforderliga materialet synes i huvudsak kunna hämtas ur kommitténs kostnadsundersökning.

Kommitténs förslag innebär, att restauratörerna för utskänkning av spritdrycker och vin skulle erhålla inkomster, som tillsammans i det närmaste skulle täcka de med utskänkningen förenade särkostnaderna. Härvid skulle för vinerna erhållas en viss vinst, medan ersättningen för spritutskänkningsbör i motsvarande mån skulle understiga särkostnaderna. Från särkost-

naderna har kommittén dock undantagit kostnaden för hovmästare. Såsom skäl härför har främst åberopats det ekonomiska värde som ligger i utskänkningsrättigheterna.

Frågan om prissättningen på viner har behandlats i det föregående. Jag har därvid förordat, att prissättningen tills vidare skall vara fri. Ersättningarna för spritutskänkningsrätten får med hänsyn härtill bedömas fristående. Detta synes emellertid i och för sig inte behöva föranleda någon avvikelse från kommittéförslaget.

Enligt min uppfattning är det föreslagna ersättningssystemet för spritutskänkningsrätten i sina grunddrag ändamålsenligt utformat. Såsom tidigare framhållits kan det i förevarande sammanhang inte bli fråga om att ge restauratörerna ersättning annat än för vissa kostnader. Härvid inställer sig frågan i vilken mån hänsyn skall tagas till det ekonomiska värde som ligger i utskänkningsrättigheten. Jag har i det föregående givit uttryck för den uppfattningen att detta värde torde vara lägre än kommittén antagit. En ytterligare anledning att inte tillmäta ersättningen för snävt ligger däri att restauratörerna på andra varuslag måste övervältra de kostnader för spritutskänkningsrätten som inte blir täckta. Att så sker, exempelvis beträffande svagare alkoholdrycker och alkoholfria drycker, synes i och för sig inte vara av något intresse från nykterhetssynpunkt.

Det ekonomiska värdet av utskänkningsrättigheterna synes i enlighet med det anförda kunna motivera, att ersättning inte erhålles för den del av företagens samkostnader som belöper på utskänkningsrätten av sprit. Det synes även skäligt att sätta ersättningen något lägre än vad som motsvarar särkostnaderna. Jag kan emellertid, i likhet med bl. a. kontrollstyrelsen och Nya systemaktiebolaget, inte biträda kommitténs uppfattning att kostnaden för hovmästare bör undantas vid ersättningens bestämmande.

Med ledning av det anförda och under beaktande av nu förutsebara förändringar i kostnadsnivån m. m. har jag funnit skäligt förorda att ersättningen bestämmas till 15 procent av det utskänkningspris som enligt vad tidigare förordats skall gälla fr. o. m. den 1 oktober 1957. Detta ersättningsbelopp bör utgå till såväl enskilda som allmänna företag. Vid ersättningsbeloppets avvägning har hänsyn tagits till de intäkter som i form av s. k. övermål kommer restauratörerna tillgodo i fortsättningen.

Den här intagna ståndpunkten överensstämmer i huvudsak med de förslag som vid remissbehandlingen framförts av kontrollstyrelsen och Nya systemaktiebolaget. Såsom framgår av det anförda innebär förslaget en höjning i förhållande till vad kommittén förordat. Ersättningen ligger emellertid avsevärt lägre än vad som begärts från restauratörhall och understiger ej obetydligt de genomsnittliga särkostnaderna.

Ersättningen bör kunna jämkas i anledning av väsentliga ändringar i kostnadsläget m. m. Till de därmed sammanhängande detaljspörsmålen skall jag återkomma i det följande. Jag vill emellertid redan här förutskicka, att jag inte ansett mig kunna biträda kommitténs förslag om automatisk indexreglering.

Den här verkställda avvägningen av ersättningsbeloppens storlek torde i huvudsak innebära tillräcklig garanti för att restauratörerna inte skall få ekonomiskt intresse av att driva upp spritomsättningen. En ökad omsättning av sprit medför nämligen större stegringar i omkostnaderna än i ersättningsbeloppen. Såsom en ytterligare säkerhet mot att ett sådant intresse skall uppkomma har kommittén föreslagit en begränsning av utskänkningen. Denna begränsning innebär, att ersättning inte skall utgå för den del av spritförsäljningen som överstiger 30 procent av den sammanlagda omsättningen av spritdrycker, mat, alkoholfria drycker och öl. Den föreslagna regeln är även avsedd att fylla ett positivt nykterhetssyfte, nämligen att ge restauratörerna ett incitament att försöka upprätthålla en godtagbar relation mellan sprit och övriga varuslag.

Det sist sagda utgör enligt min mening ett starkt skäl för att genomföra den föreslagna spärregeln. Medan den ekonomiska regleringen i övrigt kan sägas verka endast indirekt, d. v. s. genom avkoppling av det enskilda vinstintresset, innebär den särskilda spärregeln, att samma intresse kan inriktas på direkt nykterhetsfrämjande åtgärder. Att en omställning i sådan riktning är möjlig visar åtskilliga exempel från de allmänna restaurangföretagen. Förslaget skapar också, såsom kommittén påpekat, bättre förutsättningar för att slutgiltigt avskaffa måltidstvånget.

Det bör framhållas, att kritiken mot den föreslagna spärregeln väsentligen överdrivits. Detta gäller bl. a. påståendet att densamma skulle verka stegrande på matpriserna.

Jag är därför beredd att i princip förorda att en särskild spärregel införes. Skälig hänsyn till de restauranger, som håller särskilt låga matpriser, synes dock motivera en jämkning av regeln. I enlighet med vad kontrollstyrelsen förordat bör omsättningsgränsen sålunda höjas till 35 procent. I den omsättning, på vilken detta procenttal beräknas, bör, i överensstämmelse med kommittéförslaget, inte få medtagas den spritdrycksomsättning som överstiger omsättningen av mat, alkoholfria drycker och öl. — Vad jag här förordat avser prisförhållandena den 1 oktober 1957.

Till vissa detaljfrågor i samband med den här behandlade spärregeln skall jag återkomma senare. Jag vill blott nämna att spärregeln bör kunna justeras vid väsentligt ändrade priser m. m. enligt samma principer som avses skola gälla i fråga om ersättningsbeloppen.

Beträffande vissa särskilda utskänkingsrättigheter — trafikutskänkning och tillfällig utskänkning enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen — har kommittén förordat en något lägre ersättning än för annan utskänkning men å andra sidan icke ifrågasatt någon begränsning i relation till övrig omsättning i dessa fall. Mot den sålunda föreslagna anordningen har jag i och för sig intet att erinra. Ersättningen till ifrågavarande rättighetshavare synes emellertid böra höjas i samma proportion som jag tidigare förordat beträffande restaurangrörelser i allmänhet. I enlighet härmed vill jag föreslå att kostnadsersättning i nu avsedda fall skall utgå med belopp motsvarande 10 procent av det utskänkingspris som föreslagits skola gälla fr. o. m. den 1 oktober 1957.

Vad slutligen angår de av kommittén föreslagna övergångsordningarna synes sådana — med den av mig nu förordade höjningen av ersättningarna — icke vara erforderliga i samma grad som kommittén förutsatt. Såvitt avser de enskilda företagen torde de fall där den nya ersättningen understiger den som nu erhålles bli mycket få. Inkomstminskningen kommer också i dessa fall att bli jämförelsevis obetydlig. Med hänsyn härtill synes det vara fullt tillräckligt att kontrollstyrelsen ges befogenhet att under en kortare övergångstid efter särskild prövning medge jämkning i ersättningen. I intet fall bör dock sådant medgivande gälla efter utgången av det tredje året efter den nya ordningens ikraftträdande.

Den särskilda övergångsersättning som kommittén föreslagit för de allmänna företagens del har beräknats i relation till de utgifter för ordningsvakthållningen som restaurangbolagen skall övertaga från systembolaget. Då det här rör sig om relativt stora belopp — 2,2 miljoner kronor per år — och anpassningssvårigheterna efter den 1 oktober 1955 i särskild grad drabbat de allmänna företagen, vill jag inte motsätta mig att dessa företag övergångsvis erhåller en mot nämnda belopp svarande särskild ersättning utöver den som eljest skulle tillkomma dem enligt de nu föreslagna grunderna. Övergångstiden, under vilken full ersättning med detta belopp erhålles första året, $\frac{2}{3}$ därav andra året och $\frac{1}{3}$ tredje året, bör dock begränsas till tre år. På systembolaget och restaurangbolagen bör ankomma att tillse, att personalens berättigade intressen tillgodoses.

Utskänkningsersättningarna kommer i fortsättningen att avräknas mot utskänkningskatten. Totalt torde ersättningarna komma att uppgå till ca 18 milj. kronor för år, varav 7 milj. kronor belöper på allmänna restaurangföretag och 11 milj. kronor på enskilda restauranger. Under de närmaste budgetåren skall även utgå de förut nämnda övergångsersättningarna, vilka för budgetåret 1957/58 torde kunna beräknas till ca 1,2 milj. kronor. Efter övergångsåren torde inkomstbortfallet för staten kunna beräknas till ca 7 milj. kronor för år.

III. Servisavgiftsfrågan

Nuvarande förhållanden

Serveringspersonalen vid restaurangerna har sedan gammalt väsentligen erhållit sin inkomst genom särskilda avgifter som lämnats direkt av gästerna. Ursprungligen var dessa avgifter i huvudsak frivilliga och till sin storlek icke närmare bestämda. Förhållandena kom emellertid småningom att stabiliseras, dels så att avgifterna närmast ansågs obligatoriska, dels så att avgifternas storlek blev mer enhetlig. Slutligen har serveringspersonalen — sedan bestämmelser härom år 1930 införts i kollektivavtalen — numera undantagslöst erhållit rätt att uppbära 10 procent på notans belopp.

Frågan om reformering av serveringspersonalens avlöningssystem har sedan första världskriget diskuterats i flera olika sammanhang. De syn-

punkter som härvid anlagts har varit av skiftande art. I början betonades huvudsakligen spörsmålets sociala sidor. Det ansågs att den rådande ordningen överhuvudtaget var en otillfredsställande avlöningsform som innebar åtskillig osäkerhet för de anställda. På senare tid har nykterhetspolitiska synpunkter på frågan alltmer kommit i förgrunden när det gäller spritrestaurangerna. I sådant hänseende har framhållits att systemet med servisavgifter strider mot principen om det enskilda vinstintressets avkoppling från utskänkningen och överhuvudtaget försvårar ett strikt iakttagande av de bestämmelser som reglerar denna.

Kommittén

När det gäller att välja den lämpligaste metoden att genomföra en ordning som bättre än den nu rådande tillfredsställer de nykterhetspolitiska synpunkterna, har kommittén i första hand ansett sig böra söka åstadkomma en lösning genom överenskommelse mellan vederbörande arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer. Kommittén har i sådant syfte hänvänt sig till de berörda parterna, vilka träffat ett avtal som i huvudsak innebär, att det nuvarande servisavgiftssystemet bibehålles med den ändringen, att servisavgiften uppföres på notan. Därjämte har garantilöneperioden minskats från två månader till en. Trots att avtalet icke i någon väsentlig mån tillgodoser de nykterhetspolitiska synpunkterna, har kommittén funnit sig i nuvarande läge böra acceptera detsamma. Kommittén ifrågasätter emellertid om icke lagstiftningsvägen bör prövas för att en tillfredsställande lösning av drickspenningproblemet skall nås.

I motiveringen till sitt ställningstagande betonar kommittén till att börja med det betydande ekonomiska intresse i rusdrycksutskänkningens omfattning som serveringspersonalen har genom det rådande servisavgiftssystemet. Härom anföres följande.

Att serveringspersonalen har ett betydande ekonomiskt intresse i utskänkningen av rusdrycker är uppenbart redan med hänsyn till den omfattning servisavgiftsinkomsterna på dessa varor har och den betydande andel denna inkomst utgör av serveringspersonalens totala inkomst. Förhållandena kan illustreras genom siffror för åren 1953 och 1955/56. År 1953 uppgick sålunda serveringspersonalens sammanlagda inkomst av 10 procents servisavgift på rusdrycker till 22,2 miljoner kronor, varav 18,7 miljoner kronor hänförde sig till spritdrycker. Försäljningsåret 1955/56 uppgick servisavgiftsinkomsten på rusdrycker till 17,0 miljoner kronor, varav 13,8 miljoner kronor belöpte sig på spritdrycker. Restaurangföretagens inkomst av rusdrycksutskänkningen uppgick de nämnda åren till 22,0 respektive 21,4 miljoner kronor, varav 11,6 respektive 9,4 miljoner kronor hänförde sig till spritdrycksutskänkningen. Då man kan utgå från att servisavgiftsinkomsten uppgår till mer än 10 procent av försäljningssumman, visar det sig sålunda att denna inkomst under de båda nämnda åren översteg restaurangföretagens motsvarande inkomst. Av de anförda siffrorna framgår dessutom, att serveringspersonalens inkomst av spritdrycksutskänkningen utgör en större del av den totala inkomsten av rusdrycksutskänkningen än vad som är fallet beträffande företagarnas inkomster.

Hur stor del slutligen som servisavgiftsinkomsterna på rusdrycker utgör av den totala servisavgiftsinkomsten kan beräknas med ledning av de i andra sammanhang anförda uppgifterna om rusdrycksutskänkningens andel av den totala omsättningen. I enlighet härmed utgjorde servisavgiftsinkomsterna på rusdrycker undersökningsperioden 1953 vid de allmänna företagen 44 procent och vid de enskilda företagen 41 procent av den sammanlagda servisavgiftsinkomsten. Motsvarande andel undersökningsperioden 1956 utgjorde 42 respektive 35 procent. Att märka är emellertid, att de nu angivna siffrorna är genomsnittstal och att rusdrycksinkomsterna vid åtskilliga restaurangavdelningar, i synnerhet folkrestauranger, har avsevärt större betydelse. I vissa fall uppgick och uppgår rusdrycksinkomsterna till inemot 60 procent av den sammanlagda inkomsten för servispersonalen. Trots nedgången i rusdrycksutskänkningens relativa betydelse efter den 1 oktober 1955 utgör sålunda servisavgiftsinkomsterna av denna fortfarande en mycket väsentlig del av de sammanlagda servisavgiftsinkomsterna. I fråga om folkrestaurangavdelningarna (prisklass B 3) bör tilläggas, att enligt kommitténs undersökningar (se kap. I, tabell 15) någon ändring i förevarande avseende icke inträtt efter den 1 oktober 1955 fram till den 1 juli 1956.

I syfte att närmare belysa sambandet mellan serveringspersonalens inkomstnivå och rusdrycksutskänkningens omfattning har kommittén vid ett tillfälle före och ett tillfälle efter restriktionssystemets slopande (1953 resp. 1956) undersökt den berörda personalens inkomster av 10 procents servisavgift. Resultatet sammanfattas sålunda.

Sambandet mellan serveringspersonalens inkomstnivå och rusdrycksutskänkningens omfattning har närmare belysts genom de undersökningar rörande serveringspersonalens inkomster av 10 procents servisavgift åren 1953 och 1956 som utskänkingsvinstkommittén utfört. Enligt 1953 års undersökning förekom sålunda genomgående de högsta dagsinkomsterna vid de restauranger som hade den största rusdrycksomsättningen, medan inkomsterna sedan i stort sett sjönk med sjunkande rusdrycksomsättningsandel. Samma tendens framträder tydligt också i redovisningen av 1956 års undersökning. De inkomstförändringar i förhållande till år 1953 som påvisats i 1956 års undersökning återspeglar i stort sett endast de förändringar inom utskänkning som ägt rum efter den 1 oktober 1955. Minskningen i den genomsnittliga dagsinkomsten från 1953 till 1956 synes sålunda kunna förklaras bland annat av två omständigheter, nämligen dels nedgången i rusdrycksutskänkningens omfattning och dels det förhållandet att företagen — och då särskilt folkrestauranger vid de allmänna företagen — icke hunnit anpassa personalens antal efter nedgången i omsättningen.

De största inkomstminskningarna har inträffat på de avdelningar som haft den största relativa rusdrycksomsättningen, medan förändringarna äro små och till och med en viss mindre inkomstökning förekommit på avdelningar som tidigare hade en relativt liten rusdrycksomsättning. Den större nedgången i inkomsterna på de avdelningar som tidigare hade en stor rusdrycksförsäljning beror emellertid icke på förbättrade relationer mellan rusdrycker och dessas omsättning utan på lägre omsättning per anställd. Detta i sin tur sammanhänger med de förut omnämnda anpassningssvårigheterna. Vid de restauranger — främst tillhörande de allmänna företagen — där förändringarna efter den 1 oktober 1955 inneburit en större minskning icke blott i rusdrycksutskänkning utan också i övrig omsättning, hade personalstyrkan fram till och med undersökningsperioden uppenbarligen ännu

icke nedbringats i den omfattning som omsättningsförändringen påkallade. När denna anpassning skett kommer — om nuvarande relationer mellan rusdrycker och mat icke genom andra åtgärder ändras — inkomsterna att höjas och åter bli högst på de restauranger som har den största andelen rusdrycker.

I förevarande sammanhang påpekar kommittén också, att enligt en av kommittén i maj 1955 utförd undersökning de restauranger som har en relativt hög spritdrycksomsättning i förhållande till andra restauranger också har en betydligt större spritdrycksutskänkning före kl. 15 på dagen. Att detta förhållande väsentligt bidrar till att förklara den relativt höga inkomstnivån på de ifrågakvarande restaurangavdelningarna är enligt kommittén tydligt.

Att ett nära samband mellan serveringspersonalens inkomstnivå och rusdrycksutskänkningens omfattning föreligger och att serveringspersonalen har ett direkt intresse i denna utskänkningens omfattning är sålunda enligt kommittén uppenbart. Förekomsten av ett sådant intresse måste enligt kommitténs mening betraktas som ett allvarligt problem ur nykterhetspolitisk synpunkt.

Kommittén erinrar ånyo om den betydelse restaurangerna har för utbildning av alkoholvanorna, i synnerhet om man ser utvecklingen på längre sikt. Med hänsyn härtill understrykes också vikten av att varje enskilt intresse av en ökad konsumtion av rusdrycker — särskilt av de alkoholstarkare varorna — i möjligaste mån undanröjes. Enligt kommitténs mening är i själva verket serveringspersonalens ekonomiska intresse i utskänkningen ett ur nykterhetspolitisk synpunkt allvarligare problem än företagarnas vinstintresse. Såsom ledamoten Utterström i 1944 års nykterhetskommitté i reservation till kommitténs principbetänkande framhållit, rör det sig här — framhåller kommittén — om den ömtåligaste sektorn av utskänkungsverksamheten, nämligen själva kontaktytan mellan utskänkningen som affärsrörelse och dess kundkrets. Därtill kommer att servisavgiften, som utgår i direkt proportion till priset på de olika varorna, ger en större inkomst för serveringen av rusdrycker — genom de förhållandevis höga priserna på dessa och i synnerhet på spritdrycker — för en väsentligt mindre arbetsinsats. Problemet accentueras ytterligare av det förhållandet att en mycket stor del av serveringspersonalen — under undersökningsperioden 1956 cirka 40 procent — utgöres av tillfälligt anställda, vilket medför vissa risker för att utskänkningen icke alltid bedrivs under det ansvar som ur nykterhetssynpunkt är nödvändigt.

Med hänsyn till det nu anförda har kommittén ansett det vara av stor vikt, att det nuvarande servisavgiftssystemet ersättes med andra avlöningsformer, där inkomstens storlek icke blir beroende av omfattningen av utskänkningen av i första hand spritdrycker. I sådant hänseende har kommittén närmast velat förorda ett avlöningssystem där servisavgiften som ackordsmoment bibehålles, men där de sammanlagda inkomsterna av servisavgiften exempelvis fördelas bland den tjänstgörande personalen efter den andel

av den sammanlagda omsättningen av mat, alkoholfria drycker och öl som redovisas av varje servitör eller servitris för sig.

När det gäller att välja den lämpligaste metoden att genomföra en ordning som bättre än den nu rådande tillfredsställer de nykterhetspolitiska synpunkterna, har kommittén i första hand ansett sig böra söka åstadkomma en lösning genom överenskommelse mellan vederbörande arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer. På sätt förut närmare beskrivits har kommittén också för ändamålet hänvänt sig till de berörda parterna. Efter särskilda överläggningar har dessa sedermera till kommittén överlämnat ett förslag som i huvudsak innebär, att det nuvarande servisavgiftssystemet bibehålles med den ändringen, att servisavgiften skall uppföras på notan. Därjämte har garantiperioden för minimilönens beräkning minskats från två till en månad. Sammanfattningsvis motiverades förslaget av organisationerna på följande sätt.

Genom bestämmelsen att serveringsavgift skall påföras gästs nota tillgodoses allmänhetens anspråk på klarhet i hur stor serveringsavgift som skall betalas. Härigenom förtages helt den mot nuvarande ordning stundom framförda invändningen, att gäst, som ej förtär rusdrycker, känner sig skyldig att betala mer än 10 procent. Systemet torde även vara värdefullt med tanke på den stora turistströmmen.

Genom införande av garanterad minimiinkomst per månad i stället för som nu per två månader tillgodoses personalens intresse av större jämnhet i inkomsterna. Indirekt innebär detta, att avlöningssystemet göres än mera oantastligt ur den förut berörda synpunkten av intressesamband mellan inkomst och utskänkning. Det kan ju då knappast göras gällande, att något motiv kvarstår för den serverande att för ernående av större inkomst under en månad med dålig omsättning animera till ökad rusdrycksförsäljning.

Det sålunda framlagda förslaget innebär enligt kommitténs mening att en del av den osäkerhet i lönehänseende som personalen för närvarande har undanröjes och att därmed också en förbättring ur nykterhetspolitisk synpunkt vinnes. De allvarliga nackdelar som ur nykterhetssynpunkt är förbundna med det nu rådande avlöningssystemet kan emellertid enligt kommittén icke i någon mer betydande mån anses undanröjda genom de föreslagna åtgärderna. Serveringspersonalens ekonomiska intresse i rusdrycksutskänkningen kommer sålunda att väsentligen kvarstå orubbade. Med hänsyn till de föreliggande omständigheterna har kommittén emellertid funnit sig böra acceptera den av arbetsmarknadsparterna träffade överenskommelsen. Förutsättningen för kommitténs ställningstagande är dock att överenskommelsen tillämpas så, att servisavgiften alltid påföres notan och att kvittering av denna sker genom företagens kassa.

Trots att kommittén sålunda funnit sig föranlåten att i rådande läge avsluta sig till arbetsmarknadsparternas överenskommelse vill kommittén emellertid ifrågasätta om icke lagstiftningsvägen bör prövas för att nå en ur nykterhetssynpunkt mer tillfredsställande lösning. Detta kunde i så fall ske genom att också i avseende på serveringspersonalen införa en bestämmelse i rusdrycksförsäljningsförordningen motsvarande den som nu gäller

för systembolagets personal. Enligt sistnämnda bestämmelse (72 §) må bolaget icke i någon form låta avlöning till i bolagets tjänst anställd person utgå i förhållande till omsättningens storlek eller vinsten på bolagets rörelse. En liknande bestämmelse för serveringspersonalens del bör enligt kommitténs mening begränsas till att avse spritdrycker och sålunda innebära att avlöning icke i någon form fick utgå i förhållande till omsättningen av spritdrycker på arbetsstället. Införandet av en dylik bestämmelse måste givetvis, framhålles det, ske under hänsynstagande till personalens anspråk på goda och trygga arbetsvillkor samt de kostnader som genom bestämmelsen kan uppkomma för näringen. På arbetsgivare- och arbetstigareorganisationerna skulle det ankomma att avtala om efter lagbestämmelserna avpassade avlöningsformer.

Reservanterna hemställer att lagstiftningsvägen icke tillgrips för servisavgiftsfrågans lösning och att statsmakterna åtnöjer sig med den mellan parterna träffade överenskommelsen beträffande servisavgifterna. Man framhåller för övrigt att det finns goda skäl att antaga att den träffade överenskommelsen skall ge tillfredsställande resultat.

Remissyttranden

Det övervägande antalet remissinstanser accepterar den mellan parterna på arbetsmarknaden ingångna överenskommelsen utan att ifrågasätta ytterligare åtgärder. *Kontrollstyrelsen* anser sig sålunda icke kunna förorda, att frågan i dess nuvarande läge göres till föremål för särskild lagstiftning och har icke något att erinra mot den föreliggande överenskommelsen, som styrelsen finner innebära fördelar även ur nykterhetspolitisk synpunkt. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* uttalar sig i samma riktning och betonar, att kommittémajoritetens antydan om en lösning av frågan lagstiftningsvägen är orealistisk. *Nya systemaktiebolaget* anser liksom kommittémajoriteten, att serveringspersonalens ekonomiska intresse i utskänkningsen är ett ur nykterhetspolitisk synpunkt allvarligt problem men framhåller liksom de nyssnämnda myndigheterna att lagstiftning icke bör tillgripas i lönefrågor, som normalt regleras genom kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter.

De remissinstanser, som representerar restaurangnäringen framhåller de fördelar ur nykterhetspolitisk synpunkt som vinnes genom den ingångna överenskommelsen och understryker särskilt att en lönefråga som den förevarande icke bör göras till föremål för lagstiftning. *Sverges hotell- och restaurangpersonals förbund* anför i huvudsak följande.

Då vi fäst största vikt vid servisavgiftsfrågan har vi i samråd med arbetsgivareorganisationerna studerat den ingående. Vi är fullständigt klara över att arbetsmarknadens parter, inte bara utifrån den synpunkten att man betraktar ett problem som sin egen fråga, kan lägga fram ett förslag.

Vi är, sedan alla överväganden gjorts, absolut övertygade om att det förslag till lösning på servisavgiftsproblemet, om vilket arbetsmarknadsparterna enats, tillgodoser alla krav. Kommittémajoriteten har inte kommit med något nytt alternativ eller förslag till lösning sedan kommittémajoritetens

olika projekt diskuterats och icke befunnits tillfredsställande. Kommittémajoriteten har kommit i den situationen att den i denna fråga yrkar avslag på sitt eget förslag. En av anledningarna till kommittémajoritetens ställningstagande, då den ifrågasätter lagstiftning, är att en stor procent av serveringspersonalen inte skulle vara fast anställd och därför, enligt kommittémajoritetens mening, tydligen var mindre ansvarsmedveten vid servering av rusdrycker. Vi vill här peka på det förhållandet, att personalstyrkan sedan den 1/10 1955 reducerats väsentligt på många ställen. Det är självklart att den grupp, som delvis blivit friställd, inte utan vidare, som kommittémajoriteten gör, kan fränkännas ansvarskänsla. Arbetsmarknadens parter har under senare år gjort stora insatser för att befrämja yrkesutbildningen. Lönesättningen har blivit avhängig av yrkeskunskaperna och då det gäller serveringspersonalen vill vi påpeka, att denna yrkesgrupp erhåller högsta garantilön först efter 3 1/2 års yrkesvana. Då de avtalslutande parterna även kan framtaga mindre ansvarskännande element deras yrkesbok, vilket innebär att de avstängas från möjligheten att få sin utkomst i serviceyrket för kortare eller längre tid, kan detta vara ett bevis för hur allvarligt arbetsmarknadens parter ser på problemet. Sedan yrkesprov infördes för servispersonalen 1952 har över 2 000 avlagt yrkesprov, som berättigar till högsta garantilön.

Vi vill heller inte underlåta att hänvisa till våra tidigare uttalanden, där vi framför den åsikten att arbetsmarknadens parter, med den ställning dessa numera intar i samhället, inte kan fränkännas samhällsansvar, varför man tryggt bör kunna överlåta åt dessa att som hittills lösa sina problem. Såväl Landsorganisationen som Svenska Arbetsgivareföreningen har i uttalanden, senast i samband med då denna fråga aktualiserades i nykterhetskommitténs betänkande, framfört samma åsikter.

Tjänstemannaförbundet för hotell och restauranger betonar att förevarande område i fortsättningen liksom hittills bör kunna regleras genom överensstämmelser mellan arbetsmarknadsparterna. Enligt förbundet når man det bästa och hållbaraste resultatet genom att fortsätta på den inslagna vägen.

Enligt *Svenska turisttrafikförbundet* synes den reform som uppnåtts genom överensstämmelsen vara av betydelse därigenom att den undanröjer den för utländska restauranggäster irriterande ovissheten beträffande servisavgiftens skäligen storlek.

I några av de yttranden som accepterar den lösning som nåtts genom arbetsmarknadsparternas överenskommelse framhålles, att denna icke är tillfredsställande ur nykterhetspolitisk synpunkt. Detta gäller t. ex. *länsstyrelsen* och *länsnykterhetsnämnden i Stockholms län*. Länsstyrelsen anför följande.

Ur nykterhetspolitisk synpunkt har kanske drickspenningssystemet varit av större betydelse än restauratörernas ersättning för rusdrycksutskänkingen. Serveringspersonalen representerar ju den direkta kontakten med den konsumerande allmänheten. Men även vikten av denna fråga torde vid ett realistiskt bedömande ha väsentligt reducerats genom spritreformen den 1 oktober 1955. Enligt det avtal, som nu träffats mellan berörda organisationer, skall servisavgiften upptagas på notan. Vidare har garantilöneperioden minskats från två månader till en. Detta innebär en bättre ordning än den förut tillämpade, men är självfallet icke invändningsfritt ur nyk-

terhetspolitisk synpunkt. Det förefaller vidare onekligen egendomligt, att en höjning av spritpriserna av nykterhetspolitiska eller statsfinansiella skäl, automatiskt skall utlösa en höjning av servisavgiften. Då starka skäl måste föreligga för ett ingripande med lagstiftning på det fria avtalsområdet, bör man enligt länsstyrelsens mening trots vissa betänkligheter icke ifrågasätta några åtgärder av sådan art i nuvarande läge.

Landsorganisationen understryker sin tidigare uttalade mening, att drickspenningssystemet är en förkastlig avlöningform och att dess ersättande med ett system med på notan särskilt debiterad betjäningssavgift icke innebär någon riktig lösning av problemet. Den enda rationella lösningen är drickspengarnas ersättande med fast kontant lön. *Landsorganisationen* anser emellertid att avskaffandet av drickspenningssystemet tillhör de intressefrågor, vars lösning bör ankomma på parterna själva. För att skapa reella förutsättningar för systemets avskaffande förordas, såsom nämnts redan i annat sammanhang, att statsmakterna förklarar sig beredda att minska eller avskaffa utskänkningsskatten under förutsättning att parterna först träffar uppgörelse om servisavgiftssystemets ersättande med fast kontant lön. *Landsorganisationen* anför i huvudsak följande.

Som LO ser saken är den praktiska uppgiften nu att skapa reella förutsättningar för att avskaffa servisavgiftssystemet. Med hänsyn till att kommittémajoriteten tillerkänner denna fråga stor nykterhetspolitisk betydelse, bör denna kunna sammankopplas med frågan om utskänkningsskattens fortsatta existens. Denna tillmätes numera en relativt begränsad nykterhetspolitisk vikt av majoriteten, bl. a. därför att skattens allmänna betydelse minskat sedan utminuteringen gjorts fri. LO vill under sådana omständigheter föreslå att statsmakterna förklarar sig beredda att minska och eventuellt avskaffa utskänkningsskatten under förutsättning att parterna först träffar uppgörelse om att servisavgiftssystemet avvecklas, att servispersonalen avlönas med fast kontant lön samt att löneförhållandena förbättras inom näringen som helhet. Om det vid förnyade överväganden i frågan befinnes nödvändigt att för detta ändamål också bereda restaurangerna särskild ersättning för deras merkostnader i samband med spritutskänkning, anser sig LO också i princip kunna tillstyrka detta.

Landsorganisationen framhåller att dess förslag skulle innebära fördelar såväl för staten, konsumenterna och serveringspersonalen som för restaurangföretagen.

Även i andra yttranden påyrkas tvingande åtgärder för servisavgiftssystemets avskaffande. Enligt *länsnykterhetsnämnden i Östergötlands län* är det sålunda angeläget att serveringspersonalen på restaurangerna liksom andra yrkesgrupper erhåller fasta löner. Frågan bör därför enligt nämndens mening omprövas.

De kristna samfundens nykterhetsrörelse anser visserligen den mellan arbetsmarknadsparterna ingångna överenskommelsen innebära ett framsteg men framhåller att det viktigaste ur nykterhetssynpunkt är att servisavgift icke beräknas på alkoholdrycker. Det borde enligt organisationen vara möjligt att få till stånd en regel om undantag för dessa vid servisavgiftens påläggande. För att vinna serveringspersonalens medverkan härutinnan kun-

de man eventuellt tänka sig en något högre procentsats vid avgiftens beräkning än den nu tillämpade. Vidare skulle det säkerligen gå lättare att komma till rätta med drickspenningssystemet inom utskänknings, om kunderna betalade i gemensam kassa vid utgången. De kristna samfundens nykterhetsrörelse förordar därför, att försök anordnas på flera håll i landet med ett sådant betalningssystem, så att ytterligare erfarenheter av detta på svensk botten kan vinnas.

Likartade yrkanden framfördes av *Sveriges nykterhetsvänners landsförbund*.

IOGT anför följande.

När man med hänsyn till folknykterheten skall bedöma de framlagda förslagen, synes det mest angelägna vara att betona, att avkopplingen av det privata vinstintresset från rusdryckshanteringen fullföljes på de områden, där den icke helt har genomförts eftersom den har visat sig vara av största betydelse ur nykterhetssynpunkt. Med hänsyn härtill vill vi understryka betydelsen av att servisavgifterna på spritdrycker försvinner. I likhet med kommittén finner vi det lämpligast, att frågan löses genom förhandlingar mellan parterna. Men skulle det icke finnas möjligheter att på denna väg nå fram till någon ur nykterhetssynpunkt acceptabel lösning, bör man pröva möjligheten att lagstiftningsvägen få till stånd en sådan ordning, varvid man givetvis måste ta hänsyn till personalens anspråk på goda och trygga arbetsvillkor och näringsgrenens kostnadsförhållanden. En sådan bestämmelse skulle icke strida mot den fullt riktiga principen, att parterna på arbetsmarknaden själva skall få bestämma sina löneformer. I 72 § Rusdrycksförsäljningslagen finns redan en bestämmelse, som förbjuder systembolagets personal att erhålla avlöning i förhållande till omsättningens storlek eller liknande, och detta har icke betraktats som något ingrepp i avtalsfriheten.

Statskontoret understryker, att serveringspersonalens intresse av utskänkningsningen är ett ur nykterhetspolitisk synpunkt allvarigare problem än företagarnas vinstintresse. Enligt ämbetsverkets mening torde det emellertid möta svårigheter att avtalsvägen komma till rätta med problemet. En framkomlig väg är — framhålles det — att tillgripa lagstiftning, varvid någon form av ackordssystem närmast bör prövas.

Departementschefen

Frågan om att ersätta servisavgiftssystemet med en avlöningsform, som icke gör serveringspersonalens inkomster beroende av spritdrycksutskänkningsningens omfattning, har på utskänkningsvinstkommitténs initiativ upptagits till behandling av de berörda parterna på arbetsmarknaden. Dessa har träffat en överenskommelse av innebörd att servisavgiften skall upptagas på notan, varjämte garantilöneperioden förkortats från två månader till en. Kommittén framhåller, att avtalet enligt dess mening icke i någon väsentlig mån tillgodoser de nykterhetspolitiska synpunkterna men finner sig i nuvarande läge böra acceptera detsamma. Kommittén ifrågasätter

emellertid — utan att likväl framlägga något förslag — om icke lagstiftningsvägen bör prövas för att en tillfredsställande lösning av servisavgiftsproblemet skall kunna nås.

I likhet med kommittén och många remissinstanser finner jag det vara ett starkt önskemål från nykterhetssynpunkt att serveringspersonalen inte för sin inkomst skall vara beroende av spritdrycksutskänkningens omfattning. Ehuru detta önskemål icke på ett fullt tillfredsställande sätt kunnat tillgodoses genom den mellan parterna ingångna överenskommelsen, finner jag dock att densamma innebär vissa förbättringar. Den bör därför accepteras åtminstone tills vidare. Detta innebär att jag inte är beredd att nu förorda den av kommittén antydda utvägen att reglera denna avtalsfråga genom tvingande bestämmelser. Under alla omständigheter bör verkningarna av den nu ingångna överenskommelsen avvaktas, innan frågan upptages till förnyat övervägande.

IV. Övriga frågor

Prissättning på starköl

Nuvarande ordning

Kontrollstyrelsens nuvarande befogenheter att reglera utskänkingspriser omfattar — som förut påpekats — också starköl. Sedan starkölsutskänkningen frigavs den 1 oktober 1955 har särskilda maximiprisbestämmelser varit gällande. Dessa innebär att utskänkingspriset får utgöra högst det sammanlagda beloppet av restauratörens inköpspris, kompensation för av restauratören erlagd fraktkostnad samt en fastställd högsta bruttovinst vid utskänkning. Kompensation för fraktkostnad får beräknas i de fall, då restauratören har att vidkännas kostnad för transporten till utskänkingsstället från den ort där varan levereras av systembolaget, och/eller för återfrakt av tomglas och lådor. Bruttovinsten fastställs med utgångspunkt från en för alla prislägen lika stor fast del samt en i förhållande till anskaffningsvärdet rörlig del. Sålunda utgör bruttovinsten vid utskänkning på butelj 80 öre då anskaffningskostnaden är högst 1 krona, 85 öre då anskaffningskostnaden överstiger 1 krona men icke 1 krona 40 öre och 90 respektive 95 öre då anskaffningskostnaden överstiger 1 krona 40 öre men icke 1 krona 80 öre respektive överstiger 1 krona 80 öre. Särskilda bruttovinster, beräknade i proportion till de nu nämnda, har fastställts för utskänkning av starköl i glas eller krus. Utöver vad nu sagts gäller vissa regler för utskänkingspriset avrundning.

Kommittén

Enligt kommitténs förslag bör utskänkingspriset på starköl underkastas reglering också i framtiden. Någon ändring vare sig i fråga om prisnivån eller beträffande regleringens huvudgrunder anses icke påkallad. Bestämmelsernas närmare utformning föreslås skola anpassas efter de grunder rörande vinprissättningen som kommittén i annat sammanhang föreslagit.

Kommittén erinrar om att den vid behandlingen av frågan om den framtida prisavvägningen vid utskänkningen av rusdrycker understrukit vikten av att denna avvägning sker så att konsumtionen av de alkoholsvagare sorterna främjas på ett verksamt sätt. För att detta syfte fullt ut skall kunna förverkligas är det, framhåller man, av väsentlig betydelse att prissättningen på starköl anpassas efter prisnivån på övriga rusdrycker. Att detta i sin tur nödvändiggör fortsatt reglering av utskänkingspriset på starköl, kan enligt kommitténs mening icke vara föremål för tvekan. Härvidlag erinras för övrigt om att det korrektiv mot för hög prissättning, som konkurrensen mellan olika företag på andra områden erbjuder icke — liksom icke heller beträffande vinerna — föreligger i förevarande fall på grund av den starka begränsningen av utskänkingstillstånden.

Reservanterna hemställer att prissättningen vid utskänkning av starköl måtte lämnas fri.

Remissyttranden

Remissinstanserna har — i den mån frågan berörts — beträffande prissättningen på starköl intagit samma principiella ståndpunkt som i avseende på vinprissättningen. Härom har närmare redogörelse lämnats i ett tidigare avsnitt.

Kontrollstyrelsen har intet att erinra mot att starkölet liksom hittills blir föremål för maximiprisreglering. Därest rusdrycksförsäljningsutredningens förslag om ett starköl av lättare typ till ett pris av ca 65 öre per butelj genomföres, bör det enligt styrelsen ankomma på denna att, med ledning av de prissättningsprinciper vid utskänkning av starköl som kan komma att godtagas, fastställa maximipris för dylikt starköl.

Sveriges hotell- och restaurangförbund, som — i likhet med övriga företrädare för restaurangnäringen — förordar fri prissättning vid starkölsutskänkningen, anför följande.

I strid med restaurangnäringens yrkanden blev starkölet redan från början föremål för prisreglering från kontrollstyrelsens sida. Vid denna reglering fick näringen icke de vinstmarginaler, som av näringens företrädare ansågos motiverade. Trots att vid de förhandlingar, som ägde rum i samband med prisregleringen, från kontrollstyrelsens sida ställdes i utsikt, att priset skulle komma att justeras med hänsyn till möjligen kommande kostnadsökningar, har, då dylika sedermera inträffat, så icke skett. Kontrollstyrelsen har, då man från näringens sida gjorde framställning härom, ansett, att det icke borde ifrågakomma att ändra gällande grunder för prissättningen, förrän resultatet av 1953 års utskänkingsvinstkommittés arbe-

te kunde överblickas. Det sagda visar, hur stelbent systemet med prisreglering på starköl varit. Det har hindrat företagen att anpassa priset efter företagsekonomiska grunder och därigenom kommit att påverka försäljningen av andra varor, främst lättvin och öl, på ett sätt, som rubbat bruttovinstkalkylerna.

Kontrollstyrelsens prisreglering av starkölet år 1955 stod i strid med de principer, som dittills följts för vinstbegränsningen på rusdrycker och som inneburo sådan begränsning endast i fråga om spritdrycker och starkvin. Någon anledning att nu sanktionera denna enligt vår mening omotiverade prisreglering anse vi icke föreligga.

Departementschefen

Sedan utskänkning av starköl tillåtits fr. o. m. den 1 oktober 1955, har densamma varit föremål för maximiprisreglering. Utskänkingsvinstkommittén föreslår, att den sålunda införda ordningen bibehålles även framdeles. Detta förslag har godtagits av flertalet remissinstanser. Icke heller enligt min mening bör någon ändring vidtagas på förevarande punkt. I fråga om starkölet synes det nämligen vara av särskild betydelse att en rimlig prisrelation kan upprätthållas gentemot spritdryckerna, i synnerhet brännvinet.

Vad här anförts avser det nu förekommande starkölet med en alkoholhalt av högst 4,5 viktprocent. På grundval av 1956 års rusdrycksförsäljningsutrednings betänkande har jag förordat att en ny typ av starköl med en alkoholhalt om högst 3,6 viktprocent införes. Någon anledning att meddela maximiprisbestämmelser även för detta starköl synes emellertid icke föreligga. Prisregleringen på den alkoholstarkare varan torde nämligen verka som tillräcklig regulator också för den nya starkölstypen.

I enlighet med vad nu anförts förordar jag att prisregleringen på det nuvarande starkölet bibehålles samt att prissättningen vid utskänkning av det nya lättare starkölet lämnas fri.

Förtäring- och förvaringsförbuden

Gällande ordning

De s. k. förtäring- och förvaringsförbuden omfattar alla lokaler där utskänkning överhuvudtaget bedrives vare sig utskänkningen avser rusdrycker, öl eller alkoholfria drycker. Förbuden innebär, att gäst icke får förtära eller tillåtas förtära rusdrycker som icke i laga ordning utskänkts och att starkare drycker än som får serveras på vederbörande lokal icke får där förvaras. Det bör observeras, att förbuden endast gäller utskänkingslokaler. Lokaler där utskänkning överhuvudtaget inte bedrives, icke ens alkoholfria sådana, beröres icke av bestämmelserna.

Förtäring- och förvaringsförbuden intar en central ställning i rusdryckslagstiftningen. Härom anfördes i propositionen 1954:151 bland annat följande.

Erfarenheterna har givit vid handen, att det ur sociala synpunkter är nödvändigt att begränsa antalet utskänkningsställen för rusdrycker. Rätten att utskänka sådana drycker har därför gjorts beroende av en mycket noggrann prövning. Länsstyrelser, kommunala organ och systembolag tar på olika sätt del i detta prövningsförfarande. Den som erhåller utskänkningsrätt är skyldig att följa detaljerade föreskrifter vid utövningen av sin verksamhet. För att rättighetssystemet och de ordningsföreskrifter, som utfärdats på detta område, över huvud taget skall ha någon mening, måste utskänkingsreglerna kompletteras med bestämmelser som förbjuder förtäring eller förvaring på utskänkningsställe av alkoholstarkare drycker än sådana som där får utskänkas. Skulle förtäring av medförda spritdrycker tillåtas i lokaler där endast vin, öl eller alkoholfria drycker må serveras, bleve förhållandet detsamma som om man tillåte en obegränsad spritutskänkning.

Det hade emellertid sedan länge mött avsevärda svårigheter att i praktiken upprätthålla förbudet, till en del sammanhängande med att de kommit i konflikt med intressen som av parterna uppfattats som legitima. De principiella synpunkter som härvid anlades framgår bland annat av följande uttalande av dåvarande chefen för finansdepartementet.

En av de viktigaste anledningarna till att förbudet överträdes är att man i stora delar av landet har små möjligheter att förlägga fester till spritrestauranger. Enighet synes i stort sett råda om att man i detta hänseende bör försöka mildra förbudets verkningar. En annan icke oväsentlig anledning ligger emellertid i prisskillnaden mellan utminuterade och utskänkta rusdrycker. På de senare utgår utskänkningsskatt och restauratörvinst. Det torde icke sällan förekomma att festarrangörer, trots tillgång till spritrestaurang, föredrar att anlita hotell eller pensionat utan rättigheter och därvid medföra rusdrycker i strid mot förtäring- och förvaringsförbudet.

Enligt 1937 års försäljningsförordning undantogs från förtäring- och förvaringsförbudet heminackorderingsställen. I syfte att på vissa punkter undanröja svårigheterna med förbudets upprätthållande infördes genom den nu gällande författningen vissa ytterligare lättnader. Dessa innebär att också kollektivhusmatsalar och s. k. kårhushåll i vilka öl får utskänkas efter anmälan undantages från förbudet. Att gå längre ansågs av angivna skäl icke tillrådligt. Vad särskilt beträffar förtäring av medhavd sprit som förekommer i s. k. privata festväningar skedde sålunda ingen ändring i de tidigare gällande bestämmelserna. Departementschefen anförde bland annat följande.

Som en förutsättning för att sådan förtäring skall vara laglig gäller, att någon form av utskänkning icke bedrives. Det kan alltså icke anses tillåtet att innehavaren av festlokalen tillhandahåller öl eller alkoholfria drycker. Självfallet kan bestämmelserna icke kringgå så, att den som yrkesmässigt mottar uppdrag att anordna tillställningar som här avses tillhandahåller dryckerna i fråga, under det att lokalen upplåtes av annan person. Skall medhavd sprit förtäras, måste samtliga drycker tillhandahållas av den, för vars räkning festen anordnas. I likhet med nykterhetskommittén finner jag att utvecklingen beträffande dessa festväningar bör följas med uppmärksamhet. Man torde kunna förvänta, att de blivande restauranginspektörerna (numera intendenterna) i tveksamma fall föranstaltar om utredning och vid konstaterade överträdelser på lämpligt sätt ser till att ändring kommer till stånd. De bör i förekommande fall erinra innehavarna om möjligheterna att erhålla rätt till utskänkning.

Kommittén

Kommittén finner det för sin del påkallat, att sådan ändring snarast möjligt vidtages i gällande bestämmelser, att omfattningen av förtäring- och förvaringsförbuden blir klarare fastställd. Förbuden bör enligt kommitténs uppfattning först och främst gälla i varje lokal, som organiskt tillhör en restaurangrörelse, samt i s. k. privata festvåningar, som upplåtes för servering av måltider vid festtillfällen. I fråga om sistnämnda lokaler anses det vara nödvändigt att till förebyggande av försök till kringgående meddela bestämmelser, som gäller vare sig måltiden tillhandahålles av lokalens innehavare eller av en särskilt anlitad restauratör eller annan företagare. Vad nu sagts om de privata festvåningarna bör enligt kommittén i lika mån gälla sådana samlingslokaler — även folketshus och bygdegårdar — där resaurangrörelse varaktigt eller tillfälligt bedrivs. I samtliga fall bör, såframt förtäring av rusdrycker är avsedd att äga rum, utskänkingsrättighet förvärvas, antingen i form av tillstånd till årsutskänkning eller tillfällig utskänkning eller i form av överlåten utskänkingsrätt enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen.

Kommitténs förslag innebär, att gäst i lokal eller å plats, som användes för rörelse i vilken livsmedel tillhandahålles mot ersättning till förtäring på stället, icke må förtära eller tillåtas förtära rusdrycker eller öl, som icke därstädes i laga ordning utskänkts till honom. Drycker som ej får utskänkas i lokalen eller å platsen må ej förvaras där eller eljest så, att gästerna äger tillgång till dem.

I sin motivering för förslagen anför kommittén i huvudsak följande.

De gällande bestämmelserna rörande förtäring- och förvaringsförbuden har så vitt kommittén kunnat finna i viss utsträckning utnyttjats på ett sätt som icke har varit avsett. Visserligen har de nya möjligheterna med tillfällig utskänkning till slutet sällskap enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen kommit till användning i stor omfattning, men det har likväl förekommit, att innehavare av samlingslokaler eller festvåningar, i vilka tidigare vid festtillfällen måltider serverats och alkoholfria drycker utskänkts, i syfte att undgå förtäring- och förvaringsförbuden genomfört — eller påstått sig ha genomfört — en sådan omläggning av rörelsen, att vid dylika tillfällen endast maten tillhandahållits av lokalens innehavare eller den anlitate restauratören, medan kaffe, läskedrycker och andra alkoholfria drycker medförts av värden. Med åberopande av att någon utskänkning (dvs. något tillhandahållande mot ersättning) av alkoholfria drycker icke ägt rum har lokalens innehavare sedermera hävdats den mening, att förtäring- och förvaringsförbuden icke vidare ägde giltighet för lokalen och att medförda spritdrycker följaktligen finge fritt förtäras i densamma.

Härtill är först och främst att anmärka, att en dylik tillämpning är uppenbart stridande mot förtäring- och förvaringsförbudens av departementschefen angivna syfte. Vad i detta hänseende anförts av departementschefen måste tydligen gälla för varje festvåningsrörelse, och det torde icke kunna anföras något skäl för att förtäring av medförda spritdrycker skulle vara mindre olämplig i fall då kaffe och läskedrycker utskänkes, än då samma drycker serveras under former, som icke kan betecknas som utskänkning. Vid förbudets tillkomst torde lagstiftaren ha utgått från att varje restau-

rangrörelse, vare sig den bedrives i matsal eller sker i festvåning, normalt måste vara kombinerad med utskänkning av drycker. Det torde också vara höjt över allt tvivel, att påståendet, att värden själv medför de alkoholfria dryckerna, i det övervägande flertalet fall är en ren konstruktion; i själva verket torde de alkoholfria dryckerna mycket ofta inköpas och tillhandahållas av lokalens innehavare eller den som där ombesörjer restaurangrörelsen, ehuru detta förhållande döljes genom att varorna debiteras värden på särskild räkning.

Från samlingslokalerna och de privata festvåningarna har intresset för en tillämpning av det nu berörda systemet spritt sig även till vissa vin- och spritrestauranger, som begärt att få »avsyna» sina festvåningar eller att från sina utskänkningslokaler få avskilja vissa utrymmen, avsedda att upplåtas till gäster, som själva medför spritdrycker.

Remissyttranden

Kommitténs förslag till skärpta bestämmelser tillstyrkes eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser som berör frågan. Förslaget avstyrkes av kontrollstyrelsen, länsstyrelsen i Västmanlands län samt Nya systemaktiebolaget, vilka dock förordar att förbudens omfattning preciseras närmare än som nu är fallet.

Länsstyrelsen i Östergötlands län anser vad kommittén anfört om utskänkning i festvåningar och om förtäring- och förvaringsförbuden beaktansvärt och i hög grad aktuellt. Det torde enligt länsstyrelsen icke kunna förnekas, att illojal konkurrens förekommer från fria festvåningar och diverse samlingslokaler.

Enligt *Sveriges nykterhetsvänners landsförbund* skulle ett genomförande av kommittéförslaget omöjliggöra förekomsten av »svarta» restauranger, vilket betecknas som ett framsteg.

Länsnykterhetsnämnden i Stockholms län anför följande.

Från restauratörshåll har påtalats att konkurrensen från de s. k. privata festvåningarna blivit allt hårdare och att detta främst skulle bero på att innehavare av sådana festvåningar icke är bundna av utskänkningstillstånd av något slag, varför de tydligen anse sig oförhindrade att tillåta rusdrycksförtäring i lokalerna. Skillnaden i pris mellan utminuterade och utskänkta rusdrycker samt främst de numera obegränsade möjligheterna till rusdrycksinköp i utminuteringsaffärerna har otvivelaktigt lett till att allmänheten i större omfattning än tidigare anlitar privata festvåningar för tillställningar av olika slag. Problemet med icke insynade lokaler och där förekommande spritförtäring är emellertid av gammalt datum. Den påtalade konkurrensen förelåg alltså långt innan de senaste ändringarna i rusdrycksförsäljningen kom till. Konkurrensen har givetvis accentuerats mot bakgrunden av den inträffade nedgången i spritutskänkningen på restaurangerna eller med andra ord blivit mera påtaglig och besvärande för restauratörerna än tidigare. Även vid ett borttagande av utskänkningsskatten torde konkurrensläget knappast förändras nämnvärt, eftersom de privata festvåningarna med all sannolikhet har möjlighet till prisreduceringar på mat m. m. Dessutom skulle de i ännu högre grad än för närvarande kunna känna sig säkra för ingripanden, eftersom även det rent fiskaliska intresset av en samhällsreaktion då bortfölle. Ur nykterhetssynpunkt är det emellertid högst otill-

fredsställande, att de privata festvåningarna icke äro underkastade insyn eller de allmänna regler och inskränkningar, som gälla vid tillståndsbunden utskänkning. Det torde emellertid icke finnas några möjligheter att mera effektivt komma till rätta med dessa missförhållanden genom intendenternas och polismyndigheternas försorg med mindre bestämmelserna rörande förvarings- och förtäringförbuden revideras på sätt kommittén föreslagit.

Bland de remissinstanser som i och för sig tillstyrker förslaget framhåller åtskilliga att stora svårigheter kommer att föreligga även i fortsättningen när det gäller att tillse att förbuden efterlevs. I flera yttranden understrykes att en förutsättning för en bättre ordning på området är att prisskillnaden mellan utskänkta och utminuterade drycker minskas.

Lönsstyrelsen i Malmöhus län anför följande.

Den skärpning av förbuden, som kommittén föreslagit, bidrager visserligen till en fixering av deras innebörd och omfattning. Detta torde emellertid icke vara tillräckligt för att skapa goda förutsättningar för förbudens efterlevnad. Man bör nämligen komma ihåg att de tillställningar som det här är fråga om är slutna och av privat natur, vilket i hög grad försvårar övervakningen. Tillsynen försvåras även av det faktum, att antalet företag, som utövar festvåningsrörelse, är stort och att deras rörelse i många fall har avsevärd omfattning. Det finns åtskilliga festvåningar som månad efter månad året runt är upptagna flera dagar i veckan ofta med två, ibland flera tillställningar på samma gång. Den personal som kan ställas till förfogande för övervakningen räcker knappast till för ett effektivt fullgörande av denna svåra och grannliga uppgift. Härtill kommer att den betydande prisskillnaden mellan utskänkta och utminuterade rusdrycker, vilken utgör ett av huvudmotiven till att festarrangörer föredrar tillståndslösa festvåningar framför vanliga restauranger, icke elimineras eller i någon mera avsevärd grad minskas genom lagstiftning enligt kommitténs förslag eller genom andra av kommittén föreslagna åtgärder. Härigenom kvarstår såsom realiserat det betydelsefulla önskemålet att bringa förbuden i någorlunda överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet. Man kan göra gällande, att den av kommittén föreslagna skärpningen av förbuden tvärt om kommer att öka motsättningarna mellan lagens krav och allmänhetens rättsuppfattning. Vid övervägandet av dessa frågor får man nämligen inte bortse från det förhållandet, att det ofta föreligger ett legitimt behov att förlägga familjehögtidligheter och andra festligheter utom hemmet till billigast möjliga kostnader. I det hänseendet må det vara tillräckligt att hänvisa till den omständigheten, att breda befolkningslager har otillräckliga bostäder för att där utöva värdskap till och med i relativt begränsad omfattning. När det gäller att överväga åtgärder för att tillgodose kraven på klarhet, effektivitet och överensstämmelse å ena sidan med förbudens funktion i rusdryckslagstiftningen och å andra sidan med allmänhetens rättsmedvetande är det av betydelse att få utrett, vilka omständigheter som i första hand gjort de nu gällande bestämmelserna så föga funktionsdugliga. Vad det allmänna velat ernå med förbuden och dess följd föreskrifter torde få anses vara att inränga all slags festvåningsverksamhet, där förtäring av rusdrycker förekommer, under rusdrycksförsäljningsförordningens föreskrifter. Rent principiellt kan näppeligen, som utredningen framhåller, något skäl anföras för att förtäring av medförda spritdrycker skulle vara mindre olämpligt i fall då kaffe och läskedrycker utskänks, än då samma drycker serveras under former, som icke kan betecknas som utskänkning.

Det av kommittén framlagda författningsförslaget torde vara väl ägnat att klarlägga förbudens räckvidd.

Länsstyrelsen i Kristianstads län beklagar, att kommittén icke gjort en grundlig utredning om omfattningen av förtäringen av rusdrycker vid enskilda fester i folketshus, bygdegårdar, medborgarhus, hantverkshus, hemvärnsgårdar och liknande lokaler. Betänkandet bringar enligt länsstyrelsen ingen klarhet i frågan om denna förtäringens betydelse ur nykterhetspolitisk synpunkt och som konkurrens till rusdrycksrestaurangerna. Enligt länsstyrelsens uppfattning torde förtäringen av rusdrycker å lokaler av förevarande slag för länets vidkommande icke ha medfört några större olägenheter ur nykterhetspolitisk synpunkt. Ofta är det familje- eller föreningsfester som avhållas och som regel torde ordningen vara god. Länsstyrelsen säger sig dock vara medveten om att förhållandena i andra län, särskilt sådana med större städer, kan vara annorlunda. Emellertid framhåller länsstyrelsen att det givetvis måste vara en fördel att fester utom hemmet, under vilka spritförtäring skall äga rum, förläggas till sådana lokaler, där ordning och trevnad på förhand kan sägas vara garanterade. För restaurangnäringen torde konkurrensen från de »tillståndslösa» festlokalerna utgöra ett betydande ekonomiskt problem och även ur denna synpunkt hade det varit av stort värde om den kartläggning, som ovan berörts, kommit till stånd. Beträffande kommittéförslagets närmare utformning anföres följande.

I fråga om kommitténs förslag rörande förtäring- och förvaringsförbuden är det av vikt, att dessa till sin innebörd och omfattning äro så klara, att misstolkningar äro uteslutna. Förslaget utgör en avsevärd förbättring jämfört med nuvarande bestämmelser. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida de ej på visst sätt böra fullständigas. Såsom exempel härpå kan följande nämnas. Om en restaurang i ett folketshus drives i fastighetsföreningens egen regi med anställd föreståndare, få enligt kommittéförslaget medhavda rusdrycker icke förtäras i någon av fastighetens egna lokaler. Arrenderas däremot restaurangen ut, tillhör fastighetens övriga lokaler icke en »rörelse, i vilken livsmedel mot ersättning tillhandahålles till förtäring på stället», varför medhavda rusdrycker få förtäras där, tydligtvis även om maten skulle tagas från restaurangen.

Enligt *Sveriges centrala restaurangaktiebolag* är kommittéförslaget lovvärt — även om utskänkningsskattens slopande är ett nödvändigt komplement om man vill uppnå bättre förhållanden. Förslagets genomförande anses kunna få ett visst värde vid bemästrandet av hithörande förhållanden. En viss tvekan inställer sig emellertid enligt bolaget beträffande förslagets räckvidd och effektivitet. Härom anföres följande.

I reklamen för lokaler av den typ, som här avses, lockas numera öppet med att lokalens innehavare »ordnar allt», vari förmodligen även ingår hämtningen av sprit. Inför den föreslagna författningstexten frågar man sig, huruvida under det föreslagna förbudet kommer att inbegripas även sådana fall, då lokalinnehavaren formellt ordnar måltider m. m. men ingredienserna betalas av beställaren direkt och betalningen för »ordnandet» lägges på lokalhyran. Av kommitténs motiv synes visserligen framgå, att avsikten varit att träffa även sådana förfaranden. Frågan är emellertid, hur den

praktiska tillämpningen kommer att ställa sig. Erfarenheterna av de svårigheter, som mött vid genomförande av förtäring- och förvaringsförbudet i dess nuvarande utformning, ge icke anledning till optimism. En viss förbättring av kontrollen på dessa områden torde emellertid ha skett genom tillkomsten av utskänkningsintendenterna, vilka enligt sin instruktion ha att uppmärksamma hithörande förhållanden utanför den egentliga utskänkningsningen.

Enligt *kontrollstyrelsens* mening föreligger för närvarande ej tillräckliga skäl för en ändring av grunderna för förtäring- och förvaringsförbudet i enlighet med kommitténs förslag. Detta anses gälla desto mera som det föreliggande förslaget icke skulle eliminera samtliga de gränsdragningssvårigheter som är förenade med de nuvarande bestämmelserna. Emellertid anser sig kontrollstyrelsen böra ifrågasätta om icke förslagets syfte till viss del skulle kunna tillgodoses därigenom, att statsmakterna i nu förevarande sammanhang gjorde ett uttalande av innebörd, att festvåning, som organiskt och affärsekonomiskt tillhör rusdrycks- eller ölrestaurang, skall anses ingå i utskänkningslokalerna och således vara underkastad förtäring- och förvaringsförbudet. Kontrollstyrelsen framhåller för övrigt att incitamentet till överträdelse av förtäring- och förvaringsförbudet bli mindre än för närvarande, om styrelsens förslag om sänkning av utskänkningskatten på spritdrycker genomföres.

Nya systemaktiebolaget har för sin del ingenting att invända mot bestämmelser, som kriminaliserar förtäring av medhavda rusdrycker på yrkesmässigt drivna, privata festvåningar, men anser sig icke kunna tillstyrka en skärpning som skulle drabba exempelvis bygdegårdar, folketshus eller andra av ideella föreningar ägda och förvaltade lokaler. En ändring av de nuvarande bestämmelserna så att innebörden av förbudet blir klarare fastställd, är däremot enligt bolagets mening i hög grad önskvärd. I sådant hänseende föreslår bolaget, att den nuvarande lagtexten ändras, så att förtäring- och förvaringsförbudet — utan att skärpas i den utsträckning som kommittéförslaget syftar till, ges en klar avgränsning. Åtskilliga av de nuvarande missförhållandena har enligt bolaget sin grund i att den nuvarande utformningen av bestämmelserna icke medger en tillräckligt klar gränsdragning för de berörda förbudet.

Bygdegårdarnas riksförbund yttrar följande.

Bygdegårdar äro politiskt och religiöst neutrala lokaler, som antingen äges av en för alla öppen förening eller av kommunen. I bygdegårdsföreningen är som regel alla föreningar på orten medlemmar plus enskilda personer. Bygdegården är i allmänhet den enda profana samlingslokalen på orten där det är möjligt att anordna exempelvis ett bröllop eller ett 50-årskalas. Av denna anledning brukar man kollektivt inköpa servis och bestick m. m. för bygdegårdens räkning. Sedan fastställs en hyra för lokalen och för servisen, vilken erlägges av dem som vill hyra bygdegården för en familjefest. Eftersom såväl lokalen som servis och köksutrustning ägs kollektivt, tager man inte ut mera i hyra än vad som är skäligt för att täcka omkostnaderna. Köks- och serveringspersonalen rekryteras bland familjemedlemmar och vänner.

Att en på detta sätt anordnad familjefest givetvis ställer sig ekonomiskt fördelaktigare än om den skulle ha ordnats på en restaurang säger sig självt. Men för det första så finns det, som tidigare påpekats, sällan någon restaurang inom bygdegårdens publikområde och för det andra så har landsbygdens folk i mycket liten utsträckning tidigare anlitat restauranger för sina familjefester. Man har anordnat dessa fester i hemmen, men allt eftersom de stora utrymmena försvinner i landsbygdshemmen nödgas man förlägga dessa fester utanför hemmen, och då har man funnit ersättningen i bygdegården, vars arkitektur och utformning visat sig mycket lämplig för dylika familjefester. Att därför vidtagna åtgärder, som skulle förhindra eller försvåra för landsbygdens folk att på ett praktiskt och förnuftigt sätt lösa denna för dem viktiga fråga, skulle vara orimligt.

När vi nu talar om bygdegårdar så menar vi sådana lokaler som ägs antingen av kommuner eller av föreningar som äro bildade på grundval av Bygdegårdarnas Riksförbunds normalstadgar. Men utöver dessa verkliga bygdegårdar så finns det ett mindre antal lokaler som ägs av en enskild förening eller kanske av enskild person, vilka också kallar sina lokaler för bygdegårdar. Det är möjligt att bland dessa »bygdegårdar» finnes sådana där man anser det besvärligt att driva lokalen som samlingslokal, utan hyr ut hela lokalen till en »källarmästare». Dessa lokaler ha som regel inte mera med de verkliga bygdegårdarna att göra än namnet.

Den ringa omfattning uthyrningar har belyses bäst av att under 1955 endast 6,9 % av bygdegårdarnas sammanlagda uthyrning var till familjefester. Därför måste vi tillbakavisa påståendet att bygdegårdarna skulle utgöra någon allvarlig konkurrent till de fasta restaurangerna. Vi vill också betyga att såväl Bygdegårdarnas Riksförbund som dess medlemmar ha allt intresse av att verksamheten i bygdegårdarna bedrives på ett sådant sätt att skäl till berättigade anmärkningar inte finns.

Departementschefen

De författningar som reglerar serveringen av rusdrycker, öl och alkoholfria drycker innehåller närmare bestämmelser i syfte att hindra gästerna från att dricka medhavd sprit eller att på liknande sätt kringgå utskänkningsbestämmelserna. Tillämpningen av dessa bestämmelser, de s. k. förtäringsoch förvaringsförbuden, har varit förenad med svårigheter. Hithörande frågor har närmare utvecklats i 1954 års proposition om riktlinjerna för nykterhetspolitiken.

Svårigheterna sammanhänger framför allt med att förbuden enligt sakens natur måste vara generella och att tillräcklig hänsyn därför inte kunnat tagas till särskilda omständigheter i olika förekommande fall. Förbuden framstår sålunda i vissa hänseenden som alltför rigorösa. Vissa undantag från bestämmelserna infördes i anledning härav vid 1954 års riksdag, och ytterligare några jämkningar i sådan riktning har aktualiserats av 1956 års rusdrycksförsäljningsutredning.

Det har emellertid också visat sig, att förbuden i betydande utsträckning kunnat kringgås, framför allt av dem som driver s. k. fria festvåningar. Från den reguljära restaurangnäringens sida har klagomål anförts över konkurrens från festvåningarna. För att komma till rätta med dessa olägenheter

har utskänkningsvinstkommittén föreslagit skärpningar av förbuden. Medan dessa förbud hittills förutsatt att servering av drycker bedrives, skall enligt förslaget förbuden gälla vid all servering av livsmedel mot betalning, vare sig det är fråga om mat eller dryck.

De föreslagna skärpningarna skulle, såsom kommittén framhållit, skapa bättre möjligheter att motverka de påtalade olägenheterna. Verkningarna synes emellertid sträcka sig längre än som i och för sig torde vara motiverat. De föreslagna bestämmelserna skulle sålunda även träffa den verksamhet med anordnande av privata fester som i lagliga former bedrives av folketshus och bygdegårdar. Denna verksamhet fyller utan tvivel ett legitimt behov. Härtill kommer — något som bestyrkes av erfarenheterna från de nuvarande bestämmelsernas tillämpning — att de avsedda skärpningarna knappast torde komma att mötas av förståelse från allmänhetens sida. Kontrollen skulle härigenom ytterligare försvåras. Å andra sidan torde de föreslagna bestämmelserna inte utesluta möjligheter till kringgående.

Med hänsyn till det anförda finner jag mig inte kunna tillstyrka kommitténs förslag. De problem som sammanhänger med konkurrensen från festvåningarna synes i stället böra angripas genom att minska prisskillnaden mellan utminuterade och utskänkta rusdrycker. Vad jag förordat i det föregående medför en betydande förändring i denna riktning.

Det här anförda innebär självfallet inte att intendenterna för utskänkningsärenden bör minska sina ansträngningar att verka för efterlevnaden av förtäring- och förvaringsförbuden. I likhet med kontrollstyrelsen förutsätter jag, att festvåning, som organiskt och affärsekonomiskt tillhör restaurang med utskänkning av rusdrycker, öl eller alkoholfria drycker, skall anses ingå i utskänkingslokalerna och således vara underkastad förbuden.

De av rusdrycksförsäljningsutredningen väckta förslagen torde få upptagas i annat sammanhang.

Kvantitetsmärkning av glas

Gällande bestämmelser

Enligt lagen om mått och vikt gäller för mätning och vägning följande bestämmelser. Vid mätning eller vägning, som företages i statlig verksamhet, i yrkesmässig handel eller å allmänt tillgänglig försäljningsplats och som skall ligga till grund för beräkning av ekonomiskt anspråk efter mått eller vikt, får icke nyttjas andra mätnings- eller vägningsredskap än sådana, som blivit vederbörligen justerade för användning, varom fråga är. Denna bestämmelse skall dock icke äga tillämpning å mätning, som sker i förvarings- eller transportredskap, i vilket den uppmätta varan förvaras eller levereras och som med avseende å rymden är märkt på i lagen närmare angivet sätt, eller i sedvanligt emballage, såsom kartonger, korgar, säckar och flaskor, i vilket den uppmätta varan förvaras eller levereras. Såsom mätnings- och vägningsredskap betecknas varje redskap, som är avsett för mätning eller

vägning eller eljest för sådant ändamål användes. Med justering av mät-
nings- och vägningsredskap förstås av vederbörlig myndighet företagen åtgärd,
varigenom redskapet undersökes och godkännes samt stämplas med
stadgade justeringstecken.

För vissa slag av rörelse såväl som för handel med bestämda slag av varor
eller för mätning eller vägning med särskilda slag av redskap kan Kungl.
Maj:t medgiva undantag från justeringsplikten. Med stöd av sistnämnda
bestämmelse har Kungl. Maj:t genom kungörelse den 10 maj 1935 med-
givit, att vissa i kungörelsen angivna slag av mätnings- och vägningsred-
skap (gas- och vattenmätare, vissa lantmåteriredskap, vissa redskap för
virkesmätning m. m.) tills vidare får användas ojusterade.

I enlighet med vad nu sagts behöver glas och andra serveringskärl som
används vid utskänkning av rusdrycker icke vara kvantitetsmärkta. Därest
märkning sker måste glasen emellertid justeras individuellt i vanlig ord-
ning av mynt- och justeringsverket. Vad åter beträffar dryckernas uppmät-
ning före servering måste härvid använda kärl vara justerade i enlighet
med mynt- och justeringsverkets bestämmelser. I sådant hänseende har
mynt- och justeringsverket genom särskilda cirkulär meddelat föreskrifter
bland annat angående beskaffenheten av målkärl för mätning av vin och
spritdrycker (cylindriska mätglas av glas, nysilver eller alpacca, avsedda
för handmätning) ävensom godkänt mätapparater av olika konstruktioner
för maskinell uppmätning av spritdrycker. Dylika mätglas och mätappa-
rater har icke varit obligatoriska men har i stor utsträckning använts vid
den uppmätning, som äger rum i restaurangernas s. k. kassor vid utskänk-
ning i glas av spritdrycker och vin.

Såvitt avser för utskänkningen meddelade bestämmelser stadgades i 1937
års rusdrycksförsäljningsförordning att vid överlåtelse av tillstånd till ut-
skänkning, som meddelats systembolag, skulle iakttagas de särskilda före-
skrifter kontrollstyrelsen meddelade till ledning för sådan överlåtelse.

Enligt 1954 års rusdrycksförsäljningsförordning skall systembolaget vid
överlåtelse av rätt till utskänkning, med iakttagande av de föreskrifter kon-
trollstyrelsen utfärdar, meddela bestämmelser rörande prissättning på ut-
skänkta rusdrycker och vad därmed äger samband.

Med stöd av nu angivna bestämmelser har kontrollstyrelsen genom sär-
skilda cirkulär meddelat föreskrifter angående innehållet i systembolagens
överlåtelseavtal. I 1953 års överlåtelseavtal upptogs under punkt 11 bland
annat följande bestämmelser:

Då spritdrycker utskänkas glasvis, må detta ske endast i myckenheter av
2 1/2 och 5 centiliter. Utskänkingspris för dessa varor skola i prislistan
upptagas för glas dels om 2 1/2 centiliter (här nedan benämnt glas), dels
om 5 centiliter (här nedan benämnt stort glas).

Sherry, madeira och portvin — minst ett märke av varje vinsort — skola
tillhandahållas jämväl i stort glas, och priset för sådant glas av dessa viner
skall i prislistan angivas. Där så av särskild anledning anses påkallat, må
bolaget härifrån medgiva undantag.

Det åligger restauratören att öva tillsyn därå, att vid utskänkningen fullt
mått tillhandahålles gästerna.

Av bolaget godkända mätglas skola finnas vid kassan och tillhandahållas gäst på begäran.

Vidare upptog överlåtelseavtalet följande bestämmelse:

Restauratören är skyldig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som av kontrollstyrelsen meddelas i fråga om teknisk kontroll över utskänkningen, exempelvis avseende användningen av paragonnotor, mätapparater och kvantitetsmärkta serveringsglas.

I nu gällande formulär till överlåtelsekontrakt upptages i punkt 10 följande föreskrifter:

Då spritdrycker utskänkas glasvis, må detta ske endast i myckenheter motsvarande ett eller flera glas om 2 centiliter. Vad nu sagts gäller icke drinkar.

Sherry, madeira, portvin och vermouthe — minst ett märke av varje vinsort — skola förutom på butelj tillhandahållas jämväl i myckenheter motsvarande ett eller flera glas om 2 centiliter.

Det åligger restauratören att tillse, att vid utskänkningen fullt mått tillhandahålles gästerna. Av kontrollstyrelsen godkända mätglas skola finnas vid kassan och på begäran tillhandahållas gäst.

Motsvarande bestämmelser har intagits i det av kontrollstyrelsen föreskrivna formuläret till överlåtelsekontrakt rörande utskänkning vid enstaka tillfälle till slutet sällskap. I detta formulär har de två första av de nyss återgivna styckena ersatts med följande stadgande:

Då spritdrycker eller starkvin utskänkas glasvis, må detta ske endast i myckenheter motsvarande ett eller flera glas om 2 centiliter.

Kommittén

Kommitténs behandling av frågan om kvantitetsmärkning har närmast föranletts av förekomsten av s. k. övermål vid utskänkningen. För att uppnå en tillfredsställande ordning föreslår kommittén införandet av obligatorisk kvantitetsmärkning vid utskänkning i glas och på karaff av spritdrycker och starkvin samt vid utskänkning av lättvin på karaff. Undantag bör dock kunna medges för tillfälliga rättigheter som meddelas enligt 29 och 33 §§ rusdrycksförsäljningsförordningen. Då utskänkningen av starköl endast till helt obetydlig del sker från fat, har kommittén däremot icke ansett anledning föreligga att i nuvarande läge förorda obligatorisk användning av märkta serveringskärl vid utskänkning av starköl.

Kommittén anser emellertid att individuell justering i vanlig ordning av sålunda märkta glas icke är nödvändigt. En tillfredsställande ordning skulle kunna erhållas, om märkning föreskrevs men undantag från justeringsplikten erhöles genom att Kungl. Maj:t jämlikt lagen om mått och vikt medgav sådant undantag. Om sådant undantag lämnas, skulle glasen och karafferna av tillverkarna förses med kvantitetsmärkning men icke justeras. Den erforderliga kontrollen skulle ske genom stickprovsgranskning hos tillverkarna och restauratörerna.

En dispens från justeringsplikten synes enligt kommitténs mening icke böra möta betänkligheter, så mycket mindre som de märkta serveringskärlen ju i allmänhet icke torde komma att användas som mätredskap i egent-

lig mening. Uppmätningen kan visserligen ske direkt i serveringskärnen, vilka då otvivelaktigt fungerar såsom mätredskap. Av praktiska skäl torde — framhåller kommittén — emellertid för vissa varor vid fyllandet av serveringsglas mätapparater eller för handmätning avsedda mätglas liksom hittills i regel komma att användas.

I sin motivering för förslaget anför kommittén inledningsvis följande.

Av restaurangernas redovisning framgår, att ett visst kvantitativt och därmed också värdemässigt övermål uppkommer vid utskänkningen. Detta beror delvis på att inköpta buteljvaror innehåller något större kvantitet än den för varan angivna. En viss del av det övermål, som ofta uppstår vid utskänkningen, torde emellertid sammanhånga med att gästen vid servering glasvis av spritdrycker och vin på grund av felaktig uppmätning icke alltid erhåller fullt mått. I dylika fall föreligger alltså från gästens synpunkt en underservering. Oavsett huruvida en sådan underservering förekommer eller ej, kan redan misstanken därom — särskilt med hänsyn till det höga varuvärdet i förhållande till volymen — leda till irritation hos gästen och därmed till svårigheter för serveringspersonalen. Genom användning av kvantitetsmärkta serveringsglas får gästen garanti för att han erhåller den kvantitet, för vilken han betalar, samtidigt som den lojale restauratören får ett skydd mot obefogade misstankar.

I fråga om storleken av det ekonomiska övermålet föreligger betydande olikheter mellan de särskilda restaurangföretagen. Frågan om nedbringande av övermålet — till den del det kan bero på underservering — äger därför avsevärd betydelse då det gäller att avlägsna förefintliga ojämnheter i ersättningshänseende olika restauranger emellan.

Kommittén framhåller i fortsättningen att kvantitetsmärkning av glas — enligt av kommittén gjorda undersökningar — kan ske utan att någon form av standardiserade serveringsglas behöver införas. De olika restaurangerna behöver av denna anledning icke frångå sitt nuvarande glassortiment. Något hinder för anbringande av särskild utstyrsel på glasen genom slipning eller etsning utgör märkningen icke påpekas det.

Om märkningens utförande och kostnaderna härför anföres följande.

Märkningen, som kan ske genom etsning, pressning eller slipning, bör få valfritt utföras antingen i form av ett streck runt glasets hela omkrets eller genom ett kortare streck av förslagsvis minst 1 cm längd. För spritdrycker bör märkningen angiva volymintervaller om 2 cl. På glas med större volym än 2 cl må dock märkningen kunna inskränkas till att avse endast den största volymen. Då den nu förordade märkningen kan göras fullt tydlig till sin innebörd är någon volymbeteckning vid måttstrecket icke erforderlig. Karaffer torde däremot böra förses med såväl måttstreck som volymbeteckning.

Kostnaden för anskaffning av märkta glas blir, även om justeringsplikten bortfaller, enligt vad kommittén inhämtat betydligt högre än för anskaffning av omärkta glas. Kostnaden för glasförbrukning — kross — utgör emellertid en relativt liten del av samtliga kostnader i restaurangrörelsen. Genomsnittligt utgjorde den år 1953 i förhållande till försäljningen av rusdrycker 0,75 procent, vilket belopp vid införande av kvantitetsmärkta glas kan beräknas stiga till ca en procent av försäljningsvärdet för rusdrycker. Då förbrukningen — vid val av etsnings- eller pressningsmetoden för märkningen — sannolikt icke genom ökat kross kommer att nämnvärt stiga, blir således den totala kostnadsökningen obetydlig.

Kommittén uttalar slutligen följande beträffande genomförandet av den föreslagna ordningen.

Bestämmelserna i 41 § rusdrycksförsäljningsförordningen torde redan i sin nuvarande lydelse innebära befogenhet för kontrollstyrelsen att föreskriva användning av märkta utskänkningskärl. I enlighet härmed torde kontrollstyrelsen böra i formulären till överlåtelsekontrakt intaga en bestämmelse, att innehavare av utskänkningsrättighet är skyldig att i den omfattning kontrollstyrelsen föreskriver vid utskänkning av spritdrycker och vin använda kvantitetsmärkta serveringskärl. Med denna konstruktion blir det möjligt för kontrollstyrelsen att under hänsynstagande till föreliggande förhållanden — exempelvis restauratörernas förråd av glas samt glasbrukens leveransmöjligheter — närmare fixera tidpunkten för bestämmelsernas ikraftträdande samt att i förekommande fall medge erforderliga dispenser.

Befrielse från justeringsplikt kan enligt 13 § första stycket lagen om mått och vikt medges av Kungl. Maj:t för bestämda slag av rörelse såväl som för handel med bestämda slag av varor eller för mätning eller vägning med bestämda slag av redskap. I den med stöd av nämnda paragraf utfärdade kungörelsen den 10 maj 1935 (nr 158) har medgivits, att vissa mätnings- och vägningsredskap får tills vidare användas ojusterade. Kommittén föreslår, att till 1 § i denna kungörelse göres ett tillägg av innehåll, att från justeringsplikt undantages utskänkningskärl för rusdrycker, som uppfyller av mynt- och justeringsverket i särskild ordning föreskrivna villkor. Ifrågavarande föreskrifter bör utarbetas i samråd med kontrollstyrelsen och innehålla närmare detaljbestämmelser beträffande utskänkningskärlens art, form och storlek, angående märkningens utförande samt angående toleranser m. m. Därjämte bör föreskrivas, att märkningen av utskänkningskärlen skall utföras så, att den markerade volymen så nära som möjligt motsvarar den å kärlet angivna, samt att vid tillverkningen den medgivna toleransen icke får utnyttjas till fördel för den ena eller andra parten.

Den tidigare förordade stickprovskontrollen vid glasbruken och hos restauratörerna torde böra utövas av myntverkets justerare. Något särskilt ansöknings- eller anmälningsförfarande för de glasbruk, som önskar upptaga tillverkning av märkta utskänkningskärl, synes icke vara erforderligt.

Beträffande restaurangernas skyldighet att vid utskänkning använda märkta serveringsglas och karaffer bör bestämmelser intagas i kontrollstyrelsens anvisningar angående utskänkningskontrakten. Därvid bör en tillräckligt lång övergångstid medgivas för anskaffning av nya respektive förbrukning av äldre glasförråd.

Remissyttrandet

Frågan om kvantitetsmärkning av glas och karaffer har i allmänhet icke närmare berörts i yttrandena. Utskänkningsvinstkommitténs förslag har emellertid tillstyrkts av kontrollstyrelsen, länsstyrelsen i Jämtlands län och Kooperativa förbundet.

Mynt- och justeringsverket förklarar införandet av kvantitetsmärkning i princip önskvärt. Ämbetsverket anser sig emellertid icke kunna tillstyrka att åtgärder omedelbart företages i sådant syfte utan hemställer om ytterligare utredning av frågan.

Länsstyrelsen i Stockholms län, Sveriges centrala restaurangaktiebolag,

Sveriges hotell- och restaurangförbund, Svenska turisthotellens riksförbund och Riksförbundet Landsbygdens folk avstyrker kommittéförslaget.

Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund uttalar, att märkningen — om den genomföres — måste vara absolut tillförlitlig. Att så blir fallet med det framlagda förslaget kan man enligt förbundet icke räkna med.

Kontrollstyrelsen biträder förslaget med hänsyn till önskvärdheten att motverka förekommande underservering. En förutsättning för förslagets genomförande är likväl enligt styrelsen att dylika kvantitetsmärkta kärl — vilka knappast kan vara att anse såsom mätredskap i egentlig mening — icke skall behöva underkastas individuell justering. Styrelsen förutsätter vidare att erforderlig märkning av serveringskärlen kan ske utan att någon standardisering av glasen behöver företagas.

Länsstyrelsen i Stockholms län förklarar sig icke ha sympatier för ett millimetertänkande, som i praktiken kan inbjuda till kontroverser om bagateller, vilket inte är ägnat att främja trivseln på restaurangerna. En gäst, som tror sig ha fått undermål, har möjlighet att påkalla mätning, om han nu anser saken vara av vikt.

Riksförbundet Landsbygdens folk anför följande.

Den obligatoriska kvantitetsmärkning av serveringskärl, som kommittén föreslår, anser förbundet vara föga motiverad. Vissa gäster kan måhända finna märkningen fördelaktig, men för de flesta torde den vara i bästa fall överflödigt och i sämsta fall irriterande och olustigt. Hela rusdryckshanteringen skulle förmodligen på lång sikt vara betjänt av att dylika påminnelser om ransonering och restriktioner kunde helt utplånas. Ju mera ett restaurangbesök kan ges karaktären av vanlig måltid och ju mindre det associeras med föreställning om berusning, desto bättre torde det vara för nykterhetspolitiken på lång sikt.

Enligt *Sveriges hotell- och restaurangförbund* synes det, som om kommittén huvudsakligen tagit upp frågan ur den synvinkeln, att gästen i största möjliga utsträckning bör skyddas mot underservering. Denna aspekt på frågan, som sammanhänger med mätningssystemet, torde emellertid enligt förbundet utan fara för rättssäkerheten ha kunnat överlämnas åt kontrollstyrelsen att praktiskt lösa i samråd med branschens organisationer. Skall frågan nu tas upp, bör övermålsbegreppet — framhåller förbundet — mera ingående analyseras än som gjorts av kommittén.

Förbundet anför bland annat följande.

Vissa slag av övermål, s. k. buteljövermål och beräkningsövermål, alstra sålunda icke något undermål. Särskilt det förstnämnda övermålet har större betydelse för de enskilda restaurangerna än för de allmänna bolagen och förklarar skillnaden i övermålsprocent. Undermålet är sålunda icke alls så stort, som övermåls-siffrorna utvisa, och gästens intresse i saken är därför en ganska obetydlig fråga. Detta framgår även av att irritation från gästers sida sällan förekommer. Ej heller ha klagomål om svårigheter för personalen avhört; i varje fall ha några dylika ej kommit till vår kännedom. Besvärigheter i angivna avseenden kunna däremot beräknas uppstå, om markering på glasen införes. Då kan man vänta sig kverulans från rätts-

haverister med åtföljande obehag för personalen. Vi anse angeläget, att en sådan onödig och för restaurangnäringen ovärdig situation undvikas.

Det förutsättes i förslaget, att man icke skall fordra justering av glasen utan godtaga av tillverkaren gjord kvantitetsmärkning. En sådan kan aldrig bli fullt tillförlitlig, och vid felaktigheter skulle, därest glasen begagnas som mätredskap — vilket sannolikt skulle bli det vanliga — obehagliga konsekvenser uppstå. Om markeringen angäve för stor volym, skulle betydande förluster kunna uppstå för företaget. Vid felaktig markering i den riktningen, att för liten volym komme att utskänkas, skulle gästens intresse av fullt mått ej vara tillgodosett. Därtill komme kostnader för ommarkering eller för anskaffande av nya glas.

Med hänsyn till det sagda anse vi, att frågan om märkning av serveringskärnen i vad den avser gästens intresse i saken bör kunna avföras från diskussionen och att denna inskränkes till de ekonomiska konsekvenserna, vilket ju även varit kommitténs motivering för att den upptagits till behandling.

Förbundet framhåller slutligen att kostnaderna för kvantitetsmärkningen måste beräknas högre än kommittén gjort och att märkningen icke är tilltalande ur estetisk synpunkt.

Mynt- och justeringsverket förklarar att verket icke under utredningens gång haft tillfälle att sätta sig in i de föreliggande frågorna. I princip anser verket införandet av kvantitetsmärkning önskvärdt. Då en omfattande utredning måste vidtagas för att utröna möjligheterna att genomföra kommittéförslaget anser sig verket icke i nuvarande läge kunna tillstyrka det samma utan förordar fortsatt utredning i frågan. Myntverket betonar att märkning måste utföras så, att en tolerans ungefärligen motsvarande justeringsremediet kan avläsas och så sträng kontroll upprätthållas att rimliga anspråk på säkerhet erhålles. I övrigt anför verket bl. a. följande.

Enligt betänkandet är det genomsnittliga övermålet för samtliga restauranger 3,9 % vid utskänkning av spritdrycker och 2,5 % vid utskänkning av viner. Fel av denna storleksordning kan emellertid uppstå även om justerade redskap användes. De svenska justeringsremedierna är nämligen för glas på 5 cl — 10 cl, ± 2 %, och för glas mindre än 5 cl, ± 4 %, medan de tyska måttbetecknade glasen får avvika med högst 5 % under rätt mått. På vissa restauranger kan övermålet givetvis avsevärt överstiga ovannämnda siffror och för att stävja avsiktligt missbruk kunna de måttbetecknade glasen visa sig vara av värde.

Skall någon effekt kunna åstadkommas torde icke större fel på rymden än 5 % böra tillåtas och medeltalet av felen för ett flertal glas får ej avvika från rätt värde med mer än förslagsvis 1 %. Möjlighet bör dessutom finnas att avläsa denna tolerans, d. v. s. en största tillåten diameter för glas av varje bestämd rymd skall vara fastställd. Denna största diameter är med nuvarande bestämmelser för justerade serveringsglas uträknad så att remediet ger en höjdskillnad, som uppgår till 0,5 mm. Lägre värde kan ej tänkas med tanke på dålig nivellerings, streckets tjocklek och restauranggästens oförmåga att uppskatta mindre höjddifferenser. Med 5 % tillåtet fel och 0,5 mm som höjdskillnad för remediet fås:

För volymen 2 cl	största diameter 50,5 mm
» » 2,5 cl	» » 56,4 »
» » 4 cl	» » 71,4 »

Rymdbeteckning synes nödvändig, enär knappast annat än en erfaren restauranggäst torde kunna avgöra, om ett glas rymmer 2 eller 4 cl, när höjdskillnaden är mycket liten.

Rimlig säkerhet måste dessutom finnas att ej alltför stort antal glas, som inte uppfyller de givna bestämmelserna, kommer till användning på restaurangerna.

Undersökningen bör göras stickprovsvis vid glasbruket, eller för importerade glas på annat sätt, varvid om 100 glas av 1 000 provas och dessa 100 samtliga befinnas vara riktiga, följande säkerheter uppnås

88 %	säkerhet för	<2 %	utanför toleransen
95,9 %		<3 %	
98,6 %		<4 %	
99,6 %		<5 %	

Praktiskt taget full säkerhet nås sålunda, att mindre än 5 % av glasen äro felaktiga med detta stickprovsförfarande. Minskas antalet provade glas emellertid till 50 av 1 000 st ökas osäkerheten högst väsentligt.

Frågan blir då, om glasbruket över huvud taget äro i stånd att tillverka glas under ovannämnda förutsättningar utan individuell gradering av varje glas, en fråga, som fordrar närmare utredning. Skulle härvid visa sig att detta icke är möjligt, torde justering av glasen icke orsaka avsevärt högre kostnader. Från ett glasbruk har uppgivits att brukets egna kostnader för individuell inritsning av volymstreckat uppgår till kr. 0,82, medan justeringsavgiften är kr 0,18 per st för nu till justering godkända serveringsglas.

Departementschefen

Utskänkningsvinstkommitténs förslag om obligatorisk kvantitetsmärkning vid utskänkning av spritdrycker och starkvin i glas och på karaff samt vid utskänkning av lättvin på karaff har föranletts av det s. k. övermålet. Såsom kommittén närmare utvecklat uppkommer övermål på flera sätt, bl. a. till följd av varierande volyminnehåll i buteljerna. Därjämte förekommer viss underservering, som till större delen torde sammanhånga med svårigheter att åstadkomma exakt uppmätning vid servering i glas. Sett från restaurangföretagens sida innebär övermålet en inkomstpost vid sidan av den egentliga ersättningen för utskänkningskostnaden.

Såvitt angår spritdrycker innebär de förslag rörande den närmare utformningen av utskänkningskatten som jag i det följande kommer att framlägga, att en fjärdedel av uppkommande övermål indrages till statsverket i form av sådan skatt. Jag får vidare erinra om att den av mig förordade utskänkningsersättningen för sprit avvägs med beaktande av övermålsintäkterna.

Det egentliga problemet i förevarande sammanhang hänför sig sålunda till det förhållandet att gästen i vissa fall får betala för en obetydligt större kvantitet än som serveras. För att tillförsäkra gästen hans rätt skulle en obligatorisk kvantitetsmärkning utan tvivel kunna få viss betydelse. Anordningen är emellertid, såsom framhållits i flera yttranden, förbunden med nackdelar. Av mynt- och justeringsverkets yttrande synes vidare framgå

att man inte bör övervärdera den reducering av underserveringen som kan erhållas genom kvantitetsmärkning.

Med hänsyn till vad nu anförts finner jag icke skäl att tillstyrka införandet av obligatorisk kvantitetsmärkning. Självfallet skall det även i fortsättningen åligga restauratörerna att tillhandahålla justerade mätglas åt de gäster som önskar kontrollera att serverade kvantiteter överensstämmer med beställningen.

Vissa tillämpningsfrågor m. m.

Kommittén

Indexreglering av spritdrycksersättningen. Såsom förut nämnts innebär kommitténs förslag att restauratörernas ersättning för utskänkning av spritdrycker i framtiden skall regleras indexmässigt i syfte att avpassa densamma efter uppkommande pris- och kostnadsförändringar. Indexregleringen föreslås gälla alla slag av utskänkingsrättigheter, alltså även tillfällig utskänkning, turistutskänkning, trafikutskänkning och utskänkning enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen.

Vad beträffar ändringar i utskänkingspriset kan dylika — framhåller kommittén — påverka såväl ersättningsprocentens storlek som ersättningsgränsen. Vid sådana prisförändringar som förorsakas av ändringar i spritdrycksbeskattningen föreslås att förändringen av utskänkingspriserna mätes med utgångspunkt från priserna före och efter skattehöjningen på ett av kontrollstyrelsen verkställt, i kvantitetshänseende representativt urval av spritdrycker. Omräkning bör ske omedelbart, så att korrigerade procenttal för spritdrycksersättning och omsättningstak kan tillämpas från och med det månadskifte som följer närmast efter den månad under vilken höjningen eller sänkningen trätt i kraft. Vid sådana prisförändringar, som ej föranledes av skatteändring, föreslås de framtida korrigeringarna ske två gånger om året och med utgångspunkt från det genomsnittliga utskänkingspriset per liter.

Angående vissa speciella spørsmål i samband med korrigeringarna uttalar kommittén följande.

I fråga om utskänkingspriserna på spritdrycker kan den situationen uppkomma att förändring orsakats av såväl den förra som den senare av den nyss angivna faktorerna. Den förändring av utskänkingsprisnivån som föranletts av skattefaktorn har därvid medfört en inom högst en månad verkande korrigering av procentalen för ersättningen respektive omsättningstaket, medan den förändring av utskänkingsprisnivån som framkallats av den andra faktorn — ökade tillverknings- och inköpskostnader eller ändring av sortimentssammansättningen av de till utskänkingsändamål försålda spritdryckerna — icke ger utslag förrän efter nästkommande ordinarie omräkning. För att den sistnämnda faktorns inverkan på utskänkingsprisnivån i detta fall skall kunna fastställas, får jämförelsevärdet för tiden från den senaste ordinarie omräkningen emellertid uträk-

nas endast på grundval av den försäljning till utskänkingsändamål som ägt rum fram till det månadsskifte som ligger närmast före tidpunkten för skattehöjningens ikraftträdande.

Därest skattehöjning, som medför utskänkingsprisförändring, skulle förekomma under två på varandra följande tidsperioder, får jämförelsevärde för den tidigare perioden beräknas endast på grundval av den försäljning till utskänkingsändamål som ägt rum från och med det månadsskifte då prishöjningen trätt i kraft eller, om höjningen skett under löpande månad, från och med nästpåföljande månadsskifte, medan jämförelsevärde för den sistförflutna perioden beräknas på sätt som angivits i föregående stycke.

Såsom i det föregående omnämnts avses spritdryckersättningen komma att täcka vissa med utskänkningen förenade kostnader. Korrigerings efter förändringar i kostnadsnivån skall enligt förslaget till 80 procent ske på grundval av löneindex för livsmedelsarbetare och till 20 procent på grundval av konsumentprisindex. Vad angår frågan om indexmässig korrigerings procenttalet för beräkning av omsättningstaket har kommittén funnit det riktigast att livsmedelsprisindex användes vid omräkning av omsättningsvärdet för mat, alkoholfria drycker och öl.

Beträffande anpassningen till förändringar i kostnaderna anföres i huvudsak följande.

I de indexserier över utvecklingen av priser och löner som officiellt publiceras finnes ingen serie som är direkt tillämplig på restaurangnäringen. Eftersom ersättningen för spritdrycksutskänkning är avsedd att täcka vissa med utskänkningen av dessa varuslag förenade särkostnader och större delen av dessa består av löner, hade det givetvis varit önskvärt att en indexserie funnits tillgänglig som vore direkt hänförlig till dessa kostnader. Enligt vad kommittén inhämtat har socialstyrelsen under senare år gjort vissa undersökningar av löneutvecklingen inom restaurangnäringen, men någon fortlöpande publicering av dessa undersökningar i form av indexserier eller på annat sätt har hittills icke förekommit. Även om så hade varit fallet, skulle en sådan indexserie knappast vara lämplig för det nu aktuella ändamålet, när restaurangnäringens lönekostnader till väsentlig del utgöres av löner till köks- och annan ekonomipersonal och endast en mindre del av den senare personalkategorins lönekostnader ingår i personalsärkostnaderna för utskänkningen.

Vid sina överväganden har kommittén slutligen valt mellan tre indexserier, nämligen konsumentprisindex, livsmedelsprisindex och index för manliga livsmedelsarbetares timinkomst (i fortsättningen kallat löneindex för livsmedelsarbetare). Med hänsyn till att särkostnaderna för utskänkningen enligt den företagna särkostnadsundersökningen till 80 procent utgöres av personalsärkostnader, har kommittén funnit att löneindex för livsmedelsarbetare är den lämpligaste grunden för erforderliga omräkningar. Att kommittén föreslår detta index beror på, att det ger en mera representativ bild av löneläget inom den del av arbetsmarknaden till vilken restaurangnäringen hör. För den del av ersättningen som motsvarar övriga särkostnader (20 procent), föreslås att konsumentprisindex användes som omräkningsgrund.

I fråga om det praktiska genomförandet av nu berörda indexregleringar innebär förslaget följande.

Omräkning och fastställelse av de olika tal som ligger till grund för beräkning av spritdrycksersättningen föreslås skola ske två gånger årligen genom kontrollstyrelsens försorg. Den första omräkningen bör därvid om möjligt företagas vid sådan tidpunkt, att resultatet av det löpande årets i förevarande sammanhang aktuella avtalsrörelser haft möjlighet att påverka de index som enligt vad som framgår av det följande avses skola komma till användning. Denna omräkning bör normalt ske under första halvåret, så att därav föranledda ändringar kan tillämpas snarast möjligt och senast från och med den 1 juli. Den andra omräkningen bör i detta fall göras sex månader senare med tillämpning senast från och med den 1 januari nästkommande år. Kommer den första omräkningen på grund av fördröjda avtalsuppgörelser till stånd så sent att ändringar av procenttal och vinstpålägg icke inträder förrän efter den 31 juli, skall den andra omräkningen — utan att en intervall av sex månader behöver upprätthållas — ske vid sådan tidpunkt före årets utgång att omräknade procenttal kan tillämpas från och med den 1 januari påföljande år. Som utgångsläge för indexregleringarna föreslås att man i fråga om spritpriserna använder det genomsnittliga utskänkingspriset under andra och tredje kvartalen 1956 och, i fråga om kostnader och matpriser, förhållandena vid utgången av tredje kvartalet 1956.

Utskänkingsprisernas fastställande. Spritdrycker utskänkes enligt nu gällande av kontrollstyrelsen utfärdade föreskrifter i glas om 2 eller 4 cl, varvid priserna beräknas så, att priset för 2 cl genomgående slutar på jämnt 10-tal öre och är exakt hälften av priset för 4 cl. Eftersom det går 50 glas om 2 cl på en liter, betyder den nuvarande prissättningsmetoden, att utskänkingspriserna för varor som tillhandahålles på helliterbuteljer avrundats till belopp med intervaller av 5 kronor — dvs. utskänkingspriser på 30, 35, 40 osv. kronor per liter. Denna prissättningsmetod har icke medfört någon olägenhet med hänsyn till systembolagets inkomster av utskänkning, enär restauratörerna under nu rådande provisoriska ordning till systembolaget erlägger det pris — med avdrag för 2 procent spillmånssättning — som varan betingar vid utskänkning till gästen. Någon merinkomst för restauratören har alltså icke uppkommit.

För avrundning av glaspriserna föreslår kommittén att den nuvarande metoden ersättes med en metod som avrundar varje utskänkingspris per glas till närmast högre med 5 delbara tal. Härigenom begränsas avrundningsvinster till minsta möjliga belopp. Förslaget innebär att utskänkingspriserna för helliterbuteljer kommer att röra sig med intervaller av 2 kronor 50 öre vid utskänkning i glas om 2 cl och med intervaller av 1 krona 25 öre vid utskänkning i glas om 4 cl. I praktiken innebär detta exempelvis att för samma vara ett glas om 2 cl kan betinga ett utskänkingspris av högst 75 öre och ett glas om 4 cl ett utskänkingspris av högst 1 krona 45 öre. Restauratör som vill bibehålla hittillsvarande prisrelation mellan de båda glasstorlekarna blir dock — om priserna får karaktären av maximipriser — oförhindrad att i det valda exemplet sänka priset på 2 cl-glas till 73 öre.

Även om det föreslagna systemet för avrundning av utskänkingspriser på spritdrycker så långt möjligt begränsar restauratörernas avrundningsvinster medför det dock — framhåller kommittén — genomsnittligt under en längre tidsperiod med varierande utskänkingspriser en merinkomst för restauratörerna som kan uppskattas till 83 öre per liter vid utskänkning i 2 cl-glas och till 42 öre per liter vid utskänkning i 4 cl-glas. Med utgångspunkt från omsättningen under oktrojåret 1955/56 och med bortseende från spritsortimentets aktuella sammansättning just detta år skulle de nämnda avrundningsvinsterna enligt kommitténs beräkningar motsvara för de allmänna restaurangerna högst omkring 1,3 miljon kronor samt lägst omkring 0,65 miljon kronor och för de enskilda restaurangerna högst omkring 1,5 miljon kronor samt lägst omkring 0,75 miljon kronor.

Vad beträffar utskänkningen av *viner* får restauratören enligt nu gällande föreskrifter vid utskänkning i glas eller på karaff göra ett tillägg till utskänkingspriset för den största förekommande buteljstorleken med 10 procent och därefter, sedan priset per glas eller karaff uträknats i förhållande till den totala buteljrymden, avrunda det erhållna glas- respektive karaffpriset till närmaste med 5 delbara tal. Kommittén föreslår att de nuvarande reglerna i huvudsak bibehålles men utformas på följande sätt. Vid fastställande av utskänkingspris för vin som utskänkes i glas eller karaff är restauratören berättigad att göra ett tillägg till utskänkingspriset av 10 procent för den största buteljstorleken (helliterbutelj eller helbutelj, ej magnumbutelj), varefter utskänkingspriset per glas eller karaff uträknas i förhållande till den totala buteljrymden.

Avrundning av utskänkingspris för vin som utskänkes glasvis må ske till närmast högre eller lägre med 5 delbara tal och för karaffvin enligt de regler som gäller för vin tappat på mindre buteljstorlekar än helbutelj.

Utskänkingspriserna på drinkar innehållande rusdrycker faställes nu av kontrollstyrelsen efter ett visst ansökningsförfarande från restauratörerna. Kommittén har icke närmare behandlat de spörsmål som sammanhänger med utskänkningen av drinkar men föreslår att kontrollstyrelsen i samband med en övergång till de föreslagna reglerna för bestämmande av utskänkingspriser på spritdrycker måtte göra viss översyn av de nu gällande grunderna för fastställande av utskänkingspriser på drinkar.

Uppbörd och kontroll av utskänkningsskatt å spritdrycker. Enligt gällande ordning uttages utskänkningsskatten på spritdrycker av systembolaget vid restauratörens inköp, varvid denne för alla spritdrycker erlägger utskänkingspriset — vari utskänkningsskatten ingår, för närvarande med 33 procent på utminuteringspriset — med avdrag för 2 procents spillmångersättning. Den av systembolaget enligt nuvarande bestämmelser inkasserade utskänkningsskatten inlevereras till statsverket månadsvis i efterskott inom femton dagar efter varje månads utgång.

Beträffande alla utskänkingsrättigheter med undantag för tillfällig utskänkning enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen innebär kommit-

téns förslag införande av ett nytt uppbördsförfarande, i princip överensstämmande med det som bland annat tillämpades vid uttagande av allmän omsättningsskatt och som för närvarande förekommer vid uppbörd av vissa varuskatter. Detta betyder att skatten uttages först i samband med att utskänkningsen äger rum och att restauratören blir skyldig att månatligen i efterskott inleverera skatten till statsverket enligt en till kontrollstyrelsen avgiven deklaration angående den gångna månadens försäljning av spritdrycker till utskänkningspris.

För inleverans av utskänkningsskatten skall restauratören enligt förslaget till kontrollstyrelsen månatligen avge en bestyrkt deklaration över sin omsättning. I denna deklaration bör, då den även skall utgöra underlag för beräkning av spritdrycksersättningen, redovisas försäljningsvärdet i rörelsen för samtliga varuslag sammanförda i följande grupper:

1. Spritdrycker
2. Vin
3. Starköl
4. Mat
5. Öl samt kaffe och andra alkoholfria drycker
6. Övriga försäljningsvaror, dock ej tobak

Det föreslås ankomma på kontrollstyrelsen att närmare utforma deklara-tionsformuläret.

Övervakningen av att utskänkningsskatten erlägges med rätt belopp, med hänsyn till såväl att den är riktigt uträknad som att den deklara-tionsuppgift på vilken denna uträkning är grundad överensstämmer med restauratörens försäljning och räkenskaper, bör enligt kommittén — såsom fallet är med kontrollen av den nuvarande utskänkningsskatten — åvila kontrollstyrelsen. För utformningen av denna kontroll anser kommittén det icke behövt att lämna några närmare anvisningar med hänsyn till den erfarenhet som kontrollstyrelsen har på detta område. Kommittén fogar här till det uttalandet, att möjligheter till viss dispensgivning bör inrymmas i de föreskrifter, som kontrollstyrelsen i detta sammanhang kan komma att utfärda. Därmed åsyftas, att lättnader i generellt verkande föreskrifter bör kunna medges dels vid festvåningsservering, dels åt mindre företag och dels åt rättigheter som drives endast under kortare tid.

Den månatliga deklara-tionsuppgiften över omsättningen med uppgift rörande utskänkningsskattens belopp föreslås skola vara kontrollstyrelsen tillhanda senast å femtonde dagen efter varje månads utgång, varvid skattebeloppet samtidigt insättes på styrelsens postgirokonto, dock med rätt för kontrollstyrelsen att bevilja intill fem dagars uppskov med såväl avlämnande av deklara-tionsuppgift som inleverans av skattebeloppet.

Beträffande utskänkning enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförrordningen föreslås förenklade bestämmelser i avseende på deklaration och uppbörd. I samband med att tillstånd till utskänkning överlättes av systembolagets distriktschef skall samtidigt med tillståndet översändas ett deklara-tionsfor-

mulär, vilket inom tre dagar efter det utskänknigen ägt rum av innehavaren ifylles och undertecknas samt insändes till distriktschefen i två exemplar. Samtidigt inbetalar tillståndsinnehavaren utskänkningskatten med avdrag för utgående ersättning till kontrollstyrelsens postgirokonto. Det ena exemplaret av deklarationen vidarebefordras efter verkställd kollationering av distriktschefen till kontrollstyrelsen.

Beräkning och utbetalning av ersättning för utskänkning av spritdrycker. De åtgärder i förevarande sammanhang som förutsättes skola åvila kontrollstyrelsen är beräkning av procenttalen för spritdrycksersättningen och omsättningstaket, jämförelse för varje restaurang eller restaurangavdelning av spritomsättningen med omsättningstaket, uträkning av ersättningen på det lägsta av de båda nyssnämnda omsättningsbeloppen samt utbetalning av ersättningen. Förslaget innebär i nu berörda hänseende följande.

Vid beräkningen av omsättningstaket skall beaktas, att i omsättningen av mat, alkoholfria drycker och öl ej får inräknas personalkost, liksom ej heller viss försäljning av nyssnämnda varuslag som normalt ej kan anses sammanhänga med rörelse där spritutskänkning är medgiven. Såsom exempel på vilken omsättning som åsyftas kan nämnas skolbarnsbespisning, servering av lunch till gruppabonnenter från företag eller institutioner samt annan liknande omsättning. Vidare skall restauranger med flera avdelningar lämna särskilda deklarationer för varje avdelning. Slutligen må framhållas att restauranger som tillämpar eller inför systemet med bords- eller kuvertavgifter bör kunna få inräkna dessa avgifter, om de motsvarar reducerade måltidspriser, i den matomsättning som ligger till grund för beräkning av omsättningstaket.

Utbetalning av ersättningsbeloppen bör om möjligt ske inom en månad efter det att respektive restauratörer till kontrollstyrelsen insänt föreskriven omsättningsdeklaration och inbetalt utskänkningskatten.

Den senare tidpunkt för utbetalning av spritdrycksersättningen som kommitténs förslag innebär i jämförelse med nuvarande förhållanden — kostnadsersättningen utbetalas nu av systembolaget månadsvis i efterskott till de allmänna restaurangbolagen och månadsvis i förskott till de enskilda företagen — uppväges emellertid, påpekas det, mer än väl av den likviditetsförbättring för restauratörerna som kommitténs förslag i andra avseenden medför. Man skulle givetvis kunna tänka sig — påpekar kommittén — att restauratörerna vid inbetalning av utskänkningskatten medgavs rätt att avdraga ersättningen för den gångna månaden sedan de själva räknat ut ersättningsbeloppet. Kommittén anser sig dock icke böra förorda ett sådant förfarande med hänsyn till de besvär av administrativ art som kan uppkomma vid eventuella felräkningar.

Kommitténs förslag rörande utbetalning av ersättning för utskänkning av spritdrycker innebär sålunda, att kontrollstyrelsen skall ombesörja dessa likvider, varför medel för ändamålet — framhåller kommittén — måste ställas till kontrollstyrelsens förfogande. Huruvida ett särskilt anslag för

spritutskänkningsersättning skall anvisas i budgeten eller om ersättningsbeloppen skall täckas genom att kontrollstyrelsen får ta i anspråk medel av den inlevererade utskänkningsskatten, är en fråga som kommittén anser sig böra lämna öppen.

Kredit- och fraktfrågor. Betalnings- och fraktvillkor vid restauratörernas inköp av rusdrycker regleras för närvarande av systemaktiebolaget.

I fråga om betalningsvillkoren innebär den nuvarande ordningen i hudsak att de enskilda företagen skall erlægga likvid senast fjärde sökdagen efter fakturadatum. I särskilda fall förekommer dock att förskottsbetalning påfordras. De allmänna företagen åtnjuter generellt en kredittid av 40 dagar. Kommittén föreslår att systembolaget för alla företag skall tillämpa den ordning som nu gäller för de enskilda företagen. Skulle systemaktiebolaget framdeles finna det möjligt att utsträcka kredittiden utöver den gräns, som nu är fastställd, har kommittén dock intet att erinra här emot.

Beträffande fraktvillkoren gäller för närvarande att restaurangerna i Stockholm, Göteborg och Malmö får spritdrycker och viner levererade fraktfritt direkt från spritcentralen. Övriga restauranger erhåller sina varor från närmaste systembolagsbutik eller -lager men får själva svara för fraktkostnaderna. Kommitténs förslag innebär att samtliga restauranger i stort sett skall åtnjuta fraktfrihet för sändningar som uppgår till eller överstiger 20 liter.

Reservanterna framhåller i fråga om indexregleringen av ersättningsgränsen, att livsmedelsprisindex icke kan anses representativt för restaurangernas omsättning av mat m. m. Vad beträffar indexregleringen överhuvudtaget är det enligt reservanterna nödvändigt, att näringen får en garanti för att, om dessa indexberäkningar i framtiden visar sig lämna orimliga resultat, andra beräkningsgrunder skall kunna utformas och bli föremål för prövning av vederbörande myndigheter.

Enligt reservanternas förslag bör restauratörerna få behålla dem tillkommande ersättning utan att först inleverera influtna belopp till kontrollstyrelsen. Skulle det vid styrelsens granskning av deklARATIONERNA visa sig att ersättningsgränsen överskridits skall återbetalning ske av den överskjutande delen av ersättningsbeloppet.

Remissyttranden

Flertalet remissinstanser har icke behandlat de olika tillämpningsfrågor som beröres i betänkandet. I åtskilliga yttranden har dock hemställts om förenklingar i olika hänseenden och framförts ändringsförslag i övrigt.

Mot de föreslagna *i n d e x r e g l e r i n g a r n a* har *k o n t r o l l s t y r e l s e n* i princip intet att erinra. Dock förordas i vad avser anpassningen till förändringar i spritdryckspriserna att de föreslagna reglerna ersättes av en

föreskrift för kontrollstyrelsen, att vid beräkandet av ersättningsprocenten och omsättningstaket taga skälig hänsyn till inträffade prisförändringar på spritdrycker.

Härom uttalas följande.

Vad detaljerna i den avsedda indexregleringen beträffar, finnes i princip intet att invända mot den av kommittén föreslagna metoden för beräkning av förändringarna i särkostnader och matpriser. Man bygger här på officiella, enligt vedertagna principer utarbetade indexserier.

I vad avser utskänkingspriserna på utskänkta spritdrycker finns ingen motsvarande indexserie. Kommittén menar, att man vid omräkningen bör utgå från det genomsnittliga utskänkingspriset per liter under en viss period (tiden 1 april—30 september 1956) för de av systembolaget för utskänkingsändamål sålda spritdryckerna. Man skulle enligt kommittén i fortsättningen skilja mellan prisförändringar som beror på skatteändring på dessa varor och prisförändringar som ej beror på skatteändring utan på andra faktorer, såsom ökade tillverknings- och inköpskostnader eller variationer i sortimentssammansättningen.

Såvitt kontrollstyrelsen kan finna, bör sådana genomsnittliga prisförändringar, som orsakas av ändrad sortimentssammansättning i princip icke påverka procenttalet för spritdryckersättningen. I den mån restaurangerna utskänker dyrare varor, bör deras ersättning få öka i proportion därtill. Vid beräkning av procenttalet för omsättningstaket bör däremot en sådan fördyring få komma restauratörerna tillgodo, varför en omräkning av nivån för omsättningstaket bör kunna övervägas. I praktiken torde det emellertid icke vara möjligt att särskilja prisförändringar som beror på skatteändring på spritdrycker och prisförändringar som beror på andra faktorer, eftersom en ändring av beskattningen i allmänhet medför en förskjutning i sortimentssammansättningen. Denna ändras dessutom även av andra orsaker från tid till annan.

Statskontoret kan för sin del icke stödja kommitténs förslag om indexregleringar. Enligt ämbetsverkets mening kan en indexreglering med sin automatik bland annat befaras minska intresset för vidtagandet av rationaliseringsåtgärder inom restaurangnäringen. Den ordning för en indexreglering, som kommittén förordat, synes vidare statskontoret alltför komplicerad. Vad nu sagts innebär icke — framhålles det — att ämbetsverket skulle stå främmande för att ändringar i priserna och ersättningarna med vissa mellanrum skulle behöva vidtagas. Statskontoret anser emellertid det tillräckligt, att utvecklingen på området kontinuerligt följes och att ändringar beslutas, då förhållandena kan så påfordra.

Sveriges hotell- och restaurangförbund anser att det för regleringens genomförande nödvändiga indexsystemet är mycket invecklat och att det är synnerligen svårt att överblicka, hur utfallet blir vid ändringar i sprit- och matpriser. Speciellt påpekas att anpassningen av ersättningsgränsen efter prisförändringar på mat m. m. skall ske efter direkt livsmedelsprisindex. Detta innebär — framhåller förbundet — att företagen måste följa livsmedelsprisindex i fråga om prishöjningar för att ej riskera sänkning av ersättningen. Indexreglerna verkar sålunda prisdrivande.

Det är icke nog att höja priserna så, att täckning erhålles för råvarukostnadsstegringen. Konstruktionen förutsätter, att det faktiska utfallet av omsättningen av »övriga varor» överensstämmer med förändringen av livsmedelsprisindex. Om exempelvis detta senare såsom i de angivna exemplen ökar med 20 %, förutsätter konstruktionen som det normala, att även omsättningen av »övriga varor» ökar med 20 %. Detta är emellertid ingalunda någon allmän regel. Den råvarukostnadsstegring, som inregistreras via livsmedelsprisindex, kräver icke, att restaurangpriserna höjas med samma procenttal. Även om man vill bibehålla den procentuella bruttovinsten, är det icke alltid erforderligt att höja priserna helt efter indexstegringen. Om råvarukostnadsandelen understiger 50 % av försäljningspriset, kräves ej så stor höjning för den procentuella vinstens bibehållande. Är nämnda andel exempelvis 40 %, behövs — vid den förutsatta råvarustegringen av 20 % — en ökning av utförsäljningspriserna med 8 % för att kompensera nämnda stegring och en höjning med 16 % för att bibehålla den procentuella bruttovinsten. Konstruktionen leder vidare till den egendomligheten, att prishöjning stundom måste ske med högre procentsats än den, varmed index stigit. Detta är fallet vid avvikelser från normalrelationen 30:70 mellan spritdrycksomsättningen och omsättningen av »övriga varor» i den riktningen, att »övriga varor» ha lägre relationstal än 70.

Beträffande frågorna om uppbörd och kontroll m. m. har i huvudsak följande uttalanden gjorts.

Enligt *riksräkenskapsverket* bör — därest kommittéförslaget rörande spritdrycksersättningen följes — restauratörernas ersättning utbetalas av inlevererad utskänkningskatt, icke från särskilt anslag. Ämbetsverket anser emellertid att det nu tillämpade uppbördsförfarandet i princip är enklare och mer betryggande än det föreslagna. *Statskontoret* förordar att utbetalningen skall ske från särskilt anslag. Även anordningen med ett särskilt ersättningsanslag å budgeten är emellertid — framhåller statskontoret — ägnad att framkalla kritik. Ämbetsverket vill därför ifrågasätta, om icke vederbörande restauratörer i stället redan från början kunde få behålla ett belopp motsvarande ersättningen. Endast det belopp, som skulle inlevereras till kontrollstyrelsen, skulle således få karaktär av utskänkningskatt. Något anslag i budgeten för ersättning till restauratörerna skulle med ett sådant system icke ifrågakomma.

Sveriges hotell- och restaurangförbund understryker att reservanternas förslag i fråga om uppbörden är såväl administrativt enklare som smidigare och förmånligare för restauratörerna. I övrigt göres följande påpekande.

Vi vilja i detta sammanhang även fästa uppmärksamheten på att föreslagna regler rörande omräkning två gånger årligen av ersättningarna kunna medföra eftersläpningar i kompensationshänseende. Detta blir fallet i den situation, som sannolikt oftast torde kunna förväntas, nämligen att löne- och konsumentprisindex stiga. Hur snabbt man än gör omräkningarna efter det siffrorna blivit klara, tas ingen hänsyn till förfluten tid, varunder det högre kostnadsläget gällt. Någon motsvarande vinst vid inträdande prishöjning på rusdrycker torde man ej kunna räkna med. En dylik prishöjning är momentan och ej jämförbar med tidpunkten för tillkomsten av ett index. Intervallen mellan den faktiska ökningen och dess verkan i ersättningshänseende kan därför här alltid bli mycket kort.

Kontrollstyrelsen föreslår, att uppbördssystemet förenklas så att restauratören samtidigt med deklarationen insänder utskänkningskattens preliminära nettobelopp, varefter deklarationen granskas i kontrollstyrelsen.

I anledning av kommitténs uttalanden att vissa slag av matservering resp. kuvertavgifter ej skall inräknas i matomsättningen vid beräkningen av omsättningstaket ävensom att särskilda deklarationer skall avges för varje restaurangavdelning, framhåller kontrollstyrelsen att frågor av detta slag över huvud icke bör generellt regleras, utan att det torde få ankomma på styrelsen att vid bestämmelsernas praktiska tillämpning taga ställning till uppkommande spörsmål. För utbetalning av övergångsersättning till vissa restauranger föreslås att kontrollstyrelsen bör bemyndigas att taga i anspråk medel av inlevererad utskänkningskatt. Kommitténs förslag om avrundningsregler tillstyrkes med det undantaget att spritdryckspriset för glas om 2 cl i förekommande fall bör höjas till närmaste med 5 delbara öretal.

Nya systemaktiebolaget erinrar om att kommittéförslaget förutsätter, att den partirabatt, som restauratörerna avses erhålla vid inköp av rusdrycker, skall avräknas mot den ersättning som enligt kontrollstyrelsens beräkningar månadsvis skall utgå i efterskott. Emellertid föreligger — framhålles det — från bolagets och det allmännas sida ett starkt intresse av att restauratörerna gör sina för utskänkningen avsedda inköp så, att tillförlitligt sifferunderlag för bolagets statistik beträffande utskänkningen kan erhållas. Det anses därför lämpligt att ordna ersättningsutbetalningen på sådant sätt, att restauratörerna stimuleras att köpa sina varor på systembolaget mot partirabatt, d. v. s. med fakturering i vanlig ordning och icke utminuteringsvis över disk. Enklast skulle detta enligt bolaget kunna ske på så sätt, att den förutsatta partihandelsrabatten på hela den under varje redovisningsperiod utskänkta spritkvantiteten — sålunda även den del, som kan ligga över omsättningstaket — oavsett om varorna köpts med eller utan sådan partirabatt, avräknas från det totala ersättningsbeloppet. Härigenom skulle ernås, att den restauratör, som till äventyrs köpte de för utskänkningen avsedda varorna över disk, gick miste om partirabatten utan att erhålla motsvarande höjda ersättning. En dylik åtgärd skulle stimulera restauratörerna att inköpa de för utskänkningen avsedda varorna med fakturering i vanlig ordning, så att tillförlitligt underlag för bolagets redovisning av restaurangförsäljningen kan erhållas.

Systembolaget uttalar i övrigt att bolaget förutsätter det vara möjligt för restaurang att införa ett sådant system för uttagande av servisavgift, att denna inkluderas i utskänkningspriserna. Bestämmelserna på området bör därför ge möjligheter för kontrollstyrelsen att efter prövning i varje särskilt fall lämna tillstånd till dylikt förfarande. Det bör emellertid enligt bolaget därvid förutsättas, att betryggande garantier skapas för att gästen icke belastas med dubbel servisavgift eller att icke utskänkningskatt utgår på servisavgiften.

Enligt *Sveriges centrala restaurangaktiebolag* bör varje restaurang vid

fastställande av ersättningsgränsen för spritdrycker betraktas som en enhet och någon uppdelning i olika avdelningar för redovisning och ersättningsberäkning icke ske. Härigenom vinnes, enligt bolagets uppfattning, förutom besparingar och större enkelhet, en välmotiverad utjämnning mellan restauranger av olika typ med hänsyn till omsättningen. Härom anföres bl. a. följande.

Begreppet avdelning i förevarande sammanhang synes ingenstädes klart preciserat. I sina egna beräkningar har kommittén vid särskiljandet av rörelserna i olika avdelningar utgått från priskontrollnämndens indelning i A 1, A 2, B 1 etc. Denna indelning upphörde emellertid att gälla den 18 november 1955. För senare tillkomna eller till sin karaktär ändrade avdelningar saknas anknytning till nämnda indelning. En så långt driven klassificering vid redovisningen skulle dessutom medföra betydande kostnader såväl i form av övergångskostnader för inrättande av särskilda kassor, anskaffande av nya kassaregister etc. som i form av ökade administrationskostnader i fortsättningen. Då indelningen numera saknar underlag, bör det enligt bolagets mening vara uteslutet att i detta sammanhang återinföra densamma. Den tidigare indelningen av restaurangavdelningar i tre klasser alltefter utskänkingsprisen på spritdrycker har likaledes försvunnit, sedan enhetliga spritpriser genomförts. Även här saknas numera i många fall anknytning till den äldre indelningen. Kvar står endast uppdelningen i folkrestauranger och andra restauranger, och denna skall enligt kommittéförslaget försvinna.

I anledning av kommitténs förslag rörande undantagande av viss omsättning vid ersättningsgränsens bestämmande framhåller bolaget att en uppdelning av omsättningen utöver den, som automatiskt erhålles genom kassaregistren, skulle leda till betydande svårigheter — inte minst ur kontrollsynpunkt för myndigheterna — och dessutom synnerligen orättvist drabba de spritrestauranger, som för att täcka eller få bidrag till sina fasta kostnader i viss utsträckning gått in för matförsäljning till abonnenter.

Sveriges hotell- och restaurangförbund anför slutligen vissa allmänna synpunkter på regleringarnas genomförande.

Det är å ena sidan mycket viktigt, att de grundläggande principerna erhålla så fast utformning, att tvekan icke råder om den nya ordningens ekonomiska innebörd. Å andra sidan synes det oss angeläget, att kontrollstyrelsen icke blir så bunden i tillämpningen, att sakligt och praktiskt betingade ändringar i uträkningsmetoderna försvåras. Vi tänka här närmast på föreslagna komplicerade regler rörande omräkning och fastställande av de olika tal, som ligga till grund för beräkning av spritdryckersättning, omsättningsstak m. m. Möjlighet bör finnas att övergå till andra indexregler, därest det skulle visa sig att man härigenom får en bättre anknytning till de verkliga förhållandena inom branschen. Sålunda bör, därest ett tillförlitligt löneindex kan framkomma inom restaurangnäringen, detta komma till användning vid uträkning av procenttalet för spritdrycksutskänkningen i stället för löneindex för manliga livsmedelsarbetare. Vidare bör man vid omräkning av procenttalet för omsättningsstaket icke vara bunden vid livsmedelsprisindex utan kunna tillämpa regler, som på sätt vi ovan framhållit tar hänsyn till att råvarukostnadsstegringen icke alltid medför en förhöjning av restaurangpriserna med samma procentsats. Skulle vidare mot vårt avstyrkande bunden vinprissättning införas, är det yt-

terligt angeläget, att kontrollstyrelsen ges möjlighet att för restauranger, som på grund av sin högre standard arbeta med väsentligt större kostnader, medgiva högre pålägg än de normala.

Även *Sveriges centrala restaurangaktiebolag* förutsätter att tillämpningsorganen icke bindes genom beslut eller uttalanden av statsmakterna på ett sätt som utesluter närmare förhandlingar och uppgörelser i hithörande frågor.

Beträffande betalningsvillkoren anser Sveriges hotell- och restaurantförbund och Svenska turisthotellens riksförbund det vara önskvärt att kredittiden generellt utsträcker till åtminstone tio dagar. Sveriges centrala restaurangaktiebolag framhåller att ändringarna i betalningsvillkoren för bolagets del beräknas medföra en årlig kostnadsökning av ca 175 000 kronor.

Departementschefen

De förslag som i det föregående framlagts rörande den ekonomiska regleringen av utskänkningsvinstkommittén kräver vissa bestämmelser för den närmare tillämpningen. Utskänkningsvinstkommittén har också i sådant hänseende utformat olika regler. Jag vill i detta sammanhang först understryka att det liksom hittills i huvudsak bör ankomma på kontrollstyrelsen att lösa de olika spörsmål som kan uppkomma i samband med regleringens tillämpning. Med hänsyn härtill synes det icke erforderligt att statsmakterna tar ställning annat än till vissa huvudfrågor.

Vad först angår anpassningen av spritdryckersättningen och den därför uppställda särskilda ersättningsgränsen till framtida pris- och kostnadsförändringar har kommittén föreslagit ett detaljerat indexsystem, innebärande en automatisk anpassning. Från olika remissinstansers sida har invänts bl. a. att en sådan reglering skulle bli alltför stel och i framtiden kunna medföra orättvisor eller icke förutsedda förskjutningar i ersättningsens reella värde. Enligt min mening torde dessa synpunkter inte kunna fränkännas visst fog. Jag finner emellertid, att det av kommittén föreslagna systemet med vissa jämkningar bör kunna ligga till grund för de framtida justeringarna. De framförda invändningarna synes böra beaktas i så måtto att justeringar i ersättningsnormerna endast bör företagas vid mera väsentliga pris- och kostnadsändringar. Ersättningsnormerna bör med andra ord så långt möjligt vara stabila. Härav bör följä, att eventuella justeringar skall kräva särskilda beslut. Dessa beslut synes böra fattas av Kungl. Maj:t efter förslag av kontrollstyrelsen.

Frågan om framtida justeringar synes i huvudsak böra bedömas med utgångspunkt från de av utskänkningsvinstkommittén angivna faktorerna. I vissa hänseenden anser jag mig dock inte kunna biträda kommitténs ståndpunkt härvidlag. Sålunda bör enligt min mening den faktiska löneutvecklingen inom restaurangbranschen läggas till grund vid beräkning av kostnadsförändringarna och inte löneindex för manliga livsmedelsarbetare. Då — såsom vid remissbehandlingen framhållits — restaurangernas prissättning på

mat och alkoholfria drycker direkt påverkas av livsmedelspriserna endast såvitt avser råvarukostnaderna och i övrigt är beroende av andra faktorer, främst lönekostnader, bör vederbörlig hänsyn tagas därtill vid justering av ersättningsgränsen. Slutligen finner jag anledning framhålla att även andra förhållanden än dem som återspeglas i olika pris- och indexserier bör tagas i beaktande, exempelvis förändringar i själva kostnadsstrukturen, förändrade driftsformer m. m.

Utskänkningspriserna på spritdrycker bör, i likhet med vad redan tidigare förordats beträffande spritdrycker, fastställas av kontrollstyrelsen. Den hit-tillsvarande regleringen av utskänkningspriset vid utskänkning av vin i glas eller på karaff synes däremot böra upphöra.

Utskänkningsskatten på spritdrycker skall enligt kommittéförslaget uttagas i samband med utskänkningen. Detta innebär att restauratören skall inleverera skatten till statsverket månadsvis i efterskott enligt en till kontrollstyrelsen avgiven deklARATION. Mot det sålunda föreslagna systemet har jag i och för sig intet att erinra. Såsom jag senare skall beröra närmare bör emellertid den restauratören tillkommande ersättningen få omedelbart avdragas på det redovisade skattebeloppet. Restauratörernas inköp av spritdrycker bör såsom kommittén föreslagit ske till utminuteringspris minskat med förekommande partihandelsrabatt.

Restauratörernas ersättning för spritdrycksutskänkningen skall enligt kommittéförslaget beräknas särskilt för varje restaurangavdelning för att syftet med den särskilda spärregeln skall kunna uppnås. Den närmare utformningen av härför erforderliga regler bör enligt kommittén anförtros åt kontrollstyrelsen. Mot den sålunda föreslagna anordningen synes i och för sig intet vara att invända. Det bör dock tillses, att tillämpningen göres så enkel som möjligt. Kontrollstyrelsen bör därför vara berättigad att i den utsträckning som kan finnas lämplig tillämpa schablonmässiga beräkningar.

Vid fastställandet av ersättningsgränsen bör enligt kommittéförslaget viss försäljning av mat, alkoholfria drycker och öl icke få medräknas. Såsom exempel nämnes härvidlag omsättningen vid skolbarnsbespisning, lunchservering till gruppabonnenter m. m. Denna ståndpunkt kan jag inte biträda. Enligt min mening bör i princip hela omsättningen av ifrågavarande varuslag få tagas i beaktande med undantag för vad som åtgått för personalens måltider.

Kommittén har föreslagit, att ersättningen i flertalet fall skall utbetalas i särskild ordning. Häremot har invändningar framförts bl. a. från statskontoret. Den sålunda framkomna kritiken synes berättigad. I anslutning till vad som föreslagits av statskontoret, förordar jag att restauratören skall få avdraga honom tillkommande ersättningsbelopp vid inbetalning av utskänkningsskatten. Härvid skall hänsyn givetvis tagas till den särskilda spärregeln för ersättningen. Innan ersättningsbeloppet avdrages skall detta minskas med partihandelsrabatten på samtliga utskänkta spritdrycker. Det sistnämnda bör även gälla vid trafikutskänkning och tillfällig utskänkning enligt 33 § rusdrycksförsäljningsförordningen. Med den nu förordade an-

ordningen vinnes i jämförelse med kommittéförslaget icke obetydliga fördelar såväl för kontrollmyndigheten som för restauratören. Därest det inlevererade skattebeloppet icke överensstämmer med det belopp som kontrollstyrelsen efter deklarationsgranskningen fastställer, bör styrelsen avfordra restauratören felande belopp, resp. återbetala för mycket inbetald skatt.

Kommitténs förslag rörande utskänkningsskattedeklarationerna kan jag godtaga. De närmare bestämmelserna i ämnet bör såsom kommittén förordat utfärdas av kontrollstyrelsen.

Vad slutligen beträffar de av kommittén berörda kredit- och fraktfrågorna tillkommer belutanderätten i dessa frågor Nya systemaktiebolaget. Från min sida föreligger inte någon anledning till erinran därest bolaget finner sig kunna följa de av kommittén gjorda rekommendationerna.

I detta sammanhang får jag med några ord ingå på kontrollkostnaderna i samband med uttagandet av utskänkningsskatt på spritdrycker. Dessa kostnader har i årets statsverksproposition beräknats enligt i stort sett oförändrade grunder. Vad jag i det föregående förordat innebär förenklingar såtillvida att skattekontrollen över vinrestaurangerna bortfaller. Å andra sidan kommer de föreslagna normerna för spritdryckersättningen att förorsaka vissa ökningar i kontrollarbetet. Med ledning av det sagda synes kunna antagas att medelsbehovet i stort sett kommer att motsvara de i statsverkspropositionen angivna beloppen. Man bör dock räkna med möjligheten av att överskridanden av enskilda poster kan komma att visa sig erforderliga. På grund härav torde bemyndigande böra inhämtas från riksdagen att överskrida den i avlöningsstaten för kontrollstyrelsen upptagna anslagsposten till Avlöningar till icke-ordinarie personal, vilken anslagspost är obetecknad.

Frågan om viss retroaktiv ersättning åt de allmänna företagen

Centralbolagets framställning

I den särskilda skrivelse som ingivits av Sveriges centrala restaurangaktiebolag hemställer bolaget om retroaktiv höjning av kostnadsersättningen för spritdrycksutskänkning med 5,5 miljoner kronor för försäljningsåret 1955/56 och 5 miljoner kronor för innevarande försäljningsår.

Bolaget erinrar inledningsvis om de betydande förändringar i de allmänna restaurangernas omsättning som inträtt efter den 1 oktober 1955 och framhåller därvid att den förutvarande lagstiftningens konsumtionsbegränsande förmåga underskattats. För de allmänna bolagens del har — framhålles det — verkan av den nya ordningen accentuerats genom att nedgången i utskänkningens samtidigt inneburit ett bortfall av den vinstgivande omsättningen.

Utvecklingen inom bolagets rörelse under försäljningsåret oktober 1955—september 1956 sammanfattas sålunda. Gästfrekvensen har sjunkit med

sammanlagt 38 %, för folkrestauranger med 50 % och för övriga restauranger med 20 %. Totalomsättningen har sjunkit med sammanlagt 24 %, för spritdrycker och vin med 33 % och för övriga varuslag med 17 %. Det ekonomiska resultatet har blivit en förlust på ca 8 1/4 miljoner kronor före avskrivningar, investeringsavgifter och andra skatter, avsättning till bolagets pensionsstiftelse samt beräknande av ränta på eget i rörelsen investerat kapital. Av angivna förlustbelopp hänför sig nära hälften till fjärde kvartalet 1955, medan något mer än hälften faller på innevarande år.

Den ogynnsamma utvecklingen har — erinrar bolaget — mötts med en rad olika åtgärder. De viktigaste sammanfattas sålunda. Restauranger och restaurangavdelningar för vilka lönsamhetsläget bedömts som särskilt dåligt har nedlagts eller inskränkts. Planerade nyinvesteringar och mera kostsamma reparationer har beskurits eller ställts på framtiden. Nya restaurangtyper och serveringsformer har upptagits. Ökade attraktioner i form av musik och annan underhållning har införts. En rad kostnadsbegränsande åtgärder har vidtagits liksom en successiv anpassning av personalstyrkan.

Om resultatet av åtgärderna uttalas bl. a. följande.

Verkan av de vidtagna åtgärderna kan i viss mån avläsas i de kvartalsvisa förändringarna av det ekonomiska resultatet. Den på rörelsen uppkomna förlusten utgjorde sålunda under

4 kvartalet 1955	ca	4 090 000	kronor,
1	»	1956	» 2 353 000 »
2	»	1956	» 1 424 000 »
3	»	1956	» 380 000 »

Dessa siffror kunna lätt inge den föreställningen, att ekonomisk balans är inom räckhåll. Så är emellertid icke fallet. Som förut angivits, avse de anförda förlustsiffrorna resultatet före avskrivningar, skatter, pensionsavsättningar och ränta på eget kapital. Det normala avskrivningsbehovet inom koncernen utgör med nuvarande fastlighets- och inventariebestånd ca 3,5—4,0 miljoner kronor per år. Behovet av medel för avsättningsändamål hänför sig framför allt till angelägenheten att trygga fullgörandet av bolagets pensionsåtaganden, såväl gentemot tjänstemän som arbetare, genom avsättningar till den särskilda pensionsstiftelse, som bildats för ändamålet. Stiftelsens kapitalbehållning utgjorde enligt bokslutet för år 1955 ca 22,8 miljoner kronor; några s. k. dolda tillgångar finnas icke. Redan vid en år 1952 företagen försäkringsmatematisk utredning beräknades emellertid fonderingsbehovet till ca 52,6 miljoner kronor. Motsvarande belopp torde numera ligga högre, huru mycket högre är bolaget tyvärr icke f. n. i tillfälle att angiva, då en ny försäkringsmatematisk utredning, som bolaget under medverkan av särskild expertis i början av innevarande höst igångsatt, ännu ej hunnit slutföras. Så snart detta skett, kommer bolaget att meddela utredningens resultat beträffande den aktuella fondbristen.

Vad slutligen angår fonderingen inom bolaget självt, har vinstregleringsfonden uppnått det enligt avtalet mellan staten och bolaget medgivna beloppet, 15 miljoner kronor, medan reservfonden utgör 11 540 000 kronor av likaledes medgivna 15 miljoner. Även om fonderingsmaxima bestämts vid ett högre penningvärde och en höjning från denna synpunkt kunde vara motiverad — och framställning om medgivande till sådan höjning även varit föremål för överväganden inom bolaget — saknar frågan härom uppenbar-

ligen i nuvarande läge aktualitet. Anmärkas må att fondavsättningarna allenast i ringa omfattning motsvaras av tillgångar av likvid natur.

Av det anförda torde framgå, att bolagets läge för närvarande är synnerligen ansträngt.

Bolaget framhåller i fortsättningen att det till skillnad från övriga statsbolag arbetar i huvudsakligen fri konkurrens med enskilda företag och att det därvid i olika hänseenden haft ett oförmånligt konkurrensläge. Sålunda har det i de allmänna restaurangföretagens uppgifter ingått att föra en återhållsam prispolitik. Som allmänt företag har det också ålegat restaurangbolaget att söka sörja för de anställdas pensionering. Slutligen har de allmänna restaurangerna erhållit en väsentligt lägre ersättning för utskänkingen än de enskilda företagen, ehuru en viss motvikt förelegat genom det s. k. folkrestaurangmonopolet. Härvidlag betonas emellertid att utvecklingen varit särskilt oförmånlig för folkrestaurangerna, varav ett tiotal måst nedläggas.

När centralbolaget i det uppkomna läget övervägt olika på lönsamheten inverkan faktorer, har bolaget kommit till den uppfattningen, att de skäl, som tidigare möjligen kunde anföras för en viss olikhet mellan de allmänna restaurangbolagens och de enskilda restauratörernas utskänkingsersättningar, icke längre kan åberopas. Bolaget hemställer därför att de olikheter som förelegat i fråga om spritdrycks- och starkvinsersättningen till allmänna och enskilda företag utjämnas för tiden efter den 1 oktober 1955. I vad avser spillmånsersättningen tillämpas för båda företagstyperna visserligen samma grunder under ifrågavarande år men under försäljningsåret 1955/56 var denna ersättning 0,8 procent lägre för de allmänna företagen än för de enskilda. Den härav uppkomna skillnaden utgör enligt bolaget ca 468 000 kronor. Beträffande kostnadsersättningen beräknas denna på grundval av 1954 års officiella statistik till 2 kronor 84 öre per liter för de enskilda företagen och 45 öre per liter för de allmänna. Då de allmänna bolagens kostnadsersättning försäljningsåret 1955/56 uppgick till i runt tal 1 miljon kronor bör beloppet uppräknas till 6 miljoner kronor för att likställighet med de enskilda företagen skulle uppnås. Samma belopp beräknas för innevarande försäljningsår.

Tillsammans med det här förut framräknade beloppet av höjd spillmånsersättning skulle den av bolaget åsyftade provisoriska regleringen av vinstförhållandena inom utskänkingsrörelsen således avse ett belopp av ca 5,5 miljoner kronor för det sistförflutna försäljningsåret och ca 5 miljoner kronor per år under tiden därefter, intill dess en mera definitiv reglering vunnits.

Centralbolaget avslutar sin framställning med följande uttalande.

Såsom framgår av vad bolaget anfört om företagets finansiella läge, kan den sålunda beräknade vinstregleringen icke ensam återskänka bolaget dess ekonomiska stabilitet. Bolaget befrias icke från nödvändigheten att vidtaga fortsatta egna anpassningsåtgärder. Så har givetvis icke heller varit avsikten. I dagens förändrade läge på restaurangväsendets område framstår emellertid en utjämning av utskänkingsersättningarna för näringsens olika hu-

vudfraktioner i avvaktan på en mera slutlig reglering av hithörande förhållanden icke blott såsom rättvis och skälig utan även såsom ofrånkomlig, om de allmänna bolagen skola kunna på avsett sätt fylla sina uppgifter och åtaganden.

Remissyttranden

Vid remissbehandlingen har centralbolagets framställning avstyrkts av kontrollstyrelsen och Nya systemaktiebolaget medan Sveriges hotell- och restaurantförbund tillstyrker densamma under förutsättning att motsvarande kompensation lämnas de enskilda företagen.

Kontrollstyrelsen erinrar om den fortgående förbättring i den ekonomiska ställningen som till följd av energiska åtgärder från centralbolagets sida efter hand inträtt och anser därför att bolagets skildring av läget synes något överdriven. Styrelsen påpekar vidare att de aktuella svårigheterna bör ses mot bakgrunden av att utvecklingen under de närmast föregående åren varit mycket gynnsamma. Bolaget torde sålunda, uttalar styrelsen, genom sitt åtnjutna monopol på drivandet av folkrestauranger, trots den knappt tillmätta ersättningen för utskänkningen av spritdrycker och starkviner, ha arbetat under gynnsamma betingelser.

Styrelsen anför följande.

Bolaget bildades den 1 januari 1946 genom sammanslagning av de förutvarande lokala restaurangaktiebolagen. Den ekonomiska ställningen synes vid nämnda tidpunkt ha varit synnerligen god. År 1947 kunde bolagsstämman förfoga över vinstmedel till sammanlagt 19,3 milj. kronor, vilka fonderades så när som på utdelningen till aktieägarna med 0,4 milj. kronor. Även under de följande åren gjordes regelbundna avsättningar till reservfonden, vilken ännu vid 1955 års utgång uppgick till 13,13 milj. kronor. Den 30 september 1956 hade reservfonden nedgått till 11,54 milj. kronor. Dessutom finnes sedan år 1948 bland annat en vinstregleringsfond om 15 milj. kronor och en investeringsfond om 5 milj. kronor. Under de senaste åren har omfattande investeringar i bolagets fastigheter kommit till utförande. Storleken av dessa investeringar har dock icke redovisats i förvaltningsberättelserna.

Inteckningslån hade vid 1955 års utgång upptagits till ett sammanlagt belopp av 3,19 milj. kronor, medan fastigheternas bokförda värde uppgick till 29,07 milj. kronor. Här fanns sålunda en betydande outnyttjad reserv. De nämnda omfattande investeringarna synes ha finansierats med egna medel. Inteckningslånen uppgick nämligen den 31 december 1946 till ett större belopp än vid 1955 års utgång, nämligen 5 milj. kronor. Nämnas må även, att bolaget vid sitt bildande fick övertaga ett flertal fastigheter från de förutvarande systembolagen på mycket fördelaktiga villkor.

Som framgår av dessa uppgifter, torde bolagets ställning nu vara betydligt bättre än för 10 år sedan. Bolagets solvens torde således vara fullt betryggande. I förevarande framställning har icke heller gjorts gällande att bolaget under det senaste året skulle ha haft några likviditetssvårigheter. De aktuella svårigheterna, som fått motivera uttalandet om det synnerligen ansträngda läget, synes ha bestått endast däri, att erforderliga avskrivningar och fonderingar icke kunnat göras. Bolagets nuvarande ställning synes emellertid ingalunda vara sådan, att några hjälpåtgärder är påkallade.

Enligt kontrollstyrelsen bör vid en jämförelse mellan de allmänna och de enskilda företagens ersättningar också spillmånsersättningen medräknas. Dessutom måste, framhåller styrelsen, hänsyn tagas till att kostnaderna är betydligt lägre för de allmänna företagen än för de enskilda. Den andel av totala särkostnaden som icke täcks av den utgående ersättningen skulle enligt denna beräkningsgrund vara 3 kronor 63 öre per liter för de allmänna restaurangerna och 2 kronor 95 öre per liter för de enskilda restaurangerna. Skillnaden skulle sålunda utgöra endast 68 öre per liter. Det belopp som skulle erfordras för en utjämning av de båda företagstypernas ersättning skulle i enlighet härmed enligt kontrollstyrelsen utgöra cirka 1,1 miljon kronor för försäljningsåret 1955/56 och 1 miljon kronor för ifrågavarande försäljningsår.

Kontrollstyrelsen erinrar avslutningsvis om att ett genomförande av utskänkingsvinstkommitténs förslag — i synnerhet om detta jämkas i enlighet med vad kontrollstyrelsen i sitt yttrande häröver föreslagit — innebär en betydande förbättring för de allmänna bolagen. Något skäl att retroaktivt förbättra de allmänna restaurangernas ersättning synes kontrollstyrelsen under angivna förhållanden icke vara för handen.

Nya systemaktiebolaget vill icke bestrida att utvecklingen efter den 1 oktober 1955 varit särskilt ogynnsam för de allmänna företagen. Enligt systembolaget torde emellertid de kvartal för kvartal sjunkande förlustsiffrorna otvetydigt ge vid handen, att de av restaurangbolaget vidtagna åtgärderna till förbättring av läget varit synnerligen verksamma. Därjämte bör — framhålls det — beaktas, att de vidtagna motåtgärderna givetvis ännu icke gett full effekt. Enligt systembolagets uppfattning ter sig resultatutvecklingen mot bakgrunden härav snarast förvånande gynnsam. Det torde därför icke vara oberättigat att antaga, att en full anpassning av kostnaderna till de ändrade förhållandena inom en icke alltför avlägsen framtid bör vara möjlig.

Bolaget erinrar i fortsättningen om att de allmänna företagen har disponibla fonder till sammanlagt 34,5 miljoner kronor, varav i reservfonder 13,1 och vinstregleringsfonder 15,0 miljoner kronor. Eftersom enbart vinstregleringsfonden uppgår till ett belopp som torde vara tillräckligt för täckande av den uppkomna förlusten, kan bolaget icke anse annat än att dessa fondmedel i första hand borde tillgripas. Enligt bolaget måste förekomsten av denna vinstregleringsfond innebära, att man förutsett icke endast goda rörelseresultat utan även mindre goda sådana och att fonden skulle tjäna till utjämning av de dåliga resultaten.

Även om en kostnadsanpassning icke skulle kunna ske enbart genom att vinstregleringsfonden togs i anspråk, återstår — framhålls det — dispositionsfonden och reservfonden, vilka också kan tillgripas för förlustutjämning. Systembolaget har därför inte bibragts övertygelsen, att verkligt behov skulle föreligga för stödåtgärder av det slag vartill framställningen syftar, särskilt om man därtill beaktar, att restaurangbolaget även i övrigt har en synnerligen solid ställning.

Vad beträffar de av centralbolaget gjorda beräkningarna rörande sprit-

drycksersättningen påpekas, att den inkomst som erhålles genom att systembolaget betalar kostnaderna för ordningsvakthållning icke medräknas. Ifrågavarande belopp skall beräknas till 1,7 miljon kronor per år.

Systembolaget betonar sammanfattningsvis att de allmänna restaurangbolagen lyckats bygga upp en solid ställning. Det förefaller därför bolaget riktigt, att de reserver som skapats under goda tider i första hand tillgripes för att utjämna förluster under tidsperioder med mindre gynnsamma förhållanden. Vidare bör beaktas den omreglering av ersättningsgrunderna för utskänkningsvinstkommitté, varigenom de allmänna företagen i ersättningshänseende kommer att jämnställas med de enskilda företagen. Av särskild betydelse är därvid den av kommittén föreslagna särskilda övergångsersättningen för de allmänna bolagen.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställer systembolaget — under förutsättning att ovannämnda övergångsersättning kommer att utgå — att centralbolagets framställning lämnas utan åtgärd.

Sveriges hotell- och restaurantförbund erinrar om att man från den enskilda näringens sida tidigare hemställt om höjd kostnadsersättning och att i anledning härav vinstnedskrivningen tillsvidare avbröts medan framställning om höjningar av ersättningsbeloppen icke beaktades.

Då centralbolaget nu, i avvaktan på den väntade mera definitiva regleringen, för sin del aktualiserat frågan om förbättrad kostnadsersättning, räknat från den 1 oktober 1955, tillstyrka vi, att frågan upptages till nytt bedömande, men förutsätta härvid, att detta kommer att omfatta även den enskilda näringen. Även om utvecklingen efter den 1 oktober 1955 varit ogynnsammast för de allmänna bolagen, har den nya lagstiftningen dock även drabbat den enskilda näringen mycket hårt, och många företag befinna sig i en mycket prekär ekonomisk situation. Det bör härvid även beaktas, att de enskilda företagen icke ha samma möjligheter som de allmänna bolagen, vilka utgöra en samlad ekonomisk enhet med betydande resurser, att anpassa sig efter det förändrade läget. Den omständigheten att beräkningsgrunderna för kostnadsersättningen varit olika, synes oss icke kunna godtagas som skäl för att allenast de allmänna bolagen få kompensation för lagstiftningens verkningar. Denna olikhet har varit betingad av bl. a. folkrestaurangmonopolet, vilket anförts som motiv för den lägre ersättningen. Detta vitsordas även av centralbolaget, som emellertid åberopar, att läget efter den nya lagstiftningens ikraftträdande i grund förändrats. Folkrestaurangdriften innebär icke längre, menar centralbolaget, någon förmån i ekonomiskt avseende. Detta är otvivelaktigt till väsentlig del riktigt, och vi ha intet att erinra mot att hänsyn härtill tas, därest frågan om retroaktiv ekonomisk kompensation upptages. Vi förmena emellertid, att det icke kan anses rättvist att endast beakta en förlustfaktor, som därtill är begränsad till de allmänna bolagen. Skall frågan tas upp, bör hänsyn tas till alla lagstiftningens ogynnsamma ekonomiska konsekvenser för restaurangnäringen i dess helhet. Beaktas bör även, att åtskilliga enskilda företag haft dåligt utgångsläge i form av mycket liten vinstkvantitet och att vissa företag ej haft någon vinstkvantitet alls.

I de påminnelser som *centralbolaget* ingivit i anledning av remissyttrandena anføres beträffande bolagets soliditet bl. a. följande.

Bolagets tillgångar och skulder, bland de senare givetvis också fonderna, framgå av årsredovisningarna. I de särskilda koncernredovisningarna ha på motsvarande sätt hela koncernens tillgångar och skulder upptagits. Bolagets egna fonder per den 31 december 1955 ha — med undantag för en av Kungl. Maj:t i särskild ordning medgiven investeringsfond på 5 miljoner kronor — angivits i bolagets nu ifrågavarande framställning. Utöver vad sålunda offentligen redovisats innehålla yttrandena intet nytt rörande fondbildningen inom koncernen — bortsett från kontrollstyrelsens felaktiga uppgift att bolagets reservfond den 30 september 1956 nedgått till 11,54 miljoner kronor från 13,13 miljoner kronor vid 1955 års utgång. Båda dessa siffror hänföra sig till den 31 december 1955: den senare avser summan av samtliga reservfonder inom koncernen (efter avdrag av minoritetsintressenternas andelar i dessa), den förra avser centralbolagets egen reservfond. Ändringar i reservfonderna ske som bekant icke kvartalsvis utan först efter bolagsstämmans beslut. Storleken av bolagets reservfond vid 1956 års utgång kan ännu icke anges, då bokslutet för året icke föreligger — och givetvis än mindre något stämmobeslut beträffande dispositionen av uppkommen vinst eller förlust. Såsom visats i bolagets framställning, resulterade emellertid rörelsen under de tre första kvartalen 1956 i en förlust — före avskrivningar, avsättningar m. m. — på c:a 4 miljoner kronor. Skulle detta belopp komma att redovisas såsom förlust av årets rörelse, måste förlusten täckas genom överföring från någon av fonderna, innebärande att bolagets eget kapital minskas med motsvarande belopp.

Riktigt är emellertid, att bolagets fonder inrymma en oförbrukad reserv.

Bolaget kan icke anse det affärsmässigt försvarligt, att i ett läge som det förhandenvarande en vunnit konsolidering offras, innan alla andra rimliga möjligheter prövats. Ett lösgörande i större omfattning av fondmedel, som icke äro av likvid natur, skulle knappast kunna ske utan en betydande värdeförstöring. Enligt bolagets mening måste också betraktelsesättet, att ett företag med så omfattande rörelse, så många anställda och så konjunkturkänslig verksamhet skulle kunna avvara ganska betydande fonder och andra konsoliderande reserver, uppenbart strida mot sunda affärsprinciper. Både kontrollstyrelsen och systembolaget anse tydligen en förbättring av restaurangbolagens utskänkingsersättningar motiverad fr. o. m. den 1 oktober 1957 (eller den senare tidpunkt då en allmän nyreglering av ersättningsfrågan kan bli genomförd). Den soliditet, bolagen vid den tiden alltjämt kunna besitta, utgör tydligen intet hinder för en dylik åtgärd, vilken då icke heller uppfattas som en stödåtgärd. Bolaget måste under sådana förhållanden fråga sig, varför dess framställning om en motsvarande utjämningsåtgärd för den svåraste anpassningstiden, de två (ev. tre) första åren under den nya försäljningslagstiftningen, skall betraktas på ett rakt motsatt sätt.

I övrigt går centralbolaget i sin skrivelse bl. a. närmare in på sättet för beräkning av skillnaden i ersättning mellan allmänna och enskilda företag. Slutligen understrykes vikten av att bolaget ges möjlighet att fullfölja sina pensionsåtaganden. Enligt de senaste beräkningarna uppgår pensionskulden för intjänt pensionsrätt till ca 50 miljoner kronor och motsvarande skuld för full pensionsrätt till ca 70 miljoner kronor. Pensionsstiftelsens tillgångar vid 1955 års utgång uppgick — påpekas det — till icke fullt 23 miljoner kronor.

Departementschefen

De betydande övergångssvårigheter som efter den 1 oktober 1955 uppkommit för restaurangbranschen har utan tvivel drabbat de allmänna företagen särskilt hårt. Detta har också klart framgått av utskänkningsvinstkommitténs betänkande. Enligt min mening bör de allmänna restaurangföretagen dock i första hand själva, liksom övriga företag i branschen, försöka bemästra dessa svårigheter. De medel som är erforderliga för reglering av de omedelbara finansiella problemen torde också finnas tillgängliga inom de allmänna restaurangbolagen.

Med hänsyn till anförda omständigheter finner jag mig icke kunna tillstyrka centralbolagets framställning. Av större betydelse än den nu aktuella ersättningsfrågan är enligt min mening att de allmänna bolagen i framtiden erhåller rimliga ekonomiska villkor. De förslag som framlagts i det föregående synes skapa de erforderliga förutsättningarna härför.

Författningsändringar

Vad jag förordat i det föregående nödvändiggör i första hand ändringar i förordningen angående omsättnings- och utskänkningskatt å spritdrycker och vin. Ändringarna blir av sådan omfattning att det torde vara lämpligt att en ny förordning i ämnet utfärdas. Därjämte bör i 40 och 41 §§ rusdrycksförsäljningsförordningen ges uttryck för de nya grunderna för spritersättning m. m. Härav föranledda förslag torde få framläggas i samband med den översyn av nämnda förordning som sker på grundval av 1956 års rusdrycksförsäljningsutrednings betänkande. Den författningsmässiga regleringen i övrigt av de ekonomiska villkoren för utskänkningskatten torde få ankomma på Kungl. Maj:t och kontrollstyrelsen.

Å andra sidan synes det — med hänsyn till att statsverkets inkomster kan påverkas därav — erforderligt att redan i förevarande sammanhang anmäla de ändringar i skatte- och tullförfattningarna som aktualiserats av rusdrycksförsäljningsutredningens förslag. I fråga om motiveringen för dessa ändringar torde få hänvisas till den proposition, vari utredningens övriga förslag behandlas. Ändringarna är huvudsakligen föranledda av att starköl av lättare typ med högst 3,6 viktprocent alkohol föreslås infört.

V. Departementschefens hemställan

Under åberopande av det förut anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att

- dels* godkänna de grunder för de ekonomiska villkoren för utskänkning av rusdrycker som angivits i det föregående;
- dels* antaga inom finansdepartementet upprättade förslag till

Kungl. Maj:ts proposition nr 94 år 1957

- 1) *förordning angående skatt å spritdrycker och vin;*
 2) *förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maldrycker; samt*
 3) *förordning om ändrad lydelse av 9 § förordningen den 22 december 1939 (nr 919) om skatt å läskedrycker;*
dels besluta, att den vid tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316) fogade tulltaxan skall från och med den 1 juli 1957 i nedan angiven del erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår;

145	Maldrycker med en alkoholhalt icke överstigande 1,8 viktprocent (lättöl)	100 liter	32: —
146	överstigande 1,8 men icke 2,8 viktprocent (öl)	100 liter	78: —
146: 1	överstigande 2,8 men icke 3,6 viktprocent (starköl grupp A)	100 liter	129: —
146: 2	överstigande 3,6 viktprocent (starköl grupp B)	100 liter	186: —
<i>Anm. Angående införsel — — — är stadgat.</i>			

dels ock medgiva, att den i avlöningsstaten för kontrollstyrelsen upptagna anslagsposten till Avlöningar till icke-ordinarie personal må överskridas till bestridande av de kontrollkostnader som betingas av vad i det föregående förordats.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Rydén

Innehållsförteckning

<i>Propositionens huvudsakliga innehåll</i>	1
<i>Författningsförslag</i>	3
I. Inledning	13
II. Prissättning, skatt och vinster på spritdrycker och vin	15
Gällande ordning	15
Allmänna synpunkter	25
Prissättning och utskänkningsskatt på spritdrycker	38
Prissättningen på viner	50
Folkrestaurangmonopolet m. m.	63
Ersättningen för utskänkning av spritdrycker	69
III. Servisavgiftsfrågan	94
IV. Övriga frågor	103
Prissättning på starköl	103
Förtäring- och förvaringsförbuden	105
Kvantitetsmärkning av glas	113
Vissa tillämpningsfrågor m. m.	121
Frågan om viss retroaktiv ersättning åt de allmänna företagen	134
Författningsändringar	141
V. Departementschefens hemställan	141